This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi
Anabilim Dalı

AYANİS KALESİ BATI DEPO ODALARI VE ELE GEÇEN BULUNTULARIN MEKÂNSAL DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asuman KURU

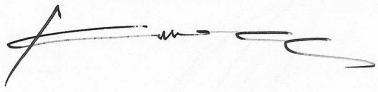
DANIŞMANI : Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU

İZMİR-2009

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları ve Ele Geçen Buluntuların Mekânsal Dağılımı adlı yüksek lisans tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Asuman Kuru
İmza

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 25/02/2009 tarih ve 8/14 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Asuman Kuru'nun aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 27/03/2009 günü saat 10:00'da 65 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız~~/~~düzeltilmesi gerekli~~ olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Doç. Dr. Eşref Abay

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Doç. Dr. Süleyman Özkan

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (Üç ay süreli) ☐

Tezin Türkçe Başlığı: Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları ve Ele Geçen Buluntuların Mekânsal Dağılımı

Tezin İngilizce Başlığı: The West Storage Rooms in Ayanis Fortress and The Spatial Distribution of Its Artifacts

---

* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin **anabilim dışından** olması zorunludur.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

ÖNSÖZ

GİRİŞ 1-5

I. BÖLÜM:
BÖLGENİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

A.Fiziksel Özellikleri **6-8**

B.Üretim Alanları **8-12**

II.BÖLÜM:
URARTU KRALLIĞI'NDA II. RUSA DÖNEMİ

A. II. Rusa Dönemi Siyasi Durum ve Kaleleri **13-22**

B. Ayanis Kalesi Konumu, Kazıları ve Urartu Arkeolojisi'ndeki Önemi 22-31

III. BÖLÜM:
BATI DEPO ODALARI MİMARİSİ

A) Yapım Teknikleri ve Elemanları 33-36
B) Mimari Unsurlar
1. Koridorlar ve Girişler 36-38
2. Merdivenler 38-39
3. Niş ve Platformlar 39
4. Kanal ve Künk Sistemleri 40-41

C) Batı Depo Odaları Yeniden Kurulumu 41-43

IV. BÖLÜM:
AYANİS KALESİ BATI DEPO ODALARI BULUNTULARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

A) 1 No'lu Depo Odası - Pithos 44-46

B) 2 No'lu Depo Odası

1. Pithos 47-48

2. Çanak-Çömlek 48-49

3. Bulla 49-53

4. Diğer Küçük Buluntular 53-58

C) 3 No'lu Depo Odası

1. Pithos 59

2. Çanak-Çömlek 59-60

3. Bulla 60-61

4. Diğer Küçük Buluntular 61-63

D) 4 No'lu Depo Odası

1. Çanak-Çömlek 63-64

2. Küçük Buluntular 64-66

E) 5 No'lu Depo Odası

1. Pithos 66

2. Çanak-Çömlek 66-67

3. Bulla 67-68

4. Diğer Küçük Buluntular 68-70

F) 6 No'lu Depo Odası

1. Pithos 71

2. Çanak-Çömlek 71-72

3. Bulla 72-74

4. Diğer Küçük Buluntular 74-78

G) 7 No'lu Depo Odası

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

1. Pithos 79

2. Çanak-Çömlek 79-80

3. Bulla 80-82

4. Diğer Küçük Buluntular 82-86

H) 8 No'lu Depo Odası

1. Pithos 87

2. Çanak-Çömlek 87-88

3. Küçük Buluntular 88-90

I) 9 No'lu Depo Odası

1. Pithos 90-92

2. Çanak-Çömlek 92

3. Bulla 93-94

4. Diğer Küçük Buluntular 94-99

V. BÖLÜM:

SONUÇ 104-110

Kaynakça ve Kısaltmalar 111-121

Levha ve Haritalar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

GİRİŞ

M.Ö. 13. yüzyıl Doğu Anadolu'sunun siyasi-ekonomik yapısı hakkındaki bilgilere ilk kez Asur yazılı kaynakları aracılığıyla ulaşılmaya başlanmıştır. Asur kralı I. Salmanasar (M.Ö. 1274-1244), Asur Tapınağı'nın inşa yazıtında ilk kez *Uruadri* adından bahseden kişidir[1]. Söz konusu metnin içindeki "*Uruadri Ülkesi benden yabancılaştı, 51 şehrini ele geçirdim.*" biçimindeki ifadeler bölge halkları ile Asur Krallığı arasındaki ilişkilerin en azından I. Adad-Nirari (M.Ö. 1307-1275) Dönemi'ne dek uzandığını göstermektedir[2]. Bu dönemde Uruatri Ülkesi M.Ö. 13. yüzyılda Van Gölü'nün batı ve kuzey-batı yörelerini kapsamış olmalıdır[3] .

I. Salmanasar'ın birinci yılından sonra (M.Ö. 1274), Doğu Anadolu ile ilgili bilgi veren kaynaklar otuz yıl boyunca susar. M.Ö. 1244 yılında tahta çıkan Tikulti-Ninurta da babası Salmanasar gibi iktidarının ilk yılında bu bölgeye yeniden sefer düzenler. I. Tikulti-Ninurta, düzenlediği seferin kayıtlarında kendisini pek çok ülke ile birlikte Nairi Ülkesi'nin de kralı olarak göstermektedir[4].

Yukarıda bahsi geçen yazılı kayıtlarda anılan Uruatri ve Nairi gibi yer isimleri, Van Gölü çevresinde yaşayan toplulukların belirli bir düzeyde örgütlendiklerini ve bu örgütlülüğün Asur için tehdit oluşturduğunun kanıtlarıdır. Nitekim M.Ö. III. binyıldan beri bölgede yaşamakta olan topluluklar ile Demir Çağ başlarında bölgeye gelen yeni halklar, M.Ö. II. binyılın ikinci yarısında Van Gölü Havzası'nda yeni bir siyasi yapılanmaya gitmişlerdir. Bu kültürü oluşturan kavimler aralarında birleşerek güçlü birlikler kurmuşlar ve Asur'un kuzeye doğru saldırılarına karşı koymaya çalışmışlardır.[5] Yaşanan kültürel ve siyasal süreç M.Ö. 9. yy'da Urartu Krallığı'nın kurulması ile sonuçlanmıştır. M.Ö. 13. yüzyılın başlarında ilk kez adını duyduğumuz ve M.Ö. 9.

[1] LAR I: 114.

[2] Çilingiroğlu 1994: 3.

[3] Çilingiroğlu 1994: 5.

[4] LAR I: 142, 144.

[5] Piotrovskii 1967: 41, 42.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

yüzyıldan itibaren de önemli bir güç haline gelerek Krallık olan Urartu; Doğu Anadolu, Kuzeybatı İran ve Transkafkasya'da uzun yıllar hüküm sürmüştür (Levha 3a).

Urartu Krallığı bu süre boyunca mimari ve sanat anlayışında kendine özgü bir kültür yaratmayı başarmıştır. Bu süreçte devletin birimleri ve bağlı bölgeler arasında iletişimi sağlamak amacıyla yazı kullanılmaya başlanmış, egemenlik altındaki bölgeleri kapsayan bir panteon oluşturulmuştur. Yeni ve güçlü kaleler inşa edilmiş, bu kalelerin etrafı toplu nüfus aktarımları ile yerleşime açılmıştır. İnşa edilen kalelere büyük boyutlu depo yapıları eklenerek artı ürün depolanmış, kıtlık, savaş ve benzeri durumlarda yeterince ürün elde edilemediğinde nüfusun beslenmesi, üretimden kopuk fakat bulunması zorunlu asker, bürokrat, zanaatçı gibi sınıfların desteklenmesi sağlanmıştır. Bu tez çalışmasında mimari ve buluntu bağlamında, Urartu Krallığı'nda hayati önemde olduğu anlaşılan depo mekânlarının tüm niteliklerini değerlendirerek krallık ekonomisi ve tarihi içerisinde taşıdığı önemini ortaya koymayı amaçlanmıştır. Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nın hem buluntu hem de mimari özelliklerinin ortaya konulmasında, mekân analizi ve buluntularının mimari özellikler göz edilerek nasıl bir dağılım gösterdiğini anlamak gerekmektedir. Bu sebeple, arkeolojik olarak mekân analizi incelemelerinin değerlendirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Arkeolojik bir yerleşim yerinde mekânlar içerisinde yer alan buluntuların dağılımını ortaya koymak söz konusu mekânların işlevlerini; buluntuların alan üzerindeki yayılımı ise yerleşim sınırlarını anlamada birincil önem taşımaktadır. Çünkü materyal kültür her dönem de kültürlerin anlamlandırılmasında (hatta isimlendirilmesinde) belirleyici olmuştur. Yerleşimcilerin sosyo-ekonomik bağlamda nelere dayalı bir hayat sürdüklerini göstermesi açısından, yaşanılan alanların eldeki veriler doğrultusunda yorumlanması gerekmektedir. Arkeolojik çalışmalarda yaşam alanlarının açıklanmasında sadece materyal kültürü göz önüne alarak değerlendirmeler yapma yoluna gitmek, doğru sonuçlara ulaşmaktan uzaklaştırabilir. Dolayısıyla ele geçen buluntuların içinde yer aldıkları mimari unsurlar da göz önüne alınarak değerlendirilmelerin yapılması, sağlıklı sonuçlara ulaşılmasında önemlidir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Son yıllarda arkeoloji; kendi içinde birçok alt çalışma alanıyla birlikte hareket eden birçok disiplinin bir arada çalıştığı, özellikle arkeometrik analizlerin ön plana çıktığı bir bilim dalı haline gelmiştir. Arkeoloji biliminde buluntuların değerlendirilmesinde çerçevenin genişlemiş olması, ele alınan yerleşimin çok daha dikkatli ve analize uygun şekilde kazılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Bu yaklaşım ve çalışma tarzı arkeoloji biliminde, buluntu ve mekân arasındaki işlevsel bağlantı üzerinden, yerleşimde yaşayan insanların sosyo-kültürel niteliklerinin tanımlamasında kullanılan yöntemler arasındaki yerini almıştır. Arkeolojik çalışmalarda materyalin ötesinde toplumun yaşayış tarzını ve örgütlenme biçimini sorgulayan söz konusu yeni yaklaşımlar, yerleşim içi analiz gibi, çeşitli çalışma metotlarının oluşumuna yol açmıştır. Kuşkusuz bir yerleşim yerinin yerleşim içi analizini yapmak için söz konusu yerleşim yerinin, verilerinden bu doğrultuda yararlanılacak şekilde kazılmış olması gerekmektedir. Mekânlar içinde tespit edilmiş olan buluntuların buluntu bağlamı (kontekst) iyi bir şekilde ortaya konmalıdır. Dolayısıyla arkeolojik değerlendirmeler, kazılan yerleşimlerin mekânlarından ele geçen buluntuların, mekân-buluntu bağlamında değerlendirilmesi süreci ile başlar ve buradan elde edilen veriler, bölgesel yerleşim analizlerinden veya aynı kültüre ait kazısı yapılmış diğer yerleşim yerlerinden çıkan sonuçlar ile birleştirilerek araştırılan kültürün sosyal ve ekonomik fotoğrafı çekilmeye çalışılır.

Depolamanın içinde yer alan materyal kültürü krallık kapsamında değerlendirirken, teknolojik, sosyolojik ve ideolojik amaçlar[6] doğrultusunda bakılması, hem güdülen amacı hem de amaca yönelik kullanılan yöntemlerin aydınlatılmasında büyük öneme sahiptir. Sözü edilen amaçlar arasında depo mekânlarının, öncelikli teknolojik olarak hizmet ettiği, teknolojik ihtiyacın da hem sosyolojik hem de ideolojik anlamda getiri sağladığı anlaşılmaktadır. Birbirine bağlı olarak gelişen bu unsurlar, krallığın yönetim anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

[6] Burada bahsedilen teknolojik buluntular, depo yapılarının inşa tekniği ve bu doğrultuda temel işleyişini sağlayan künkler, pithoslar vb. unsurlardan oluşmaktadır. Sosyolojik kullanımı olan buluntular, depo odalarındaki ekonomik düzenlemeyi gösteren, bullalar gibi buluntuları temsil etmektedir. (Binford 1962: 219).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Depolama sisteminin dağıtım aşamasını üç grupta toplayabiliriz: Merkezi, bölgesel, ev içi. Merkezi bir sistemde, depolanan artı ürün yönetimin (krallık, devlet) kontrolü altında dağıtılmaktadır. Bölgesel bir sistemde, bir yönetim merkezi çevresinde dağıtım gerçekleştirilir. Her iki sistemde yüksek hiyerarşik bir toplumun özelliğidir. Eve ait depolamada da bir ekonomik bağımsızlık kazanma kaygısı söz konusudur. Aynı zamanda devlete artı ürün kazandırma amacı da güdüldüğü düşünülebilir[7].

Depolama sisteminin ilerleyişi, Urartulu halkın yaşadığı topraklarda verimli arazileri ekim alanına dönüştürüp, buralardan toplanan ürünlerin yönetim tarafından krallığın bünyesinde toplanıp, gerekli olan bölgelere dağıtılması şeklinde son bulmaktadır. Bu süreçte, bölgeler arasında toplanan ürünlerin vergi mi yoksa bağış adı altında mı krallığın bünyesine alındığı konusunda yazılı bir belge bulunmamaktadır. Haraç ve vergi toplama, topluluklarla yöneticiler arasındaki ilişki noktasını oluşturup, başka durumlarda parçalara bölünebilecek bir toplumu birlikte tutan temel bağı sağlamaktadır[8].

Bahsedilen anlayışlar doğrultusunda, tezde incelenen Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları mekân-buluntu bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. İzlenilen yöntem, mekânların mimari unsurları ve sahip oldukları buluntular üzerinden, mekânların işlevsel ayrımlarına ulaşmaya yöneliktir. Öncelikle odaların kendi içlerinde değerlendirilmesi yapılmış, ardından bütün bir kompleks içinde hizmet ettikleri amaçlar, buluntu ve mimarilerine dayanarak tespit edilmiştir.

Tezin " Bölgenin Coğrafi Özellikleri" başlıklı birinci bölümünde, Urartu Krallığı'nın kuruluşu ve gelişiminde önemli bir rol oynayan coğrafi özellikler açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca Urartu Krallığı'nın tarımsal üretim kapasitesinin artırma çalışmaları, depo mekânları ile bağlantısının kurulabilmesi amacıyla tartışılmıştır.

[7] Christakis 1999: 3.

[8] Skalnik 1993: 253.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

"Urartu Krallığı'nda II. Rusa Dönemi" başlıklı ikinci bölümde, Ayanis Kalesi'nin kurucusu olan II. Rusa'nın faaliyetleri ile dönemin siyasi durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Bölüm içinde son olarak da Ayanis Kalesi'nin Urartu Krallığı için öneminin hangi özellikleri ile ortaya çıktığına dair bilgiler sunulmuştur.

"Batı Depo Odaları Mimarisi" başlıklı üçüncü bölümde de Batı Depo Odaları'nın mimarisi; yapım teknikleri, mimari unsurları ve depo odalarının yeniden kurulumu göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

"Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları Buluntularının Mekânsal Dağılımı" başlıklı dördüncü bölümde, depo odaları buluntu dağılımının ortaya konması ile birlikte mekânlar anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Mekânların kendi içindeki buluntu dağılımı ve ardından kompleks olarak odaların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

I.BÖLÜM

BÖLGENİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Urartu Krallığı'nın merkezi bölgesinin ve çalışmamım ana merkezi olan Ayanis Kalesi'nin de içinde bulunduğu coğrafya, Van Gölü Havzası ve çevresi olarak nitelendirilebilir ***(Levha 1)***. Bölgenin fiziksel özellikleri, geçim kaynaklarının oluşmasında, koşul ve olanakların belirlenmesinde büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte depolanması planlanan ürünlerin nasıl bir coğrafyada ve bu coğrafyanın üretime etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

A. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

M.Ö. 9. yüzyılda Yakındoğu coğrafyasında önemli bir güce dönüşecek olan Urartu Krallığı'nın kurulup ve genişlediği coğrafi bölge Doğu Anadolu'dur[9]. Doğu Anadolu morfolojik açıdan kuzeydoğuda Kura çöküntüsüne, doğuda ise Urmiye platosuna kadar uzanır. Batıdaki sınır genellikle Fırat nehrinin çizdiği kavis ile belirlenir. Doğu Anadolu kavramı güneyde Toros Dağları ile sona erer ve Doğu Karadeniz dağları bu bölgenin kuzey sınırını oluşturur[10]. Yazılı ve arkeolojik kanıtlar krallığın sınırlarının genel hatlarıyla güneydoğuda Urmiye Gölü Havzası'na; Ermenistan ve Kafkas Dağları'na; batıya doğru Karasu Irmağı Vadisi'ni takip ederek Erzincan ve Erzurum bölgesine[11]; güneye doğru Fırat'ı takip ederek, Hakkari ve Mardin Eşiği Dağlarının oluşturduğu, dağ hattına kadar yayıldığını göstermektedir[12].

Urartu Krallığı'nın egemenlik sahasını teşkil eden dağların ve göllerin bulunduğu bu dağlık bölgenin jeolojik yapısı, Urartu Krallığı'nın kurulduğu coğrafyayı doğal bir kale olarak şekillendirmiştir. Çok sayıda doğal yolun geçiş güzergâhı olduğundan, geçiş bölgesi olarak görülebilecek Urartu'nun egemenlik alanını, yani çoğu kesimi dar çöküntü ovaları veya yüksek dağ sıralarıyla kesilen, 2000 m.'nin üstünde

[9] Çilingiroğlu 1997: 4.

[10] Çilingiroğlu 1997: 4.

[11] Yıldırım 1994: 289.

[12] Barnett 1982: 322.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

uzanan geniş düzlükler ile kaplı Doğu Anadolu'yu[13], coğrafi özeliklerine bağlı olarak iki ana bölüme ayırmak mümkündür. Bölgeyi kuzey ve güneyden birer duvar gibi kuşatarak Karadeniz'in ve sıcak güney bozkırlarının etkilerini kesen, akarsularla parçalanan yüksek ve engebeli kenar sıradağları birinci bölümü, bu sıradağları arasında kalan yüksek yayla ise ikinci bölümü oluşturur[14].

Van Gölü ve çevresi, denizden 1646 km. yüksekte ve yüksek dağlarla çevrili olması nedeniyle iklimi, ana çizgilerle kara iklimi özelliğini göstermektedir. Ama unutulmaması gereken bir ayrıntı da, ortada büyük ve derin bir gölün varlığı, yer yer dağlar arasında bulunan ovalarla yer şekillerinin değişik oluşu, yerel bir takım unsurların oluşmasını sağlamıştır. Az oranda da olsa, atmosfer ve göl sularının farklı derecede ısınmalarına bağlı olarak kışın hava, göl yüzeyindeki suya oranla daha soğuk, yazın ise daha sıcak olduğundan, göl suyundan havaya kışın sıcak hava dalgası karışır, yazın ise serinletici etki bırakmaktadır. Bu da karasal iklimin daha sert geçtiği Erzurum Bölgesi'ne kıyasla havanın daha ılıman olduğunu bize gösterir[15].

Bölgede yaşanan iklime bağlı olarak, yazlar kurak ve sıcak, kışlar uzun ve sert geçmektedir. Söz konusu alanda yağışlar kış ve bahar aylarında olur. Van Gölü havzasının yıllık yağış tutarı bir düzensizlik göstermektedir. Havzanın çukur kesimleri ile göl çevresindeki alçak-tepelik alanlarda yağış değerleri düşüktür. Yüksek kesimlerde, dağlık alanlarda yağış değerleri yüksektir. Havzanın doğu ve batısı arasında ortalama yıllık yağış tutarları farlılık gösterir. Doğudaki çevrede yıllık yağış tutarı 300-600 mm iken, batıda ise 600-800 mm'ye yükselmektedir[16].

Bölgede yükseklik, dağların uzanışı ve denize uzaklık, yağış ve sıcaklık üzerine etkilidir[17]. Bölgenin bitki varlığını, çeşitli otlar[18] ve meşe ile sarıçamdan oluşan

[13] Erinç 1953: 4.

[14] Saraçoğlu 1989: 7.

[15] İzbırak 1951: 91.

[16] Öner 2002: 24.

[17] Atalay-Mortan 1997: 308.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

ormanlar oluşturur[19]. Orman ve çayırlarla kaplı Doğu Anadolu'da ovalar, yani çöküntü havzaları, paralel uzanan dağ sıraları arasında yer alır. Doğu Anadolu'ya hâkim olan dağ sıraları Tunceli'nin doğusunda, arasından bağlanmış bir demete benzetilebilir. Bu noktadan doğuya gidildikçe demetin ucunda olduğu gibi, dağ sıraları biri birinden uzaklaşmaya başlar. Demetin orta kesiminde doğu-batı yönlü uzanan dağ sıraları kuzeyde kuzeydoğuya, güneyde güneydoğuya doğru açılır. Dağ sıraları İran platosuna doğru uzaklaştıkça ayrılmaya başlar ve aralarına basık şekillerin hâkim olduğu platolar veya geniş çöküntü havzaları girer[20]. Doğu Anadolu'nun yelpaze gibi açılan sıradağları arasında uzanan çöküntü havzaları, biri birine paralel olarak uzanan bu dağ sıraları arasında bir hat üzerine dizilidir. Çöküntü havzalarının çoğu dağlara paralel uzanan akarsu vadilerinde yer alır. Söz konusu havzalarının çoğu 1200 m.'den yüksek olup, bazıları 2000 m.'yi bulur. Yükseklik, kışların uzun sürmesine ve şiddetli geçmesine neden olur[21]. Uzun ve şiddetli kışlara rağmen Doğu Anadolu'nun genel yükselti seviyesinden aşağıda bulunan korunaklı çöküntü havzaları, bereketli ve yoğun nüfuslu alanları bünyesinde barındırır. Havzalardaki zengin alüvyal depozitler ve su kaynakları, depresyon alanlarını günümüzde olduğu gibi prehistorik dönemde de önemli yerleşim alanları haline getirmiştir[22].

B. TARIMSAL ÜRETİM ALANLARI

Doğu Anadolu'da çöküntü havzaları, Karasu-Aras koridoru, Murat Suyu koridoru, Van Gölü Havzası ve Urmiye Havzasında toplanmıştır. Van Gölü ile aynı seviyede bulunan çevresindeki sulanabilen arazilerin büyük bölümü gölün doğu ve kuzey kıyıları boyunca yer alır. Yıllık yağış miktarı kuru tarım için yeterlidir. 300-400 m.m.'lik ortalama yağışın büyük kısmı İlkbahar ve Sonbaharda düşer. Kapalı bir havza olan Van Gölü'nün suları sodalıdır[23] ve tarımsal faaliyetlere katkısı yoktur. Van, Gürpınar, Çaldıran, Hoşap, Muradiye, Erciş, Adilcevaz ve Ahlat Ovaları, havzanın

---

[18] Atalay-Mortan 1997: 317-321.

[19] Atalay-Mortan 1997: 321-322; Erinç 1953: 32, 40.

[20] Erinç 1953: 6.

[21] Saraçoğlu 1989: 300.

[22] Sagona 1984: 26.

[23] Atalay-Mortan 1997: 313.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

tarımsal faaliyetler yürütülebilecek düzlükleri arasındadır. Yetiştirilen ürünler genellikle buğday ve arpadan oluşur. Gerek yüksek kesimlerin gerekse ovaların doğal bitki örtüsü olan çayırlar, Van Gölü Havzası'nda hayvancılık yapılabilmesi için uygun koşullar sunar[24].

Yukarıda tanımlanan coğrafik ve topografik özelliklere bağlı olarak Doğu Anadolu'nun koşulları, sınırlı tarımsal faaliyetlere, küçük ve genellikle büyükbaş hayvan yetiştirmeye olanak sağlamaktadır[25]. Bu durum Urartu'nun yaşadığı yıllar için de pek farklı olmamıştır[26]. Yukarıdaki kısa incelemede görüldüğü gibi Doğu Karadeniz ve Toros Dağları arasında uzanan Doğu Anadolu'da yükseklik ve engebeden dolayı tarım yapılabilen kesimler, vaha karakteri gösteren[27] tektonik kökenli çöküntü havzalarına hapsolmuştur[28]. Tarımsal faaliyetlerin yoğun bir biçimde yürütüldüğü alanlar toplam yüzölçümünün %10'u kadardır. Ekilebilir toprakların büyük çoğunluğunda tahıl tarımı yapılır ve ekimi yapılan tahıllar arasında buğday önceliklidir[29]. Van gölü kıyısında yoğun tarım yapılan alan yaklaşık 60 km² büyüklüğünde ve gölün doğusundadır. Hemen hemen aynı boyutlardaki Erçiş Ovası da sulu tarım için uygundur[30].

Van Gölü ve çevresinde yüksek dağlar arasında kalan alçak ve küçük tarımsal alanlar görülmektedir. Başlıca yerleşim alanları, bugünde iskan edilen alüvyal ovalardır. Bu toprakları sulayan en önemli nehirler Murat, Karasu ve bunların birleşmeleri ile oluşan Fırat ve Urartu'nun güney yerleşmelerinden akan Dicle nehirleridir. Ayrıca Erzurum yakınlarından çıkan ve doğuya doğru akmakta olan Aras nehri bölgenin en önemli su kaynağını oluşturur[31]. Sulanamayan topraklarda, tarım ürünlerinin su ihtiyacı yağışa bağlı kalmaktadır. Mevsiminde bol yağmur yağarsa ve kışın kalın bir kar örtüsü

[24] Saraçoğlu 1989: 445-466.

[25] Çilingiroğlu 1997: 7; Burney-Lang 1971: 129.

[26] Çilingiroğlu 1997: 7.

[27] Erinç 1953: 40.

[28] Atalay-Mortan 1997: 327; Erinç 1953: 37.

[29] Erinç 1953: 41.

[30] Sağlamtimur: 2001: 9

[31] Çilingiroğlu 1997: 6.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

tarlada hakim olursa, o yılın mahsulü fazla olacaktır. Bu tabiat şartlarına uyularak yapılmış olan saban izi ekimi eski devirlerden bu yana geniş bir yer tutmuştur. Kısaca açıklamak gerekirse; tohumun atıldığı saban izlerinde biriken sular, tohumun yetişmesine imkan verir ve buralarda biriken karlar Eylül sonu-Kasım arasında tohumu atılan kışlık ekini dondan korumaktadır[32].

Doğu Anadolu'da tarım depresyonlara sıkışıp kaldığı halde hayvancılık geniş olanaklara sahiptir. Bölgede tarımsal faaliyetlerin yürütülebileceği alanların sınırlılığına karşın geniş ve boş arazi, mera ve çayırların bolluğu bölgede hayvancılığı teşvik eder. Bölgenin geçimi, tarımdan çok hayvancılığa bağlıdır[33].

Urartu Krallığı Doğu Anadolu'nun olumsuz doğayla dengeli bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Urartu yaşamak zorunda kaldığı bu zor doğayı kendi sosyal ve ekonomik çıkarları açısından çok iyi kullanabilmiştir. Belki de Urartu'nun Yakındoğu tarih sahnesindeki yüzyıllar süren varlığının temel nedeni, doğal çevreyi kendi çıkarları yönünde kullanmasındaki bu başarıda yatmaktadır[34].

Urartu Krallığı'nın yerleşimleri için yer seçiminde, yukarıda bahsedilen çöküntü havzaları tercih edilmiştir. Bilinen Urartu yerleşimlerinin yayılımı, fiziksel bir harita üzerine yerleştirildiğinde, Urartu kale ve yerleşimlerinin çok yoğun kıvrımların olduğu bölgelerde hemen hemen hiç bulunmadığı görülür[35]. Urartu nüfusu, bugün olduğu gibi etrafı dağlarla çevrelenmiş, tarımsal cepler olarak adlandırılabilecek küçük tarım alanlarında yerleşmiştir[36].

"Toprak işlenmemişti, orada hiçbir şey yoktu." [37]

"Toprak kurak ve ıssızdı, orada kimse yaşamıyordu." [38]

---

[32] İzbırak 1951: 108.

[33] Erinç 1953: 42.

[34] Çilingiroğlu 1997: 9.

[35] Zimansky 1985: 15.

[36] Çilingiroğlu 1997: 6.

[37] UKN I, 137.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

"(O) yer çoraktı, Orada hiç bir şey yapılmamıştı." [39]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Urartu kralları tarafından daha önce yerleşilmemiş, iskana açılmamış ve tarımsal anlamda işlenmemiş topraklar imar faaliyetleriyle yerleşmeye ve tarımsal üretime uygun hale getirilmişlerdir. Yapılan baraj, gölet ve kanallar özellikle yağışın az olduğu mevsimlerde tarımsal üretimin kuraklık nedeniyle azalmasını engellemiş; dolayısıyla tarımsal üretim ülkenin ekonomik yapısında önemli bir yer teşkil etmeyi sürdürmüştür.

Urartu Krallığı'nın içinde bulunduğu coğrafyanın zorluğu birçok kralını, bölgenin tarımsal verimliliğini arttırma yolunda çaba sarf etmeye sevk etmiştir. Tarımsal üretimin verimliliğini arttırmak amacıyla barajlar, gölet ve sulama kanalları inşa edilmiştir. Öncelikli olarak, ovanın içinde bulunan derelerin sularından faydalanılmaya çalışılmış olunmalıdır. Böylece, örneğin bir vadinin önü kesilerek Keşiş Gölü meydana getirilmiştir. Diğer sistem ise, uzak yerlerden kanallar ile suyu gerekli bölgeye ulaştırmaktır. Van Ovası ile aynı ovanın arasında kalan kıyı bölümünü ve Miçinger Ovasını sulayan Şamram Kanalı'nda da su ihtiyacını karşılamaya yönelik inşa edilmiştir. Diğer taraftan kuyular açarak bu kuyuları tüneller aracılığı ile birbirine bağlayıp, yeraltı suyuna akış temin edilmektedir. Yeraltı suyuna bir noktadan çıkışı sağlayan kerhiz veya kanat sistemi yapılmıştır. Hayata geçirilmiş olan bu üç tip sulama sistemi Van bölgesinde uygulanmıştır.

Başlıca Urartu yerleşimleri olan kaleleri, nitelikleri ve yol güzergâhları üzerindeki konumları dikkate alındığında, askeri açıdan önemleri ön plana çıkmaktadır. Yine de kalelerin egemenlik kurulan bölgelerde de inşa edilmiş olmaları ve içerisinde barındırdıkları mimari unsurlara bağlı olarak, önemli birer iskân merkezi oldukları da görülmektedir. Urartu kaleleri ilk bakışta askeri bir üs gibi görünse de çevrelerinde kurulan dış kentler göz önüne alındığında birer yaşam alanı işlevi gördüğü de anlaşılmaktadır. Nitekim Urartu Krallığı'nın merkezi yerleşim bölgesi olan Van Gölü Havzası içinde inşa edilen kaleler, havzayı ve başkenti koruma görevinin yanı sıra

[38] UKN I, 136.

[39] UKN II, 396.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

bölgeden elde edilen ekonomik girdilerin de toplanmasında kullanılmıştır. Çoğu büyük Urartu kalesinin hemen yanı başında büyük tarımsal alanların yer alması tesadüf olmamalıdır. Söz konusu havzanın dışına gerçekleştirilen seferler ile inşa edilen kaleler ise ekonomik işlevlerle birlikte, daha sonra düzenlenen askeri seferlerde birer üs görevi üstlenmektedir[40]. Bu kaleler Urartu topraklarına dâhil edilen bölgelerin denetim altında tutulmasının yanı sıra, bulundukları yörenin vergi olarak toplanan tarımsal fazlasının depolanmasında ve belki de depolandıktan sonra krallık merkezine gönderilmesinde de rol oynamış olmalıdır.

Urartu Krallığı hâkimiyet kurduğu bölgedeki nüfusun besinini temin etme gerekliliği, en önemli sorunlardan biri olmuş olmalıdır. Urartu Krallığı'nın güçlü bir biçimde varlığını sürdürmesi için bu toprakların tarıma açılması gerekmekteydi. Bununla birlikte özellikle Van Gölü çevresindeki nispeten küçük arazilerinde tarıma açılmasına da büyük önem vermiştir. Urartu, söz konusu tüm bu alanları tarıma açarak, ekonomik istikrar sağlayacak ve gıda kaynaklarını artırarak devlet hazinelerini güçlendirecektir. Bu ekonomik girdilerin depolanma ve dağıtım işlevleri, aşağıda Ayanis Kalesi kapsamında inceleyeceğimiz üzere inşa edilen kalelerdeki depo odaları aracılığıyla karşılanmıştır.

[40] Çilingiroğlu 1997: 48.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

II. BÖLÜM

URARTU KRALLIĞI'NDA II. RUSA DÖNEMİ

A. II. RUSA DÖNEMİ SİYASİ DURUM VE KALELERİ

Ayanis Kalesi'nin inşa edildiği II. Rusa Dönemi Urartu Krallığı tarihinde siyasi ve ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu dönem bir anlamda Krallığın son kez büyük atılımlar yaptığı süreçtir. II. Rusa Dönemi'nde inşa edilen yeni kaleler ve geliştirilen yeni ekonomik sistem, Urartu Krallığı'nın çökmesinden önceki son parlak dönemi oluşturmaktadır ***(Levha 2)***. Bu dönemde Asur ve göçebe kavimler olan İskit ve Kimmerler ile yoğun ilişkiler içine girilmiştir.

II. Rusa'nın (M.Ö.685-645) Asur krallarından Sanherib (M.Ö.704-681) ve Esarhaddon (M.Ö.680-669) ile çağdaş olduğu bilinmektedir. Sanherib döneminde II. Rusa'yla ilgili yazılı bir belge yoktur; ancak arkasından gelen Esarhaddon dönemindeki bir yazıt Şupria[41] ülkesi üzerinden bir çatışmanın gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. *"…. Urartu kralı Rusa'nın haklarında yazdığı, Urartu'dan Şupria'ya kaçan, Urartular ve o, onun sözünü dinlememişti....asla vermeyeceğini .... ona yazmıştı, (?) , ona alçakça ve düşmanca bir cevap vermişti. Efendim Assur'un yardımıyla Şupria kentini fethettikten ve halkını saydıktan sonra tanrılar benim haklılığımı ve doğruluğumu, tuttuğum yeminleri gördüklerinde, onayladılar. Buradaki şımarık insanlar hakkında bilgi aldım, araştırdım, değerlendirdim. Bütün bu Urartulu kaçakları buldum. Bir tanesi bile kaçamadı, onları kendi topraklarına geri götürdüm.... Asur'da benim efendime ve krali masama kurbanlık sığır, koyun çok büyük miktarda yemek dağıttım*[42] *".* Bu yazıt dışında Esarhaddon döneminde, II. Rusa'nın Asur ile askeri bir çatışması yazıtlara yansımamıştır. Metinde Esarhaddon'un M.Ö.673/72 yıllarında Şupria'ya sefer düzenleyip ele geçirdiğini ve Urartu'dan kaçan sığınmacıları iade ettiği yazmaktadır. Kaydedilen bu yazıtta anlatılan olayda, Asur sınırına giden Urartulu sığınmacıların da

[41] Olasılıkla Diyarbakır'ın kuzeybatısında yer almalıdır.

[42] LAR II: 607.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

varlığından söz edilmektedir. Esarhaddon'un bu durum karşısında bir anlaşma zemini hazırlayarak yükümlülüğü paylaşmak yoluna gitmiş olabileceği düşünülmektedir[43]. Esarhaddon'un bu davranışı, Şupria'ya kaçanların iade edilmesini sağlamak isteğinden kaynaklanmış olabilir[44]. Urartu da bu anlaşmadan ötürü hiçbir Asurlu kaçağı tutsak etmeyeceğini kabul etmiş gözükmektedir[45].

Asur kralı Esarhaddon'a ait bir başka yazıtta[46] kralın, Urartu ile Kimmerlerin müttefik olabileceği korkusunu dile getirmesi dikkati çekmektedir. Nitekim bunu destekler nitelikte, II. Rusa'nın Kimmerler ile iyi ilişkiler içinde olduğu hatta onlara Gökçe Göl civarında iskân izni verdiği şeklinde bir öneri bulunmaktadır. Urartu krallının izlediği politika, Kimmer tehlikesini kendi ana topraklarından uzakta tutarak; Kimmerlerin Anadolu topraklarına geçişi sırasında en az zararı almak üzerine kurulmuştu[47]. Asur Krallığı, Şupria mücadelesi süresince Urartu'ya yardım eden Kimmerler'den korktuğu için II. Rusa ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiş olmalıdır[48].

II. Rusa için tehlike arz edecek bir diğer atlı kavim de İskitler'dir. "*İşkagulu kralının oğlu Saga-dum-tar'ın, Argişti oğlu Rusa'nın kentinden Mana'ya gittiği yıl…*" ifadesinin yer aldığı Urartu yazıtında[49], İşkagulu[50] kralı Sagastra'nın Mana ülkesine geldiğinden söz etmektedir. Bu yazıt Urartu Krallığı ile İskit arasında bir ilişki yaşandığını göstermektedir. Kral II. Rusa'nın Kimmerler'e karşı yaptığı anlaşmayı

---

[43] Salvini 1995: 104.

[44] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 20-21.

[45] Salvini 1995: 105

[46] *"…Urartu kralı Rusa, planlayacak ve uğraşacak mı? Danışmanlarının tavsiyesi üzerine ordusuyla mı beraber olacak yoksa Kimmerler'le mi ya da müttefikleri ile olup Pamu, ya da Kulimmeri ya da sur duvarları ile çevrili Šupria kentine gelip savaşacak, öldürecek, yağmalayacaklar mı?"* Starr 1990: 22.

[47] Çilingiroğlu 1994: 103.

[48] Çilingiroğlu 2002: 484.

[49] UKN I: 286.

[50] Ermenistan'daki modern Spitak ve Kirovakan arasında, yukarı Pambak Vadisi'ndeki modern Leninakan kasabası bölgesidir; Diakonof – Kashkai 1981: 45.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

aynen İskitler'e de uygulayarak krallığın topraklarına zarar gelmesini önlediği ileri sürülebilir.

II. Rusa dönemi genel siyasi duruma bakıldığında, daha çok uzlaşmacı ve zarar görmeme üzerine kurulmuş bir politika izlendiği fikrine varılmaktadır. II. Rusa'dan önce tahtta olan krallar tarafından yürütülen yayılımcı politikaların aksine II. Rusa elindeki toprakları koruma ve bu topraklarda inşa faaliyetleri yaparak yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir politika izlemiştir. II. Rusa döneminde ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan başarılı bir dönem geçirildiğini; bu dönem boyunca inşa edilen çok sayıdaki kale ve şehir, baraj, sulama kanalı, bağlar ve meyve bahçelerinden anlamaktayız[51]. Tüm bu faaliyetlerin içinde öne çıkanı, yükselişi ve saygınlığı göstermesi açısından da büyük önem taşıyan kale inşaatlarıdır. Bu durumu II. Rusa dönemi yazıtlarının içeriğinde askeri mücadelelerden bahsedilmemesi[52] ve daha çok yapı faaliyetlerinin anlatılması da destekler niteliktedir. Konumuz gereği bu noktadan hareketle, II. Rusa döneminde inşa edilmiş olan kalelerin konumları ve işlevleri değerlendirilip sonrasında Ayanis Kalesi irdelenecektir.

KARMİR-BLUR

Ermenistan'ın başkenti Erivan'ın güneyinde yer alan Karmir-blur Kalesi, toprakların sahip olduğu kırmızı topraktan dolayı Ermenice Karmir-blur yani "Kırmızı Höyük" olarak adlandırılmıştır[53]. Karmir-blur'un çevresinde işlenebilir arazilerin elverişli olmasının verdiği ekonomik işlevin yanı sıra, kalede ve dış kentinde gözlenen kalın yangın tabakası ve tahribatın varlığı, Transkafkasya'dan gelen Kimmer tehlikesini kontrol etme görevini de üstlendiğine işaret etmektedir[54].

---

[51] Çilingiroğlu 2002: 487.

[52] Ayanis Kalesi'nde bulunan tapınak yazıtında Asur, Targuni, Etiuni, Tablani, Qaunari ve Shiluguni bunların yanı sıra Hate ve Muşki topraklarından insan ve hayvan aktarıldığı yazıtta yer almaktadır. Ancak bu yazıtlarda savaştan bahsedilmemiştir. Aktarım yapılan topraklardaki insanlar mutlaka savunma amaçlı mücadele etmiş olmalıdır. Sonuç olarak II. Rusa krallığında hiçbir mücadelenin olmadığına inanmak zordur; Çilingiroğlu 2002: 484.

[53] Barnett 1952: 132.

[54] Kroll 1984: 154.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Karmir-blur Kalesi'nde farklı işlevlere hizmet etmiş toplam 150 oda tespit edilmiştir. Söz konusu odaların tamamı depo işlevi görmemekte aynı zamanda üretim aşamasında da kullanılmıştır. Karmir-blur'da tespit edilen depo odalarının çatıları ahşap kalasla örtülüdür[55]. Depo odaları dikdörtgen olup uzunluğu en fazla 30 m.'ye ulaşır, genişliği ise nadiren 4 m.'yi geçer[56]. Tabanları kil ile sıvalı büyük kerpiçlerden oluşturulmuştur[57]. Odalar farklı seviyelerde olup kerpiç rampa ve ahşap merdivenlerle birbirine bağlanmıştır[58].

Kalenin kuzeydoğusunda yer alan odalar susam yağı üretiminde ve depolanmasında kullanılmıştır[59]. Kalenin kuzey bölümünde bulunan 15 no.lu odanın da arpa ve darı, bira imalinde kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Karmir-blur'un batısında yer alan odaların keramik ve metal zanaatçılarına ait atölyeler olduğu öne sürülen odalar bulunmuştur. Kalenin batısına inşa edilen diğer odaların tahıl depolanması amacıyla kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. Bu odaların içerisinde darı, arpa, buğday depolanan odalar tespit edilmiştir[60]. Kalenin doğu bölümünde inşa edilmiş 32-34 no.lu odalarda batı bölümde yer alan odalarla benzer işlevde yani tahıl depolama amaçlı kullanılmıştır. Söz konusu depo odalarının içerisinde yer alan küplerde mısır, arpa, bezelye, yulaf, erik, üzüm, elma kalıntıları bulunmuştur[61].

Karmir-blur'da ayrıca şarap deposu olarak kullanılan 8 depo ortaya çıkartılmıştır[62]. Söz konusu odalarda toplam 400 pithos bulunmuştur. Pithoslar, gövdelerine kadar yere gömülmüştür[63] ***(Levha 4b)***. Şarapların korunduğu pithosların yanı sıra çok sayıda daha küçük boyutlu kap da tespit edilmiştir. Şarap servisi ve

[55] Piotrovskii 1969: 140.

[56] Martirosyan 1964: 257.

[57] Piotrovskii 1950: 44.

[58] Piotrovskii 1950: 52.

[59] Piotrovskii 1969:138

[60] Piotrovskii 1969: 139

[61] Barnett 1959: 13.

[62] Piotrovskii 1969: 140.

[63] Piotrovskii 1969: 140.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

dağıtımı ile ilgili olan bu kaplar arasında, en çok rastlanan kap türlerinden biri kırmızı astarlı iyi işçilik gösteren testilerdir. Boyları 0.13 m ile 0.31 m arasında değişen bu kapların kapasiteleri 7 ile 45 litre arasında değişmektedir[64].

Karmir-blur Kalesi'nde sadece 25 ve 28 No'lu odalarda bulunan pithos sayısı 152 adettir . Bu iki oda içindeki pithosların, 150 ton ürün kapasiteli olduğu belirtilmektedir. 9 şarap deposuna sahip kale, koridorlar boyunca karşılıklı konumlandırılmış, kapasiteleri 34.000 litrenin üzerinde olan depo yapılarına sahiptir. Kalenin hububat depoları ise toplam 750 ton kapasitededir. Karmir-blur'un katı ve sıvı madde kapasitesi 785.000 kilogram olarak hesap edilmiştir[65].

Karmir-blur Kalesi'nde iki depo yapısı arasındaki 26 No'lu odada hayvan kemikleri ortaya çıkarılmıştır. Kurban edilen bu hayvanlar arasında büyük ve küçük sığırlar, öküz ve inekler bulunmaktadır. İskeletlerin kafatasları ve bacakları mevcut değildir. Kemiklerin üzerindeki balta izlerinden, hayvanların, 25 No'lu odada bulunmuş olan sunağın üzerinde kurban edildiği önerilmiştir[66]. Etlerin depolandığı odaların özelliklerine bakıldığında, hayvanların kafalarının ayrılmış olduğu dikkati çeken özelliklerdendir. Karmir-blur Kalesi'nde sözü geçen odalardan yola çıkarak Piotrovskii, bunların günlük tüketim için et stoğu değil, kurban edilmek için ayrılmış canlı hayvanlara ait kemikler olduğunu ileri sürmüştür[67]. Karmir-Blur kazıları, buluntuların sadece yenmiş etten geriye kalan kemikler olmadığını, aynı zamanda hayvanların bütün olarak da kaldığını göstermiştir.

BASTAM

Karmir-blur'dan çok da farklı amaçlarla inşa edilememiş olduğu görülen bir diğer II. Rusa kalesi de İran Azerbaycan'ındaki Hoy Ovası'nın 54 km kuzeybatısında

[64] Barnett 1959: 12.

[65] Piotrovskii 1969: 133.

[66] Barnett-Watson 1952: 144; Piotrovskii 1969: 155.

[67] Piotrovskii 1969: 155.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

yer alan Bastam Kalesi'dir[68]. Kale merkez bölge ile doğusu arasındaki bağlantıyı sağlayan stratejik konumu ile askeri ve politik sorumluluğun yanında Kara Ziyaeddin Ovası'ndaki tarımsal faaliyetlerin de sağladığı ekonomik bir işleve sahiptir[69]. Urartu Krallığı'nın merkez bölgesi olarak nitelendirebileceğimiz Van Gölü Havzası'ndan nispeten uzak konumlanmış bu kale, II. Rusa'nın hem düşman tehlikesini geldiği yönde durdurma hem de o bölgedeki toprakları işleyerek Urartu ekonomisine katkıda bulunma kaygısıyla kurulmuş olduğu söylenebilir.

Bastam Kalesi'nde depo odaları kalenin zirvesinde ve güneyde teraslar üzerinde bulunmaktadır[70]. Bastam Kalesi'nin depo yapıları içinde üç sıra halinde farklı büyüklüklerde toplam 75 pithos açığa çıkartılmıştır ***(Levha 4a)***. Büyük boyutlu pithoslar, 2.10 m yüksekliğinde, 1.5 m genişliğindedir. Büyük boyutlu pithosların üzerine oturtulan ahşap bir iskeletin bulunduğu ve bunların ilk sıradaki büyük pithoslar aracılığıyla taşındığı öne sürülmüştür[71]. Depo odalarının içerisinde yonca ağızlı testiler, kâseler, tavalar ve özel formlu kaplar bulunmuştur[72].

Bastam Kalesi'nde hayvan kemiklerinin bir arada dağınık halde bulunduğu depo odaları ortaya çıkarılmıştır. Bulunan kemikler 5000 adet olup ve kemik yığınları arasından 1240 adet kil bulla ele geçmiştir. Bullalar üzerindeki bazı çivi yazılarında Rusa'nın ismi geçmektedir. Depolanan etlerin bullalar vasıtasıyla envanterlenip arşivlerde saklandığı düşünülmektedir. Kemikler üzerindeki araştırmaların sonuçları,; kesilen hayvanlar kurutulup depolanıp asıldığını göstermektedir[73].

[68] Kleiss 1980: 299.

[69] Kleiss 1976: 34.

[70] Kroll 1972: 294.

[71] Kleiss 1979: 77.

[72] Kleiss 1978: 52.

[73] Kleiss 1980: 303.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

KEF KALESİ

Van Gölü'nün kuzey kıyısında, Adilcevaz'ın 6 km kuzeyinde ve Süphan Dağı'nın güneybatısında yer alan Kef Kalesi[74] için, ele geçen arkeolojik buluntuların değerlendirilmesiyle farklı görüşler öne sürülmüştür. Tanrı Haldi'nin resmedildiği kabartmalı kaya bloklarından yola çıkarak, kutsal kent Musaşir'in Urartular açısından bu dönemde önemini yitirdiği ya da II. Sargon'un yağması sonucu görkemini kaybettiği ileri sürülerek, Musaşir yerine yeni bir kutsal kent yaratma düşüncesiyle Kef Kalesi'nin kurulduğu ileri sürülmüştür[75]. Aynı zamanda Bitlis-Tatvan-Kef Kalesi önlerinden geçip Erçiş'e ulaşan oradan Muradiye Ovası, Karasu Vadisi boyunca Türk-İran sınırını aşarak Bastam Kalesi'ne ulaşan yol ile Kuzeybatı İran arasındaki ulaşımı güvenli hale getirdiği düşünülmektedir[76]. Dönemin siyasi politikasına bakıldığında, Musaşir'in üstlendiği türden bir kutsal merkeze ihtiyaç duyabileceğini destekler bir dini baskınlık görülmemektedir. Çünkü II. Rusa dönemine gelinceye değin, krallık topraklarında ve devlet yapısında sağlam temeller üzerinde oturmuş din anlayışı hâkimdir.

Kef Kalesi'nde depo odalarının kazı çalışmaları kısmen yapılmıştır. 1 No'lu odanın büyük bir yangına uğradığı tespit edilmiştir. 1 No'lu odanın kuzey duvarı 2 No'lu odanın güney duvarını oluşturmaktadır[77]. 1 ve 2 No'lu odaların uzunlukları 10 m'den fazla olup duvarların kalınlığı 2,50-2,60 m'dir. 25 m.'den fazla uzunluğa sahip 1 No'lu depo odasında toplam 54 küp açığa çıkartılmıştır[78]. 2 No'lu oda da daha büyük boyutta 63 pithos bulunmuştur.[79]. Bu odaların büyüklüklerinden sarayın depo odaları olduğu düşünülmektedir[80]. 1 ve 2 No'lu odaların batısında kuzey-güney doğrultulu uzanan mekân 3 No'lu oda adıyla tanımlanmıştır. 3 No'lu oda içerisinde tespit edilen kapların içerisinde yağ bulunduğu öne sürülmüştür. 3 No'lu odanın kuzeyinde tespit

[74] Burney-Lawson 1960: 188.

[75] Öğün 1993: 278.

[76] Belli 1982: 182.

[77] Bilgiç-Öğün 1964: 68.

[78] Öğün 1967: 484.

[79] Bilgiç-Öğün 1965: 3.

[80] Bilgiç-Öğün 1964: 84.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

edilen diğer depo odaları 2 x 2 m boyutunda kapılarla birbirine bağlanmıştır[81]. 7 No'lu oda 18 m uzunluğa ve 5.40 m genişliğe sahiptir[82]. Oda içinde bulunan Toprakkale ve Karmir-blur[83]'dakine benzer yonca ağızlı, kırmızı açkılı testiler yoğun yangın geçirmişlerdir[84]. Bu kapların oda içinde yere sıralanmış olması, onların buraya ait olduğunu göstermektedir. Bütün pithoslar diğer yerleşimlerde olduğu gibi karınlarına kadar tabana gömülmüşlerdir[85]. Kef Kalesi'nde bulunan üç depo odası içinde yaklaşık 170 adet pithos bulunmuştur. Bu pithosların bazılarının ağızlarını kapatan pişmiş kerpiçler bulunur[86].

TOPRAKKALE

Tuşpa'nın başkentlik yaptığı sürede, önce III. Tiglat Pileser'in M.Ö. 735'teki saldırısı ve ardından II. Sargon'un M.Ö. 714 yılındaki Sekinci Seferi'nde kuşatma tehlikesi yaşadığı bilinmektedir. Tuşpa için önemli denebilecek bu iki tehlikenin yaşanmasının ardından; başkentin, arkasında Zimzim Dağı ve başka yüksek tepelere sahip olması nedeniyle daha korunaklı olduğu düşünülen Toprakkale'ye taşınmasına karar verilmiştir.[87]. Toprakkale, Van Ovası'na güney, batı ve kuzey yönlerinden giren anayolları tümüyle kontrolü altında bulduran özelliği ile de stratejik bir konuma sahiptir[88].

Toprakkale'de depo odaları tapınak alanının güneybatısında bulunmuştur[89]. Kalede kazısı yapılan depolama mekânları 1 ve 2 No'lu odalar olarak tanımlanmıştır. Depo odalarının duvar kalınlıkları, ortalama 2.20 ile 2.30 m arasındadır. Toprakkale depo odalarının yanmış olduğu kazılarda tespit edilmiştir. 1 No'lu oda içinde 14 adet

[81] Öğün 1967: 484

[82] Öğün 1967:489.

[83] Piotrovskii 1969: 153.

[84] Öğün 1967: 492.

[85] Öğün 1967: 484.

[86] Öğün 1982: 217.

[87] Burney 1957: 40.

[88] Erzen 1977: 19.

[89] Erzen-Bilgiç 1961: 5.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

küp açığa çıkartılmıştır. Ortalama boyları 1.60 m olduğu tahmin edilen pithoslar üzerinde kabartma ve oluk motifleri bulunur[90].

Toprakkale'de kemiklerin bulunduğu odaların yer aldığı alan, odaların işlevlerini açıklamada ipucu olabilir. Bu alan, tapınağın güneyinde, tapınağa ve kil tabletlerin bulunduğu bir sektöre yakında bulunmaktadır. Odaların bu konumları, aynı zamanda tapınak ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Odaların konumları ve mimari özellikleri her kalede farklı olsa da, Toprakkale'de kemikler sadece çivi yazılı ve bezemeli keramikler arasında bulunmuştur. Toprakkale'deki keramikler ile beraber ortaya çıkartılan buluntular da dikkat çekicidir. Bunlardan en göze çarpanları pithos parçaları ve daha küçük boylu kaplardır. Söz konusu kapların çoğunun üzerinde kapasitelerinin gösterildiği çivi yazıları ve hiyeroglif işaretlerin bulunması, kemiklerle bu kapların neden bir arada olduklarını açıklamak için yeterli bir sebep değildir[91]. Karmir-blur ve Bastam kalelerindeki ele geçen tüm kemiklerin incelenmesi ve insan kemiğine rastlanmaması da Toprakkale'deki kemiklerin hayvanlara ait olabileceğini kuvvetlendirmektedir[92].

Konum ve işlevleri verilmeğe çalışılan II. Rusa kalelerinin inşa ediliş sıralarının belirlenmesi; yazıtların üzerinde ayrıntılı bir değerlendirme yapılması ile belirlenebilmektedir. Karmir-blur Kalesi'nde bulunan bir yazıtta *"Tanrı Haldi bana krallığı verdiğinde…"* ifadesinin yer alması kalenin, kralın erken dönemlerinde inşa edildiğini göstermektedir[93]. Bastam Kalesi'nde ele geçen bulla üzerinde "Ala(ni) Ülkesi'nde Rusa'nın küçük kenti" ve "Rusa'nın tahtı Gilbani Dağı'nın karşısına koyduğu yıl" ifadelerinin varlığı Toprakkale'nin Bastam varken inşa edildiği fikrini doğurmaktadır[94]. Kalelerin isimlerinde Rusa'nın kenti dışında ayırt edici bir belirleyicinin de konuluyor olması, onların öncelikli inşa edilme sıralarını belirlemede yardımcı olmaktadır. Toprakkale'ye su sağlayan Keşiş Göl barajı yazıtında[95]

[90] Erzen-Bilgiç 1961: 14.

[91] Zimansky 1979: 119.

[92] Zimansky 1979, 120.

[93] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 15.

[94] Salvini 1995: 117; Çilingiroğlu-Salvini 2001: 17.

[95] UKN 281"…*Rusahinili şehrine bir kanal açtırdım… Rusa der ki: Rusahinili ile uğraştığımda, bu kente gölden belirli bir miktar su verdiğimde, Tuşpa'da oturan nüfus Rusahinili önündeki tüm araziyi işledi…*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Toprakkale için sadece "Rusahinili" denmiş; Ayanis Kalesi için ise "Eiduru Dağı önündeki Rusahinili" ibaresi kullanılmıştır. Buradan yola çıkarak Toprakkale'nin Ayanis Kalesi'nden önce inşa edilmiş olabileceği önerilmektedir[96]. Kef Kalesi yazıtı ile Ayanis Kalesi tapınak yazıtı içerik açısından birbirine benzemekle birlikte aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kef Kalesi yazıtında, II. Rusa'nın, düşman ülkeler olan Tablani[97], Qainaru[98], Muşki, Hate ve Halitu'dan kadın ve erkek getirdiği belirtilmiştir. Ayanis Kalesi yazıtında ise yine Asur, Targuni, Etiuni, Tablani, Qainaru, Muşki, Hate, Halitu, Şiluquni[99] gibi düşman ülkelerinden kadın ve erkek getirildiği yazılmıştır. Kef Kalesi yazıtında geçen ülke isimlerine Ayanis Kalesi yazıtında eklemelerin yapılması, Ayanis Kale'sinin Kef Kalesi'nden daha geç bir tarihte inşa edildiğini düşündürmektedir[100]. Tüm bu saptamalar ışığında, Karmir-blur ve Bastam'ın Toprakkale'den önce; Ayanis'in de Toprakkale ve Kef Kalesi'nden sonra inşa edilme olasılıkları ortaya konup[101], Karmir-blur, Bastam, Kef Kalesi, Toprakkale ve Ayanis şeklinde bir inşa sırası önerilmektedir[102].

B. AYANİS KALESİ KONUMU, KAZILARI VE URARTU ARKEOLOJİSİ'NDEKİ ÖNEMİ

II. Rusa dönemi kalelerinin tarihlemelerinde en son sırayı aldığı düşünülen Ayanis Kalesi, konumu itibariyle Van'ın 38 km kuzeyinde Ayanis Köyü'ne 500 m uzaklıkta bulunmaktadır ***(Levha 3b)***. Sur duvarları ile çevrili yerleşim alanı 400 x 150 m boyutlarında, batı tarafı göle bakan eğimli kayalık bir zemin üzerinde olup, kuzey, güney ve doğu kesimlerin ise daha az eğimli olduğu gözlenmektedir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olan tepe, Güneytepe adı verilen alana hâkim bir konuma sahiptir. Kalenin dış kentinin bulunduğu alanların çevresinde ise tarımsal faaliyetler

---

Rusahinili'deki suni göl için bütün çalışma aletleri ve sulama için yardımcı çalışma araçlarının hepsini Rusahinili için verdim…"

[96] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 16.

[97] Elazığ'ın kuzeybatısında yer alan Tabal Bölgesi.

[98] Geç Hitit ülkelerinden biri olmalıdır; Çilingiroğlu-Salvini 2001: 20.

[99] Sevan Gölü'nün güneyine yerleştirilir; Stone-Zimansky 2003: 214.

[100] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 20.

[101] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 23.

[102] Çilingiroğlu 2002: 485.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

sürdürülebilmektedir. Gölden 225 m, denizden ise 1866 m yüksekteki kalenin batısından geçen Urartu yolu, kıyı çizgisini takip ederek Van'dan Ayanis, Amik Kale ve oradan Erciş'e ulaşmaktadır. Yol üzerinde bulunan diğer kaleler bu yolun antik dönemde kullanıldığını göstermektedir[103]. Kuzeybatıda, kaleden daha yüksek bir seviyede bulunan Pınarbaşı isimli su kaynağı kalenin su ihtiyacını karşılıyor olmalıdır. Suyun taş borularla kaleye ulaştığı düşünülmektedir. Aynı zamanda kalenin çevresinde uzunlukları 0.60 m olan pişmiş toprak borular da bulunmuştur. Bu boruların birleşim yerlerinde su sızmasını önlemek için eritilmiş kurşun kullanılmıştır[104].

1989 yılından beri devam eden kazıda, her yıl kalenin önemini vurgulayacak mekân ve buluntular ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilerin sadece kale ile sınırlı kalmaması amacıyla 1996 yılı itibariyle Ayanis Kalesi dış kentinde de çalışmalar, P.Zimansky ve E.Stone'nun sorumluluğunda başlamıştır. Kale ve dış kent olmak üzere iki ayrı alanda sürdürülen kazıların eş zamanlı devam ediyor olması her iki alan üzerinde görülen materyallerin ve mimari anlayışların karşılaştırılarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Kale içinde yaşayan yönetici sınıf ile dış kentte yaşayan sivil halk arasındaki bağlantıyı saptamak için yürütülen çalışmalar, Urartu Krallığı'nın bünyesinde var olan sınıfların birbirine bağlı olan yaşamlarını nasıl sürdüklerini ortaya koymak amacına yöneliktir. Yönetim sınıfının yaşadığı yer olan kaleler, sınıflar arası toplumsal farklılıkları göstermesi açısından oldukça ayırıcı mimari unsurlara sahiptir.

Ayanis Kalesi'nin kazılmaya başlandığı ilk yıllarla birlikte ortaya çıkartılmaya başlanan sur duvarları iki ayrı alanda açılmaya başlanmıştır. Doğu sur duvarları (I No'lu Alan) ve güney sur duvarları (V No'lu Alan) kalenin savunma sistemini oluşturan her iki sur yapısı, kullanılan malzeme ve işçilik açısından oldukça farklı özelliklere sahiptir. Taş temelleri kireç taşından oluşturulmuş olan doğu surları, özenli bir işçilik göstermemektedir. Arazinin yapısına dayalı 1.80–2.15 m arasında değişen yüksekliklerdeki surun taş blokları 4 ile 5 sıra şeklinde şekillendirilmiştir. Doğu surlarında eşit aralıklarla yapılmadığı gözlenen kulelerin bu yapısı, kalenin daha üst

[103] Çilingiroğlu 2001a: 9.

[104] Çilingiroğlu 2003: 12.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

kesimindeki yapıları desteklemeye yönelik bir teras oluşturma ve savunmayı kolaylaştırmak amacından kaynaklanmaktadır[105].

Güney sur duvarlarında doğu surlarının aksine andezit taş kullanılmış ve oldukça kaliteli bir işçilik uygulanmıştır. Ayanis surlarında da gözlenen rustika olarak adlandırılan teknik Urartu kalelerinin surlarının karakteristik özelliğidir. Bunun yanı sıra, daha çok estetik kaygıdan kaynaklı bazalt blokların ön yüzlerine bombeli bir görünüm kazandırılmıştır. Ayrıca planlı bir inşa yönteminin uygulandığını destekler nitelikte, sur temellerinin yapımı sırasında, kalenin içindeki atık su veya fazla yağmur suyunun tahliyesi için en alt sıradaki taşların içine kanalların inşa edildiği gözlenmektedir[106].

Güney sur ile doğu surun birleştiği güneydoğu köşede, kalenin anıtsal kapı girişi bulunmaktadır. Tabanı yine andezit taşından yapılmış olan kapı girişi 3.98 m genişliğindedir. Bu alanda *in situ* olarak ele geçen çiviyazılı inşa yazıtı, kaleyi yaptıran kral ve buna bağlı olarak kalenin yapım tarihi hakkında kesin bilgiler vermektedir:

> *1-3 Haldi'nin yüceliği ile, Argiştioğlu Rusa bu kaleyi Eiduri Dağı'nın önünde inşa etti.*
>
> *3-6 Rusa şöyle söyler: bu kayalığa hiç dokunulmamıştı, benden önce hiç bir şey inşa edi1memişti. Ben buraya bir kutsal alan ve bir kale inşa ettim.*
>
> *7* (Boş)
>
> *8-9 Yeni bağlar ve meyve bahçeleri kurdum ve buraya yeni bir kent inşa ettim.*
>
> *9-10 Bu başarı1arı ben elde ettim.*
>
> *10-11 Kente Eiduri Dağı Önündeki Rusahinili adını verdim.*
>
> *12-13 Haldi'nin yüceliği ile ben Argiştioğlu Rusa, güçlü kral, yüce kral, Bianili kralı, Tuşpa kentinin hakimi*

[105] Çilingiroğlu 2001b: 25.

[106] Çilingiroğlu-Salvini 1995: 112.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

14-15 Rusa şöyle söyler: her kim ki benim adımı kazıyıp silerse ve kendi adını koyarsa Fırtına Tanrısı Haldi ve Güneş Tanrısı onu yok etsin[107].

Urartu imar yazıtlarında, yapının inşa edildiği bölgenin daha önce hiç dokunulmadığı, çorak olduğu yönündeki belirteçler ile birlikte geleneksel yazıt anlayışına bağlı kalındığı görülmüştür.

İlk başlarda sadece payelerin gün ışığına çıkması yüzünden "Payeli Salon" olarak adlandırılan alanın, ileriki kazılar sonucunda aslında Tapınak Alanı içinde değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Tapınak alanı içinde yer alan kare planlı olarak tasarlanmış, standart Urartu tapınaklarından pek de farklı olmayan 12.75 x 12.75 m boyutlarında çekirdek tapınak bulunmaktadır. Ayanis Kalesi tapınak yazıtı[108] içeriğinde nelerden söz edildiğinden bahsetmek gerekirse; ilk olarak kalenin konumunu işaret eden Rusahinili Eiduru-kai (Eiduru Dağı Karşısındaki) ifadesi yer almaktadır. Tapınağın Haldi Tapınağı olduğunun ve Haldi ile diğer tanrılara adanan kurbanların sunulduğunun belirtilmesinin ardından, yapılması gerektiği söylenen yapılar için yine kurban sunulması şartı ifade edilmektedir. Kendi içinde de bir sıra oluşturulduğu anlaşılan yazıtta kurban sunma zorunluluğunun ardından kurban şeklinin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır. Giriş kısmının ve tüm bu kutsal ifadelerin sonrasında adeta bir yıllığı andıran ifadeler ile yapılan faaliyetlere geçilmiştir. Yapılan üzüm bağlarından sonra Asur, Targuni, Etiuni, Tablani, Qainaru, Hate, Muški, Şiluquni ülkelerinden kadın, erkek, büyükbaş hayvan aktardığını II. Rusa kendi ağzından ifade etmektedir. Yazıt, tüm bunların Haldi'nin sayesinde yapıldığını belirttikten sonra Urartu inşa yazıtlarının hemen hepsinde karşılaştığımız lanetleme kısmı ile sonlandırılmıştır.

Ayanis Kalesi tapınak cellasının koridorunda ve cellayı çeviren andezit blokların çoğu üzerinde, kakma tekniği ile yapılmış bezemeler yer almaktadır[109]. Oyulan andezit

[107] 7. satırın boş bırakılmasının nedeni arkasından gelen satırın yeni yapı faaliyetlerini anlatmasından kaynaklı daha henüz belirlenmemiş eklenmesi planlanan yapılar için ayrılmış olabileceği düşünülmektedir; Çilingiroğlu-Salvini 1995: 119.

[108] Salvini 2001a: 259-261.

[109] Çilingiroğlu-Derin 2000: 398.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

blokların içine kireç taşından yapılmış motifler arasında, kanatlı tanrılar, kanatlı sfenksler, grifonlar, rozetler ve bazı bitkiler yer almaktadır[110]. Cella içinde çokça kullanıldığı görülen malzeme grubundan biri de alabasterdir. Ayanis Kalesi'nin tapınak alanına kuzeyden girişi sağlayan 1.20 m genişliğindeki kapının çift basamaklı eşik taşı; benzer şekilde 1.38 m genişliğinde, 2.10 m uzunluğundaki koridorun tabanı ve tapınak cellasının girişi alabaster taşı ile döşenmiştir[111]. Çekirdek tapınak içinde yer alan platform, duvara yapışık doğu kesim hariç, 0.18 m kalınlığında yine alabaster taş bloklar ile kaplıdır. Platform üzerinde çok ince işçilikle yapılmış in size tanrı ve fantastik hayvan figürleri yer almaktadır: kanatlı aslan, kuş başlı kanatlı aslan ve tanrı figürleridir. Tüm bu bezemeler belli bir motif alanı oluşturmak için üzerlerinde kozalak ve nar taşıyan kutsal ağaçtan oluşan bölümlere yerleştirilmiştir. Sözü edilen figürleri Ayanis'te bulunan tunç kalkanlar üzerinde de görmek mümkündür[112]. Ayanis Kalesi'nde de tapınak alanının doğu girişinde alabasterden yapılmış 2 kaidenin, söz konusu kutsal ağacın kaideleri olduğu ileri sürülmüştür[113]. Tüm bu özellikleri ile Ayanis Kalesi çekirdek tapınağının kendine özgü bir stilinin olduğunu ve mekân için özel bir işçiliğin harcandığını görebilmekteyiz.

Urartu kaleleri içinde Ayanis Kalesi'nde ortaya çıkana kadar sadece Karmir-blur'da örneğini gördüğümüz, Tapınak Alanı içine dâhil edilen ve 1'den 7'ye kadar numaralandırılan mekânların tapınağa ait depo odaları olduğu düşünülmektedir. Mekânları tapınak alanının bir parçası olduğunu, tapınak avlusuna 1 No'lu mekândan tapınak avlusuna açılan kapı geçidi kanıtlamaktadır. Ayrıca eserlerin in situ bulunmaları da onların depolandığı anlamına gelmektedir[114]. Demir ve tunç ok uçları, demir mızrak uçları, demir ve tunç çiviler, tunç kalkanlar, tunç sadaklar, güneş motifli tunç levha[115] ve tunç kazan bulunan eserler arasında sayılabilir. Buluntu repertuarından da

[110] Çilingiroğlu-Derin 2000: 398; Çilingiroğlu 2001c: 42.

[111] Çilingiroğlu 2001c: 38.

[112] Çilingiroğlu-Derin 2000: 398; Çilingiroğlu 2001c: 43.

[113] Çilingiroğlu 2001c: 38.

[114] Çilingiroğlu 2003: 2.

[115] Çilingiroğlu-Abay-Derin 2002: 289.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

anlaşılacağı gibi tam anlamıyla bir depolama amacına yönelik bir işlev gördükleri açığa çıkmaktadır.

Tapınak Alanı'nın batısında son yıllarda ortaya çıkarılan toplam 9 mekân, Urartu'daki evsel mekânlar hakkında fikir verecek buluntu ve mimari özellikler sunmaktadır. Yoncatepe Kalesi mekânları, mimari planları ile Ayanis'teki söz konusu mekânlar ortak özellikler sunmaktadır[116]. Ayanis Kalesi içindeki evsel mekânlar olarak adlandırılan yapıların (XI No'lu Alan), özellikle kale içlerinde günlük yaşam izlerinin aydınlatılmasında oldukça önemli rol oynamaktadır.

Ayanis Kalesi'nde, uzakta inşa edilmiş ve bunlardan biri çalışmamızın konusunu oluşturan iki ayrı depo mekânı bulunmaktadır. Doğu ve Batı Depo Odaları olarak adlandırılan mekânlar mimari ve içerdikleri buluntular açısından oldukça farklı özellikler göstermektedir. Doğu depo odalarında 4 m genişliğinde sadece doğu ve batı duvarları bulunmuş koridor içinde ele geçen 18 pithosun[117] her birinin 1500 kg kapasiteye sahip olduğu düşünülmektedir[118]. Doğu depo odalarını batıdakinden ayıran özelliklerden biri de çivi yazılı ya da hiyeroglif işaretlerinin bulunmamasıdır; onun yerine bazı pithosların üzerinde nokta, dikey ve yatay çizgiler ve ağaçlardan oluşan işaretler yer almaktadır[119]. Oysa yapılan son kazı çalışmaları ışığında dokuz depo odası tespit edilen Batı Depo Odaları, depolamayı işaret eden pithoslar dışında, küpler, daha küçük kaplar, pithoslara bağlanmış yazıtlı ve yazıtsız bullalar ve diğer metal eserlerin varlığı ile farklı bir kompleksle karşı karşıya olduğumuzu gösterir niteliktedir. Tapınak alanından uzakta konumlandırılmış Batı Depo Odaları, çalışmamız kapsamında mimarisi ve buluntu dağılımı ile birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Ayanis Kalesi kazısı kapsamı içine dâhil edilen manyetik alan taraması ve kazılar olmak üzere iki aşamada yapılan dış kent çalışmaları Güneytepe ve Pınarbaşı'nda

[116] Çilingiroğlu 2007: 39.

[117] Çilingiroğlu 2001d: 74.

[118] Sağlamtimur 2001: 64.

[119] Çilingiroğlu 2001d: 74.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

yürütülmektedir. Ardından sözü edilen testin verdiği sonuçlar doğrultusunda manyetik alan taraması üzerinde çalışılmıştır. Manyetik alan taraması ve yüzey araştırması sonucu ortaya çıkan mimari ve keramik özellikleri ile Güneytepe ve Pınarbaşı'nın, Urartu yerleşimlerinden farklı yapılar sunduğu ortaya çıkmıştır[120].

Dış kente ait yapıların temelleri oluşturan taşlar işlenmemiş olup kenarlara büyük, ortalara ufak taşların yerleştirilmesi ile inşa edilmiştir. Ayanis dış kentinde, Pınarbaşı olarak adlandırılan alanının bir kısmı resmi yapılar için ayrılmıştır. Duvarların çok kalın olması ve duvarlarda çok büyük taşların kullanılmış olması yapıların çok katlı olduğunu göstermektedir. Ayanis Kalesi'nin doğusunda, Güneytepe olarak adlandırılan alanda da, genellikle ana bir sokak üzerinde duran evler yapılandırılmıştır. Güneytepe alanının güneydoğu kesiminde de sosyo-ekonomik durumun ve yaşam kalitesinin yüksek olduğunu gösteren buluntular ele geçmiştir. Güneytepe'ye ait mimari ve buluntu özellikleri, ayrıcalığa sahip kişilerin yaşadığı evsel alanları göstermektedir[121]. Tapınak yazıtında geçen ülkelerden getirilen toplulukların dış kentte yerleştirilerek onlara iskân alanı oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. II. Rusa döneminde gerçekleşen değişim, iskân politikasına ve buna bağlı olarak da kent planlamacılığına yansımış olmalıdır[122].

Ayanis Kalesi'nin diğer kalelerden ayıran ve farklı kılan en önemli unsurun, gerek en uzun tapınak yazıtına sahip olmasıyla gerekse cella içinde daha önce hiçbir Urartu kalesinde uygulanmamış kakma tekniğiyle süslenmiş olan, tapınak olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. 1996 kazı sezonunda tapınak alanında bulunan iki merasim kılıcı/mızrağı "şuri", Urartu sanatında ünik bir eser olmasının yanı sıra süregelen tartışmaların[123] da noktalanmasını sağlamıştır. Kılıç/mızrağın birinin sap kısmında yer alan *"Argişti oğlu*

[120] Stone-Zimansky 2001: 359.

[121] Stone-Zimansky 2001: 360, 362.

[122] Çilingiroğlu 1997: 83.

[123] Urartu krali yazıtlarının bazılarında ilk cümlenin "Tanrı Haldi şuri'si ile savaşa çıktı ve… ülkelerini ele geçirdi" olması; şuri kelimesinin savaş arabası olabileceğini düşündürmüştür. UKN 127.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Rusa, efendisi Haldi'ye, onun yaşamı için bu mızrağı yaptı ve adadı" yazıtı[124] Urartu krali yazıtlarında çok kez geçen "şuri" kelimesini açıklığa kavuşturmuştur.

Tapınak Alanı'nda, tapınağın kuzey duvarının yakınında bulunan ve bu duvardan düştüğüne inanılan tunç aslan başlı kalkan[125] daha önce hiçbir Urartu kalesinde ele geçmemiştir. Asur kayıtlarında Sargon'un sekizinci sefer kayıtlarında[126] geçen bu buluntunun varlığı bir anlamda Asur kayıtlarının da inandırıcılığını arttırması açısından da büyük önem taşımaktadır. Söz konusu sefer sonunda yağmalanan Musasir kentini resmeden Korsabad kabartmasındaki ***(Levha 5)*** Haldi tapınağının ön cephesindeki aslan başlı kalkanların varlığı ile Ayanis Kalesi'nde bu buluntunun arkeolojik olarak da desteklenmesiyle kale, Urartu sanatına sağladığı katkılarla da ayrı bir yere sahip olmaktadır.

Ayanis Kalesi tapınağının Haldi'ye ithafı ve burada Tanrı Haldi'ye armağan edildiği belirtilen eserlerin ele geçirilişi, dini merasimlerin ilk başta Haldi ile ilgili olabileceğini düşündürebilir. Ancak dikkate alınması gereken bir ayrıntı da Ayanis tapınak yazıtında farklı tanrıların da tapınak içinde kutsanmış olmasıdır. Ayrıca Urartu dini unsurların içinde pek de rastlanmayan "Ateş Kültü", Ayanis kalesinde bir buluntu aracılığı ile tartışma yaratmıştır. Aslan başlı kalkanın üzerindeki yazıtın ikinci satırında *"Rusa der ki: bu kalkanı kim alırsa, kim atarsa, kim su…, kim ateşin üzerine toprak atarsa, kim benim adımı siler ve kendi adını koyarsa…*[127]*"* belirtilmesiyle, kalkanın ocağın hemen üzerindeki tapınak duvarına asılmış oluşu, ateşin söndürülmemesi emrini anlamlı kılmaktadır. Ateş kültünün Urartu'yu idare eden yöneticilerin yarı göçebe olduğu beylikler dönemindeki inanışlarından geldiği önerilir; ayrıca Ayanis Kalesi'nin yedinci yüzyılda kurulmasından yola çıkarak İran'daki Zerdüştlük dininin şekilleniş

[124] Çilingiroğlu-Salvini 1999: 56.

[125] Derin-Çilingiroğlu 2001: 162.

[126] LAR II: 173.

[127] Salvini 2001a: 272.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

zamanına denk gelmesi ile kültürel ilişki sonucu Urartu'ya gelmiş olabileceği de düşünülmektedir[128].

Kral II. Rusa, Ayanis Kalesi'ni ve dış kentini, bizzat düzenlediğini yazıtta belirtmesi ile Urartu Krallığı'nın yükseliş sürecinin gerçekleşmesinde bireysel girişimlerin ne derece etkili olduğunu görmekteyiz. Kralın hüküm sürdüğü dönem boyunca hayata geçirilen değişiklikler olarak sıralayabileceğimiz çok sayıda bina ve adak yazıtı, çivi yazısı ile yazılmış kil tabletler ve bullalar, bir anlamda kişisel yaptırımların göstergesi olarak değerlendirilebilir. II. Rusa'nın kazandırdığı tüm bu yeniliklerin Ayanis Kalesi'nin Urartu için yenilikler ve bazı sorunlara çözüm getirmiş olması da şaşırtıcı görülmemelidir.

Urartu Krallığı için önemli yenilikleri ve reformları gerçekleştiren kral olarak bilinen II. Rusa döneminin, hâlâ devam etmekte olan tek kazısı Ayanis Kalesi'dir. Devam edecek kazılarla birlikte önemli veriler sunacağını, şimdiye kadar ortaya çıkan mimari ve eserler sayesinde tahmin etmek çok da zor değildir. Böylesi değere sahip olan kale II. Rusa'nın iktidarının ilk 15 yılı içinde inşa edilmiştir[129]. II. Rusa'nın yukarıda kısaca bahsedilen kalelerinde, tezin de merkezini oluşturan Ayanis Kalesi'nde gerçekleştirilen dendrokronolojik çalışmalar, kesilen ağaçlardan en yaşlısının M.Ö. 677-73 tarihlerine gittiğini göstermektedir[130]. Ayanis Kalesi'nde bulunmuş en erkene tarihlenen ağaç halkaları M.Ö. 677-73'ü gösterdiğine göre Ayanis'in yapım tarihi M.Ö. 673/72 olmalıdır[131]. Kalenin iki inşa evresi geçirdiği bilinmektedir. Ayanis tapınak avlusundan ele geçen kirişlerden elde edilen veriler M.Ö. 651 tarihini göstermektedir[132]. Bu tarihin kalenin yenilenme evresine ait olabileceği düşünülmüştür[133]. Ancak kalenin nasıl yıkıldığı ile ilgili tam bir netlik sağlanmış değildir. En son veriler ışığında

[128] Çilingiroğlu 2004: 260.

[129] Çilingiroğlu 2002: 485.

[130] Mannig-Kromer-Kuniholm-Newton 2001: 2.

[131] Ayanis Kalesi'nin yapım tarihi olarak düşünülen M.Ö. 673/72 tarihi, Esarhaddon'un Şupria seferi ile çağdaştır.

[132] Kuniholm-Newton 2001: 377

[133] Çilingiroğlu-Salvini 2001: 18

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

yukarıda genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılan kalenin nasıl yıkıldığı üzerine bazı tahminler yapılmaktadır.

Ayanis Kalesi'ndeki kazılar göstermektedir ki; kale, yerleşimi sona erdiren çok şiddetli bir yangın geçirmiştir. Bu yangının bir düşman saldırısı Kimmer, İskit ya da Med, belki de tümünün birleşip gerçekleştirdikleri bir saldırı[134] sonucu olduğu düşünülebilir. Ancak bu noktada, yüzlerce değerli miğfer, kalkan, sadak ve diğer metallerin tapınağın avlusunda bırakıldığı, dahası sadece altın dekorasyonlarla yapılmış tapınak cellasının yağmalandığı anlaşılmaktadır. Ayanis Kalesi'nin yıkılışı ile ilgili kazıcısı tarafından önerilen başka düşünce, M.Ö. 7. yüzyılda yaşanılan bir depremdir. Ayanis, Yukarı Anzaf ve Çavuştepe kalelerindeki arkeolojik deliller bu düşünceyi destekler niteliktedir. 2.0 x 2.0 m kalınlığındaki andezit payelerin depremin etkisiyle hattından kaymış ve oldukça zarar görmüş olmaları dikkate alınması gereken bir gerçektir. Depremin de yarattığı yıkımın ardından gerçekleşmiş olabileceği düşünülen bir ayaklanma[135] da Ayanis Kalesi'nin sonunu getirmiş olabilir[136].

[134] Ayanis kapısının ve sur duvarlarının önünde bulunmuş yüzlerce ok ucu saldırının bir kanıtı olarak gösterilebilir.

[135] Dış kentte yaşayan Asur, Hate, Etiuni gibi farklı bölgelerden gelen toplulukların isyanı bu yıkımda etkili olmuş olabilir.

[136] Çilingiroğlu 2002: 487.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

III. BÖLÜM
BATI DEPO ODALARI MİMARİSİ

Mimari özellikler dönemin kültür ve zamanına bağlı olarak çeşitlenmeye sahiptir. Mimari bölümler, yerleşenler tarafından bilinçli yapılmış sınırlandırmalar ile işlevselliğe yönelik planlanmış kullanımlardır. Mimari ve mekân kullanımı arasındaki ilişkiyi etkileyen en önemli değişkenler kültürün bazı bileşenlerdir. Kültür teknolojiyi, dünya bakışını, ekonomileri, sosyal yapıyı ve politik organizasyonu içerir[137]. Mekânların mimari yapılarının neler gözetilerek yapıldığını ortaya koymak, buluntu analizinde mimari unsurların ne derece rol oynadığını anlamamızı sağlayacaktır. Arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan mimari yapının yanı sıra ele geçen çeşitli materyal buluntuların, o yapının ya da mekânın işlevini ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

Kış mevsiminin sert ve uzun geçmesi, kuraklık, kıtlık, gibi doğal afetlerin yanı sıra herhangi bir kuşatma veya düşman saldırısı karşısında, halkın ihtiyacı olan tarımsal ürünlerin saklandığı depo yapılarının temel amacı, sınırlı olan fiziki alanda daha çok ürünün depolanmasıdır. Bu sebeple depolar, kuru bakliyat ve diğer ürünleri güneşin etkisinden korumak ve serin bir ortamda bozulmadan uzun süre muhafaza edilmesini sağlamak amacıyla genel olarak iki veya üç katlı yapıların zemin katına inşa edilmiştir.

Batı Depo Odaları Ayanis Kalesi yerleşim alanı üzerinde, adını aldığı yönde batı tarafta, güney yamaçta kademeli olarak inşa edilmiştir. Batı Depo Odaları'nın topografik plan üzerinde yer alan konumu G 14-15-16-17, H 14-15-16-17, I 14–15–16-17, J 14–15–16, K 14–15–16, L 14–15–16 ve M 14–15–16 gridlerini[138] kapsamaktadır. Batı Depo Odaları mimari özellikleri ana hatlarıyla birbirine benzeyen, ancak bazı ayrıntılarda farklı özellikler gösteren toplam 12 odaya sahiptir. Buluntuları göz önüne

[137] Kent 1990: 2.

[138] Odaların oluşturduğu kompleksin henüz tamamı açılamadığından, verilen grid numaraları mevcut odalara aittir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

alındığında depo odası olarak kullanılan 9 oda bulunmaktadır. Diğer üç oda[139] ise farklı özellikler göstermektedir; bunlardan biri güneyde yamaçta merdivenli girişiyle, depo odalarının ana giriş mekânı olabilecek niteliktedir. Kuzeyde yer alan odanın ise taş tekne yapısı ile ürünlerin öğütüldüğü bir mekân olarak kullanılmış olmalıdır ***(Levha 10a)***. Giriş odası ile öğütme işleminin yapıldığı oda arasındaki odanın ise ne amaçlı kullanıldığı bilinmemektedir (Levha 10b).

A. YAPIM TEKNİKLERİ VE ELEMANLARI

Batı Depo Odaları kuzey-güney yönlü eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Söz konusu eğimin, ana kayanın yapısından kaynaklandığını söyleyebilmekteyiz. Dolayısıyla odalar, arazinin mevcut yapısını göz önünde bulundurarak planlamış olmalıdır. Çünkü sadece depo odaları değil, aynı zamanda diğer mimari unsurların da önceden belirlenmiş bir planlamanın uygulaması olduğu sistematik yapılaşmadan anlaşılmaktadır.

Batı Depo Odaları'nın ölçüleri ve bulundukları konumların açıklanması, hem yapım teknikleri ve elemanları hem de mimari unsurlarının daha net anlaşılmasında yardımcı olacaktır. odaların konumlarını, doğu-batı yönlü uzanan omurga duvarı baz alınarak ifade etmek gerekirse; omurga duvarının kuzeyinde 24.05 x 8.50 m.'lik boyutunda 1 no'lu oda[140]; omurga duvarının güneyinde batıdan doğuya doğru sıralandığında, 19.74 x 3.22 m. boyutunda 2 no'lu oda, 21.36 x 3.25 m boyutunda 6 no'lu oda, 14.80 x 3.25 m. 8 no'lu oda[141], 22.00 x 2.70 m. boyutunda 9 no'lu oda,; güney alanda 5.93 x 4.31 m. boyutunda 3 no'lu oda, 4.47 x 4.29 m. boyutuyla 4 no'lu oda, 11.26 x 6.10 m. boyutuyla 5 no'lu oda ve 12.50 x 4.55 m. boyutuyla 7 no'lu oda yer almaktadır.

---

[139] Batı Depo Odaları'nın son yıllardaki kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan mekânların kazısı tam olarak sonlandırılmadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

[140] 1 no'lu odanın, duvarları tespit edilmediğinden mekân ölçüleri tam olarak bilinmemektedir. Verilen ölçüler oda içinde bulunan pithosların yayılım alanlarına dayanarak verilmiştir.

[141] 8 no'lu odanın güney kesimindeki kazı çalışmaları tamamlanmadığından, mekân uzunluğu tespit edilen kesime kadar ölçülebilmiştir. Odanın plan özellikleri 2, 6 ve 9 no'lu odalar ile benzer olduğundan, büyük ihtimalle sözü edilen odalar ile yakın uzunluğa sahiptir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Batı Depo Odaları'nın, inşa tekniklerinin açıklanmasında, temelden başlamak kaydıyla, yapı bedeninin yükseltilmesinde ve mekânlar içindeki yapı elemanları değerlendirilmelidir. Depo odaları inşasında, mekânların plan ve yer seçimleri noktasında ana kayanın yapısı büyük önem taşımaktadır. Ana kaya şekline bağlı kalınarak inşa edilen mekânlardan sadece bir tanesinde ana kayaya bir işlem uygulandığı görülmektedir. 9 no'lu odanın batı duvarının temel taşları altında ana kayanın tıraşlanmış olduğu tespit edilmiştir. Odaların planlarına bakıldığında duvar akslarında yer yer sapmaların olduğu görülmektedir. Bu durum ana kayanın bazı alanlarda mecbur bıraktığı mimari bir uygulama olmalıdır.

Odalar, kaledeki diğer mekânlar gibi taş temel üzerine kerpiç bedenin yükseltilmesi ile oluşturulmuştur. Odaların yamaç üzerinde farklı seviyelerde konumlandırılmaları kerpiç bedenin yükselmesinde dengeli bir dağılımın yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla kerpiç sayısı, birbirleriyle olan bağlantıları göz önüne alındığında dikkatli bir mimarlık hesaplanmasını beraberinde getirmektedir. Mekânların duvar yükseklikleri 5.30 m. ile 1.85 m. arasında değişkenlik göstermektedir. Odalar arasındaki duvar kalınlığının ortalama ölçüsü 1.70 m ile 2.90 m. arasında değişmektedir. Sadece 2 ve 6 No'lu odalarda yer alan niş nedeniyle, bu iki oda arasındaki duvar kalınlığı 1.83 m.'dir. Batı Depo Odaları'nın üst katındaki yapıları taşıyabilecek ölçülerde olmasına dikkat edilmiş olmalıdır.

Batı Depo Odaları'nın, mekân içlerindeki yapı elemanları arasındaki tabanlar, sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır[142]. Tabanlardaki eğim farkının nispeten azaltılmasında yardımcı elemanları kademeler oluşturmaktadır. Eğim farkının olduğu ancak kademe yapma ihtiyacının duyulmadığı odalarda taban, kuzey-güney yönünde eğimle devam etmektedir. Bu şekilde bir yaklaşım kademe yapılmış odalarda en güney kesimlerinde de uygulanmıştır. Ayrıca 2, 6, 8 ve 9 No'lu odaların kuzeyinde yer alan ana kayanın üzerini bir taban ile örtme kaygısının duyulmaması dikkat çekicidir. Sıkıştırılmış toprak taban dışında, 2 no'lu oda da doğu duvarı önünde ele geçen üç adet hatıl parçası, pithoslar arasında yürüme yolu için ahşap bir düzlem yapma ihtiyacını da karşılamış

[142] Karmir-blur Kalesi'nde 32 No.lu oda olarak adlandırılan odada[142] ve Bastam Kalesi'nde, tabanın taşla döşendiği görülmektedir Kleiss 1976: 78.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

olabilir. Buna benzer bir yürüme yolunun, Kayalıdere'deki depo mekânlarında uygulandığı bilinmektedir. C. Burney "tahta döşeme" olarak nitelendirdiği sistemin, pithoslar arasındaki ulaşımı sağlamak amacıyla yapıldığını ileri sürmüştür[143]. Pekala, aynı uygulama Ayanis Kalesi'ndeki Batı Depo Odaları'nda da gerçekleştirilmiş olabilir.

Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nın bazılarında[144] fresk parçaları ele geçmiştir. Söz konusu freskler genellikle odaların duvarları üzerinde değil, düşük kerpiç parçaları üzerinde bulunmuştur. Odaların bazılarında mavi renkli boya ile yapılmış duvar sıva kalıntılarına rastlanmıştır ***(Levha 6)***. Bu mekânların duvarlarının da mavi sıva ile renklendirildiği, Adilcevaz[145], Karmir-blur[146] kaleleri depo odaları içinde bulunan fresklere dayanılarak söylenebilir.

Batı Depo Odaları'nın çatı konstrüksiyonunu anlayabilmek için günümüze nadir durumlarda ulaşan ahşap kalıntılarını incelemek gereklidir. Eldeki verilerin değerlendirilmesiyle birlikte mekânların tavan ve çatı elemanı olarak kalasların kullanıldığı anlaşılmaktadır ***(Levha 7)***. Batı Depo Odaları'nın tavanını oluşturan mimari elemanların, her odanın boyut ve şekline bağlı olarak farklılaştığı bir gerçektir. Çünkü kare planlı bir yapı ile ince-dikdörtgen planlı bir odanın tavanı için atılan kalas yönleri aynı olmamalıdır. Örneğin 2, 6, 8 ve 9 no'lu odaların uzunlamasına bir plan göstermesinden kaynaklı, kalaslar odanın kuzey-güney yönünün tersine, doğu-batı yönlü atılmış olmalıdır. Ele geçen ahşap parçalarının yönleri de bunu

[143] Burney 1966: 84.

[144] Ele geçen boya kalıntıları odalar içinde şu durumlardadır: 6 No'lu oda da döküntü kerpiçler üzerinde mavi sıva; 7 No'lu oda da düşük kerpiç üzerinde mavi sıva, ayrıca duvarların en üstünde mavi sıva; 8 No.'lu oda da omurga duvarının önünde düşük durumda fresko parçaları ele geçirildi.

[145] Adilcevaz kalesinin 2 ve 3 no.lu odalarında freskler görülmektedir. Mavi, koyu kırmızı, siyah, sarı renklerin hâkim olduğu, ancak motiflerin seçilemediği freskler, ilginçtir ki odaların duvarlarına işlenmiştir (Bilgiç-Öğün 1965: 4).

[146] Karmir-blur kalesinde kanatlı disk ile çevrelenmiş kanatlı figürler arasında kutsal ağaç sahnesinin olduğu freskler, 25 No'lu odanın 3 sütunu üzerinde yer almaktadır (Barnett-Watson 1957: 143).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

desteklemektedir[147]. Dikine ele geçmiş ahşap kalaslar ise olasılıkla, çatıyı desteklemek amacıyla kullanılmıştır[148]. Bu tür kalaslar odaların duvar kenarlarında görülmektedir. Pithos, çanak-çömlek ve küçük buluntuların oldukça geniş yer kapladığı mekânlar içinde bu tür destekleme elemanlarının duvar diplerinde olması doğal karşılanmalıdır. Batı Depo Odaları'nın tavanı aynı zamanda üst kat yapılarının tabanını oluşturması nedeniyle, kalasların üst katı taşıyabilecek şekilde yerleştirildikleri düşünülmektedir.

B. MİMARİ UNSURLAR

Batı Depo Odaları'nda mimari unsuları, odaların ihtiyaçları ve işlevlerine yönelik planlanmıştır. Kompleksin hem alt yapı sistemi ile ilgili hem de depolamayı kolaylaştıracak şekilde planlanmış öğeler, mekânsal dağılım üzerinde de belirleyici özellik taşımaktadır.

1. KORİDORLAR VE GİRİŞLER

Odalar arasında bağlantıyı sağlamak amacıyla yapılan koridorların, mimari plana dayalı olarak farklı boyutlarda inşa edilmiştir. Plan üzerinde koridorları, omurga duvarının kuzeyinden başlayarak numaralandırılmıştır.

2 ve 6 no'lu odaların arasındaki I No.lu koridor, 2.46 m. uzunluğunda, 1.26 m. genişliğinde olup doğu-batı doğrultuludur. 2 ve 3 no'lu odalar arasındaki II no.lu koridor, kuzey-güney doğrultulu 2,06 m. uzunluğunda ve 0.93 m. genişliğindedir. Koridorun duvarında mavi sıva örnekleri gözlenmiş; ayrıca taban üzerinde yanmış ahşaplar bulunmuştur. Ahşapların, çatı yapısının bir elemanı ya da taban üzeri kaplaması olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 2 ve 3 no'lu odalar arasındaki batı yönde bir

[147] Ahşap yapı elemanları odalar içinde çeşitli yönlerde görülmektedir. Bu yön kavramı üzerinde dururken yangın, deprem gibi nedenlerle düşüş yönleri değişebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

[148] Altıntepe Kalesi'nde bulunan depo odalarından biri içinde kalasların bastığı dört taş kaidenin üçü in situ olarak ele geçmiştir. 67 cm. çapında, 24 cm yüksekliğindeki kaideler, bölgenin yerli taşı andezitten yapılmıştır. Direk kaidelerinin kuzey ve güney duvarlarına olan mesafesi 3.50 m., ara duvarına 2 m.; aralarındaki mesafe de uzunluğuna 7.50 m, genişliğine 5 m.'dir. Bu ölçü ve düzen ağaç ve toprak çatının dört ağaç direkle, uzunluğu 15.80 m., genişliği 10 m olan odayı rahatça taşınabileceğini göstermektedir (Özgüç 1969, 34).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

koridorun daha olduğu tespit edilmiş ancak henüz tam olarak ortaya çıkarılmamıştır. Bu da bize, Batı Depo Odaları kompleksinin, batı yönünde başka odalara sahip olduğuna işarettir. 6 ve 7 no'lu odalar arasındaki III no.lu koridor, 2.10 m. uzunluğunda ve 1.20 m. genişliğinde; kuzey-güney doğrultuludur. Doğu-batı doğrultulu IV no.lu koridor, 4 ve 7 no'lu odalar arasındaki koridor 2.25 m. uzunluğunda ve 0.90 m. genişliğindedir. 5 ve 7 no'lu odalar arasındaki kuzey-güney doğrultulu V no.lu koridor 2.40 m. uzunluğa, 1.05 m. genişliğe sahiptir. Batı Depo Odaları'ndaki sözü edilen koridorlar vasıtasıyla, mekânlar arasında bağlantı gerçekleşmiş; bu yolla da hem ulaşım hem de hem de ürün alışverişi sağlanmış olmalıdır.

Koridorların odalara bağlandıkları noktadaki kapı girişleri, bağlanan koridorların genişlikleri ile aynı olduğu görülmektedir. 8 ve 9 no'lu odalar arasında da bir koridorun olduğunu, 9 no'lu odanın batı duvarında tespit edilen 1.00 m. genişliğindeki kapı girişinden anlamaktayız. Söz konusu koridorun boyutları, 8 no'lu odanın kuzey alanı kazılmamış olduğundan bilememektedir. Ayrıca 9 no'lu odanın doğu duvarında da bir kapı girişi olduğu görülmekte, odanın doğu kesimdeki olası diğer odalarla bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır.

7 no'lu odaya, III no.lu koridorun kuzeyden, IV no.lu koridorun batıdan ve V no.lu koridorun güneyden bağlandığı görülmektedir. Kompleksin ortası diyebileceğimiz bir alanda bulunan 7 no'lu odanın, aynı zamanda aracı konumda bir oda niteliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Çünkü güneyde yer alan 5 no'lu odaya, kuzey kesimden giriş yapan biri ancak 7 no'lu odayı geçerek ulaşabilir. Aynı zorunluluk, sadece 7 no'lu odayla bağlantısı olan 4 no'lu oda için de geçerlidir.

Batı Depo Odaları mimari elemanları içinde ortaya çıkarılmış olan mekân girişleri dışında, üst kattan bir merdiven aracılığı ile bazı odalara girişlerin olduğu tahmin edilmektedir. Omurga duvarına dayalı olan 2, 6, 8 ve 9 no'lu odaların, kuzey kesimlerinden bir girişin olabileceğini, buluntuların niteliklerine dayanarak söyleyebiliyoruz. Söz konusu buluntu grupları, günlük yaşama ilişkin özellik göstermektedir. Ayrıca bu şekil işleve sahip bir alana, hem çok sayıdaki pithosun hem de diğer buluntuların arasından uzunca bir yol izlenerek girilmesi oldukça zahmetli

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

olacaktı. Dolayısıyla bahsedilen odalara üst kattan olasılıkla ahşap bir merdiven ile giriş sağlanmaktaydı.

2. MERDİVENLER

Batı Depo Odaları merdiven tiplerini, yapı malzemeleri ve kullanım amacına göre dört grupta toplamak mümkündür. İlk grubu merdiveni, odalardaki bazı kademeler arasındaki geçişi sağlamak için kullanılanlar oluşturur. Bu çeşit merdiven örneğini 2 no'lu odada doğu duvarı önünde görmek mümkündür ***(Levha 12a)***. Söz konusu geçişler, I. kademeden II. kademeye iki, II. kademeden III. kademeye ise üç basamaklı kerpiçten yapılmış merdiven vasıtasıyla sağlanmaktadır. 2 no'lu odadaki bu merdivenlerin genişliğinin standart kerpiç genişliğinde değil 42 cm. olduğu anlaşılmıştır. 6 no'lu odada, yine doğu duvar önünde I. kademeden II. kademeye geçişte üç basamaklı bir merdiven inşa edilmiştir. 6 no'lu odanın 2 no'lu odadan farklı olarak, merdiven genişliği tam kerpiç boyutunda yani 52 cm. olduğu görülmektedir. 2 no'lu odada pithosların sayı ve düzenlerinden kaynaklı yer sıkıntısı, merdiven basamaklarının genişliğini bu şekilde inşa etmeye zorlamış olmalıdır.

Odalar arasındaki koridorlardan, odalara girişi sağlayan merdiven ikinci grup merdiven çeşidini oluşturmaktadır. Batı Depo Odaları'nda bu tip merdivene sadece 3 no'lu odada görmekteyiz. Odanın girişi önünde kerpiçten yapılmış merdiven üç basamaktan oluşmaktadır. Güneye doğru artan eğim farkından ötürü inşa edilmiş olan merdivenin genişliği 95 cm.'dir.

Üçüncü grup merdiven ise ana kayanın yontulmasıyla şekillendirilmiştir. 4 no'lu odanın batı duvarı önünde görülen bu çeşit merdiven, kayanın seviye farklarına[149] bakıldığında dört basamaktan oluşmaktadır. 1.50 m. genişliğindeki merdivenin, üst kat ile bağlantı amaçlı inşa yapıldığı düşünülmektedir.

Son merdiven çeşidi, Batı Depo Odaları kompleksinin güneydoğusunda yer alan III no'lu mekânda ortaya çıkarılmıştır ***(Levha 12b)***. Söz edilen odanın Batı Depo

[149] Ana kayanın, kuzeyden başlayarak güneye doğru 19.50 m. /20.00 m. /20.53 m. /20.92 m. seviyelerinde yontulmuştur.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Odaları'nın ana giriş odası olabileceği düşünülmektedir. Doğu duvarındaki merdiven, 0.81 m. genişliğinde olan girişin önünde üç basamak açığa çıkarılmıştır. Basamaklar 1.45 m. uzunluğa ve 20 cm. genişliğe sahiptir. Ancak mekânın taban seviyesi tespit edilmediğinden, basamakların tam sayısı henüz bilinmemektedir.

3. NİŞ VE PLATFORMLAR

Batı Depo Odaları'nın bazılarında görülen niş ve platformların estetik kaygıdan daha çok işlevsel görevler üstlendikleri tespit edilmiştir. Söz konusu mimari elemanlar, farklı yapı malzemeleriyle yapıldıkları anlaşılmıştır. Bunları odalardaki konum ve yapılış şekilleriyle birlikte ele alacağız.

Batı Depo Odaları'ndaki mimari elemanlar arasında yer alan nişler[150] sadece iki mekânda inşa edilmiştir. 2 no'lu odanın doğu duvarı üzerindeki niş, 8.50 m. uzunluğunda ve 0.27 m. genişliğindedir ***(Levha 11a)***. Nişin, odanın buluntu dağılımlarının yer aldığı tezin IV. Bölümü'nde anlatıldığı gibi bir grup kabın konulmasına hizmet ettiği anlaşılmaktadır. 2 no'lu odadakine paralel olarak yapılmış 6 no'lu odadaki niş ise odanın batı duvarında yer almaktadır ***(Levha 11b)***. 6 no'lu oda da bulunan niş de 2 no'lu odadaki ile aynı boyutlarda yapılandırılmıştır.

4 no'lu odanın güneyinde 1.50 m. yüksekliğinde, 2.80 m. genişliğinde ve 3.30 m. uzunluğunda, üst kısmı yoğun şekilde yangın geçirmiş bir platform tespit edilmiştir. Üzerinin ahşapla kaplı olduğu düşünülen platformun ortasında taştan, dikey durumda bir künk ağzı bulunmuştur. Platformun ana kaya üzerine oturtulduğu ve bu platformun temel taşları ile ana kaya arasında küçük taşlardan dolgu malzemesi ile tabanın desteklendiği görülmektedir. Platform taşları arasına doğu-batı doğrultusunda iki büyük hatılın yerleştirildiği ve bu hatılların taşların arasına destek amaçlı konulduğu düşünülmektedir. Platformun bulunduğu alanda çok sayıda kırık çömlek ve demir cüruf parçası ele geçmiştir.

---

[150] Yukarı Anzaf Kalesi depo odalarında inşa edilmiş nişler, II No'lu oda da duvarlar içine 1.5 m. aralıklarla üst kısmı kavisli olarak yapılmıştır. Dört adet niş ortalama 55 cm. yüksekliğinde, 60 cm. genişliğinde ve 55 cm. derinliğinde olup içleri beyaz badanalıdır (Belli 2001: 277).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

4. KANAL VE KÜNK SİSTEMLERİ

Batı Depo Odaları'ndaki kanal[151] ve künk sistemlerinin, işlevsel anlamda birbirinden farklı şekilde kullanım gördükleri tespit edilmiştir. İlk akla gelen kullanımı atık su tahliyesi ya da temiz su alımı yönündedir. Bu şekil örneklerin yanı sıra, üst kat ile olan ürün alışverişinde de künk sisteminin geliştirildiği görülmektedir.

7 no'lu odanın kuzey duvarından başlayıp, güneye hafif bir eğimle oda boyunca devam eden kanal, 5 no'lu odaya bağlanan koridorda taban altına girmektedir ***(Levha 11e)***. 5 no'lu odada tekrar yüzeye çıkan kanalın toplam uzunluğu 23 m., genişliği de 1.55 m.'dir. ortalama 0.60 m. yüksekliğindeki kanal, 20-30 cm büyüklüğündeki taşlardan oluşturulmuştur. 7 no'lu odada batı duvarı önünde yer alan kanalın üzeri muhtemelen kapalıydı, ancak tahribat sonucunda kanal üzerindeki sıva korunamamıştır. Kanalın batı tarafta yer alan kapı girişinin önünden geçiyor olması da, kanalın üzerinin kapalı olduğunu desteklemektedir. 5 no'lu odada devam eden kanal odanın kuzeydoğusundan güneybatısına doğru yönelmektedir. 5 no'lu odanın güney duvarı altından devam eden kanal, batı depo odaları dışına çıkmaktadır.

4 no'lu odadaki platformun ortasında taştan, dikey durumda bir künk ağzı bulunmaktadır ***(Levha 11d)***. Küngün genişliği 54 cm. olup, ağız çapı da 27 cm'dir. Etrafında taş sıralarından oluşturulmuş bir blokaj yer almaktadır. Söz konusu küngün, kaleden gelen atık suyun taşınması amacına hizmet edebileceği gibi, temiz suyunun üst katta dağıtılmasında da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir[152]. Ağız kısmının yukarı yönde olması üst katla ilişkili olabileceğini akla getirmektedir.

Su tahliye ya da alımı dışında bir işlev üstlendiği görülen kireç taşından künk sistemi 6 no'lu oda bulunmaktadır. Sistem, 6 no'lu odanın güneyindeki kademenin önünde, ikişerli üç sıra şeklinde düzene sahip pithosların ortasından geçmektedir ***(Levha***

[151] Ayanis Kalesi'ndeki diğer kanal sistemlerine örnek tapınak alanında bulunmaktadır. Tapınak avlusunun tabanından 1 m. altındaki ana kayanın içinde kesilerek yapılmıştır. Diğer bir kanalda 0.60 m. genişliğinde avlunun güneyinde bulunmaktadır. Bir de yine avluda 5 m aşağıda taş ya da kerpiçler boyunda sur duvarlarından dışarı akmaktadır. Tüm bu kanallar atık suyun atılması içinde kullanılmıştır (Çilingiroğlu 2003: 210).

[152] Çilingiroğlu 2001d: 73.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

11c). Uzunluğu 4.88 m., genişliği 0.65 m. olan sistemin, yukarıya doğru bakan ağız çapı 0.28 m.'dir. Kademeye dayandırılmış olan sistemin altı künk parçasının birleşmesiyle oluşturulduğu görülmektedir. Künklerin üst kısımlarının 10 cm. genişliğinde bir açılığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Sistemin etrafında dağınık halde demir parçaları ele geçmiş, oldukça oksitlenmiş metallerin künk parçalarını birbirine kenetlemede kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Yukarıya doğru bakan künk ağzının, üst kata doğru yükselen bedeninin 0.56 m yüksekliği korunabilmiştir. Üst katta üretim ve denetimi yapılan sıvı ya da kuru materyallerin[153] bu sistem aracılığı ile pithoslara aktarıldığı düşünülmektedir[154].

C. BATI DEPO ODALARI YENİDEN KURULUMU

Batı Depo Odaları'nın ana kaya üzerine kurulduğunu, batı alandaki bir binanın zemin katında inşa edildiklerinden daha öncede bahsetmiştik. Odaların arazi üzerindeki konumları, boyutları ve işlevsel fonksiyonları da göz önünde bulundurulmuş bir plan çerçevesinde inşa edildikleri açıktır. Mekânların, kompleks olarak nasıl bir bütünlük oluşturduğunu, bina ya da binaların tam sınırları kazı tamamlanmadığından bilinmemektedir. Ancak eldeki veriler ve yapılar neticesinde yeniden kurulumuna çalışılmıştır.

Depo odalarının mimari unsurları, yer ve konumları göz önünde bulundurularak, zemin kattaki odaların nasıl bir binanın mekânları oldukları irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Batı Depo Odaları'nın üst kat ya da katlarının ne şekilde biçimlendirildiği de eldeki buluntu ve mimari unsurlar doğrultusunda öneriler sunulmuştur. Batı Depo Odaları'nın nasıl bir komplekse sahip olduğu konusunda en önemli yardımcı elemanın kuzeydeki omurga duvarı olduğunu düşünmekteyiz. Sözü edilen duvarın iki ayrı yapı kompleksini işaret ettiği tahmin edilmektedir. 23.35 m. uzunluğunda ve 2,65 m. genişliğindeki omurga duvarı hem yapısı hem de bulunduğu konum itibariyle, ya kuzeydeki yapıların sınır duvarı ya da iki ayrı binayı ayıran ana duvar niteliğindedir.

---

[153] Tahıl geçişinde oluşabilecek tıkanıklığı önlemek için, pithoslar arasından geçen künk parçalarının birleşme yerlerinde oyuklar açılmıştır.

[154] Çilingiroğlu 2001d: 70.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Omurga duvarının güneyinde yer alan 1 no'lu oda ile de iki ayrı binayı ayırdığı düşüncesi kuvvet kazanmaktadır.

İlk olarak omurga duvarını, yamaçta yer 50.05 x 20.20 m.'lik bir alanı kaplayan odaların dahil olduğu binanın kuzey sınır duvarı olarak düşünelim. Depo odaları niteliğindeki dokuz mekân ve doğu kesimdeki diğer üç odayla birlikte toplamda on iki mekânı içine alan bir bina olabileceği ortaya çıkmaktadır. Diğer ihtimal düşünüldüğünde ise, güney yamaçtaki odalar yine bir binaya ait olup, ancak omurga duvarını ortak duvar olarak kullanıldığı kuzey alanda ikinci bir bina daha bulunmaktaydı. Kuzeydeki olası bu binaya ait olabilecek oda, şu ana kadar bu alanda kazılmış olan 1 No'lu odayı içine almaktadır.

Kuzeydeki destek duvarından güney sınıra kadar olan alanda seviye farkı oldukça fazladır. Ortalama 15 m. seviye farkına sahip odaların bir ikinci kata sahip olduğu düşünülmektedir. İkinci kat ve bodrum katının bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tüm binanın tek çatıya sahip olduğunu söylemek zordur. Çünkü sözü edilen eğim farkının oldukça fazla olması teraslama yöntemiyle odaları yerleştirmeye zorlamış olmalıdır. Bronz eserler üzerinde betimlenen Urartu yapıları, sanatçıların perspektifi verememesiyle, bir bütünmüş gibi görünmektedir[155]. Aynı zamanda Korsabad kabartmasında[156] da tapınağın sağında ve solunda betimlenmiş, üst üsteymiş gibi görünen yapılar, teraslama ile birbirinin ardına konumlandırılmış olmalıdır ***(Levha 5)***. Batı Depo Odaları kompleksinin de böyle bir teraslama yöntemiyle inşa edildiği düşünülmektedir. Bu şekilde bir yapılandırma sonucunda 3, 4, 5, ve 7 No'lu odalar ilk; 2, 6, 8 ve 9 No'lu odalar da ikinci teras yapısını oluşturuyor olmalıdır ***(Levha 8)***.

8 no'lu odanın kuzey kısımda, ana destek duvarının hemen önünde düşük fresk parçaları bulunmuştur. Kırmızı, mavi, devetüyü ve beyaz renklerin hâkim olduğu parçalar üzerinde çiçekler, ağaçlar ve geometrik motiflerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Geometrik bezemeler arasında üçgenler, dikdörtgenler, noktalar ve dikey

[155] Kleiss 1982: 60, Abb.6a.

[156] Çilingiroğlu 1997: 158, Çizim 36.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

çizgiler bulunmaktadır[157]. Söz konusu fresk parçalarının üst kattan düşmüş olabileceği düşünülmektedir. Çatı kalıntıları arasında yer alan 2.05 m. uzunluğundaki ahşap direklerin varlığı, üst konstrüksiyon hakkında az da olsa bilgi vermektedir. 9 no'lu odanın ilk ve ikinci kademeler içindeki pithosların üzerine düşen ve tavanı oluşturan mimari elemanlar yanmış, açık gri renkli lifli bir dokuya sahip organik bir maddedir. En alttan üste doğru sırasıyla şu öğeler gözükmektedir: yanmış hatıllar, yanmış sazlar ve onun üzerinde beyaz, yanmış hasır parçası. Tüm bu elemanların tespit edildiği diğer bir depo odası da Karmir-blur Kalesi'nde bulunmaktadır [158].

Batı Depo Odaları'nın üst kat ya da katları ile yorumları ancak eldeki kısıtlı verilere dayalı yapabilmekteyiz. Üst kat yapısının nasıl şekillendiği konusunda, ipuçları veren en önemli buluntular, 8 ve 9 No'lu depo odalarının içine düşmüş olan bazalt bloklarıdır. Söz konusu bloklar, odaların kuzey alanında yoğunlaşmakta, buradan yola çıkarak üst kattın kuzey kesimindeki yapı ile ilgili yorumlar yapılabilmektedir. Bazalt bloklarının yayılım alanına dayanarak, 15.55 m. uzunluğunda olabilecek payeli bir salonun inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ayanis kalesi Batı Depo Odaları dışında, Adilcevaz Kef Kalesi'nde de üst kat yapılanmasına dair bazalt bloklar bulunmuştur[159]. Batı Depo Odaları'nın binanın zemin katında yer aldığını daha öncede söylemiştik. Üst kat yapıları arasında olduğu düşünülen büyük payeli salonun dışında, ürünlerin alım-dağıtımdan sorumlu idari mekânların da yer aldığı düşünülmektedir.

Depolama faaliyetleri için inşa edilmiş odaların, mimari yapılanmasında büyük bir planlamanın yapıldığı, hem mimari elemanların arazi üzerindeki yer seçimlerinden hem de buluntuların bahsettiğimiz mimari öğeler göz edilerek yerleştirilmesinden anlaşılmaktadır.

---

[157] Çilingiroğlu 1992: 436.

[158] Karmir-blur'daki depo odası 25 (31x10.3 m) çok geniş olması dolayısıyla, üç iskele çatı kirişlerine destek sağlamıştır. Bunların üzeri saz ve kamış tabakasıyla döşenmiştir (Barnett 1959: 3, Tablo Ia).

[159] A çukurunda, 1 ve 2 No'lu odalarda çıkan kabartmalı bloklara ait parçalar pithoslar üzerine düşmüş olarak tespit edilmiştir (Bilgiç-Öğün 1964: 84).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

IV. BÖLÜM
AYANİS KALESİ BATI DEPO ODALARI BULUNTULARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

Batı Depo Odaları buluntu dağılımı, 1'den 9'a kadar numaralandırılan mekânların ayrı ayrı ele alınarak, verilerin dökümü ve yorumlanmasıyla yapılmaya çalışılmıştır. Odalarda buluntu dağılımında önemli yeri olan mimari yapılanmaların, genel özellikleri ile aktarılması, buluntuların anlamlandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü mekân kullanımında, mimari sınırlar ve sınıflamalar oluşturmak, aktivitelerin şekillenmesinde aktif bir rol oynamaktadır[160]. Mimari ve buluntu, aslında birbiriyle karşılıklı bir etkileşim içindedir. İncelediğimiz odalarda, hem buluntu hem de mimari uygulamalar, bağımsız bir oluşumun aksine, amaç ve işleve hizmet etmek adına birlikte hareket etmektedir.

Odalar içinde in situ ve üst kattan düşmüş olduğu tespit edilen buluntuların ayrımına, kazı sırasındaki seviye ve yerleri göz önünde bulundurularak varılmaktadır. Buradan yola çıkarak, üst kat ile depo odalarının buluntu dağılımında oluşan farklılıklar, odaların işlevleri hakkında bilgi edinmemizde yardımcı olmaktadır. Batı Depo Odaları'nın buluntu konum ve yoğunlukları, odaları kendi sınırları içinde ayrı ayrı değerlendirmenin ardından genel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu dağılımların buluntu bağlamında plan üzerinde bullalar "B" harfi ile, çiviler "Ç" harfi, Ok uçları "O" harfi, mızrak uçları "M" harfi, bazalt çanaklar "B.Ç." harfleri, figürinler "F" harfi işaretlenmiştir.

A) 1 NO'LU DEPO ODASI

1 no'lu oda, omurga duvarının kuzeyinde yer almaktadır ***(Levha 14a)***. Yamaca inşa edilmemiş ve ana kaya seviyesi diğer odalara nazaran daha üst seviyede olan 1 no'lu oda, Ortaçağ yerleşimcileri (Levha 9a.b)tarafından oldukça tahrip edilmiştir. Bu tahribatın sonucunda, odanın duvarları, buna bağlı olarak da sınırları tespit edilememektedir. Oda içindeki pithosların 24.05 x 8.50 m.'lik bir alanda dağılım

[160] Kent 1990: 3.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

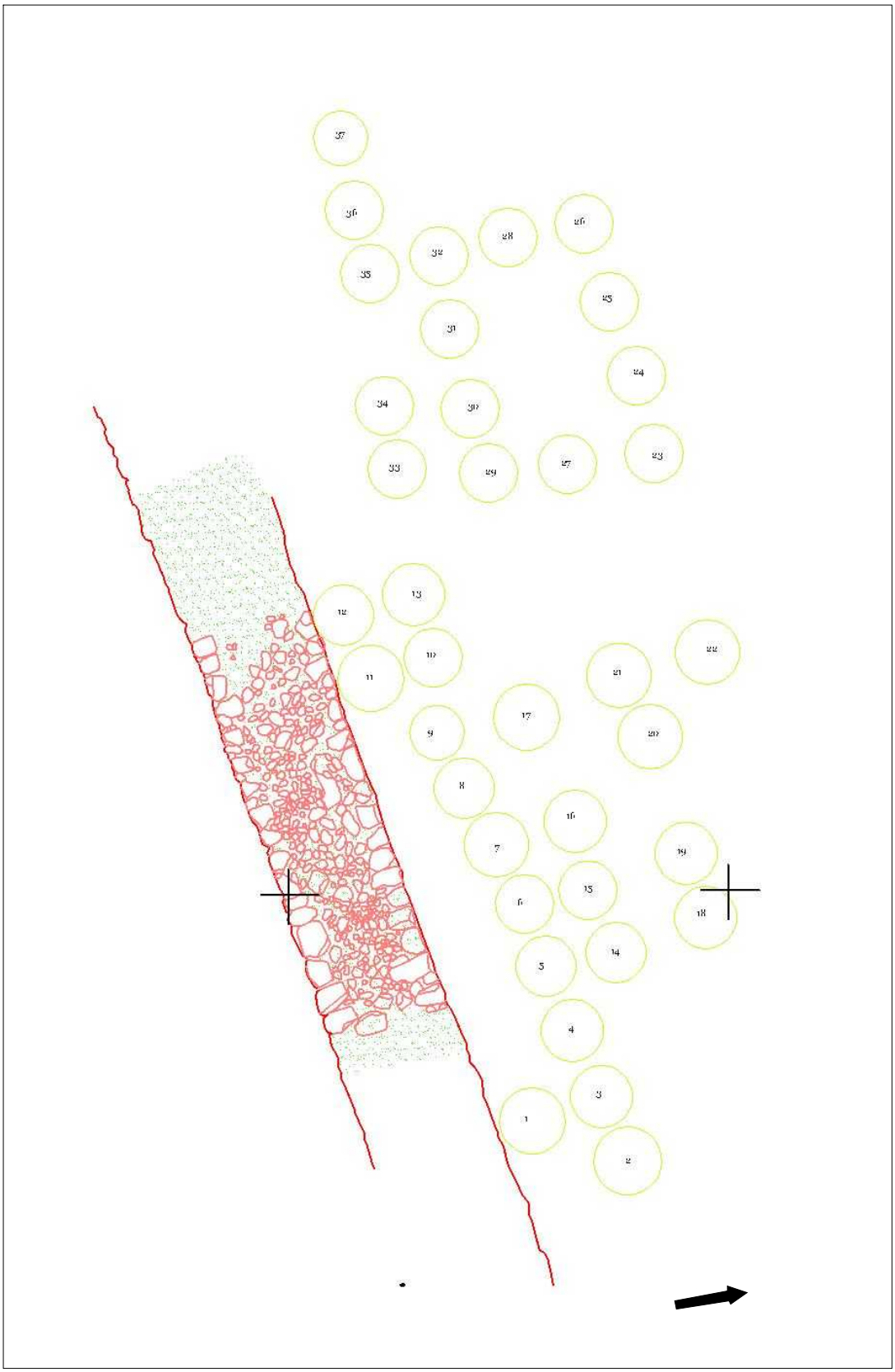
gösterdiği düşünüldüğünde, oldukça büyük bir depo odası olduğu tahmin edilmektedir. Odanın, omurga duvarının güneyinde bulunan odalar ile bağlantı sağlayabilecek bir girişe sahip olup olmadığı da bilinmemektedir.

PİTHOS

Doğu-batı yönünde uzanan omurga duvarının kuzeyinde bulunan, ancak oda duvarları tespit edilemeyen 1 no'lu oda içinde otuz yedi adet pithos bulunmuştur. Odanın üzerine inşa edildiği alandaki ana kayanın üst seviyede bulunması ve Ortaçağ'da oldukça tahrip edilmiş olması, pithosların sadece boyundan aşağısının günümüze ulaşmasına neden olmuştur. Güneydeki odalarda ele geçen pithoslara oranla daha büyük oldukları tahmin edilmektedir. Pithoslar üzerlerinde ne çivi yazısı ne de hiyeroglif işaret bulunmaktadır.

Oda içinde her hangi bir buluntu bulunmaması, hem tahribatın boyutu hem de odanın işlevi hakkında bilgi vermektedir. Diğer odalardaki gibi ölçü değerlerinin yer aldığı buluntuların olmayışı, alım-dağıtımla ilgili işlere ve günlük kullanıma hizmet etmemiş olabileceğini akla getirmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çizim 1: 1 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

B) 2 NO'LU DEPO ODASI

2 no'lu oda, Batı Depo Odaları'nın batı sınırında, omurga duvarının güneyinde yer almaktadır ***(Levha 13a)***. Oda 19.74 x 3.22 m boyutları ile dikdörtgen plana sahiptir. Kuzey-güney yönünde eğimli bir arazi üzerinde olan odada, kademeli bir mimari yapılanma gerçekleştirildiği görülmektedir. Kerpiç blokların dik konumlandırılmasıyla yükseltilmiş, iki kademe bulunmaktadır. Odanın kuzey alanındaki ilk kademe 0.52 m., orta kesimindeki ise 0.20 m. yüksekliğinde inşa edilmiştir. Oda içindeki diğer bir öğe ise, odanın doğu duvarında 0.27 m. genişliğinde, 8.50 m. uzunluğunda devam eden niştir. Tüm bu unsurların yanında bir de, odanın güneyinde 2.80 x 0.82 m. boyutundaki, 1.34 m. yüksekliğinde duvarlara sahip, güneydoğu köşede 0.55 m. genişliğinde bir girişi olan bölme yer almaktadır. Buluntuların yerleştirilmesinde mimari unsurların ne derece belirleyici olduğu, buluntuların ayrı ayrı alanlarda gruplanarak değerlendirilmesinden de anlaşılmaktadır.

1. PİTHOS

2 no'lu odadaki pithosların, mekân içindeki dağılımlarını dört alanda gruplamak mümkündür. Pithosların bu şekilde gruplanmasına, pithos sayıları ve bulundukları mimari alanlar yönlendirmiştir. Odanın kuzeyinde yer alan iki sıralı üçerli şekilde ve kuzeybatıda tek başına durmakta olan bir pithos ile yedi pithos yer almaktadır. Pithoslar arasında boşlukların bırakılmasında, çanak-çömlek konulması amaçlanmış olmalıdır. Oda içindeki I. ve II. kademe arasında iki sıralı, dörder şekilde toplamda sekiz pithos yerleştirilmiştir. Bu alandaki pithosların birbirlerine bitişik konumlandıkları görülmektedir. Bu uygulamayı, etraflarında hiçbir tüm kapın bulunmaması da açıklamaktadır. Odanın güneyinde bulunan pithosları ise dizilişlerindeki sayı farklılıklarına dayanarak ayırmak mümkündür. Üç sıralı dörderli yerleştirilmiş on iki pithosun kuzey sınırını II. kademe, güney sınırını da doğu duvarındaki niş hizası oluşturmaktadır. Son grup üç sıralı üçerli dokuz pithosun arasında, ana kaya önündeki pithoslardaki uygulama gibi, kapların konulması için boşluklar bırakılmıştır.

Kuzey ve güney alandaki pithosların üçerli, orta alandaki pithosların ise dörderli yerleştirdikleri görülmektedir. Dizilimin ve sayı farkının oluşmasındaki unsur; kuzey ve güney alandaki pithoslar arasında ve etrafında çok sayıda çanak-çömleğin konulmuş

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

olmasıdır. Giriş çıkışların yapıldığı alanlara yakınlıklarından kaynaklı ve buna bağlı olarak günlük kullanımlarda daha kolay ulaşım sağlaması amacıyla, bu şekil bir pithos dizilimi seçildiği düşünülmektedir.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

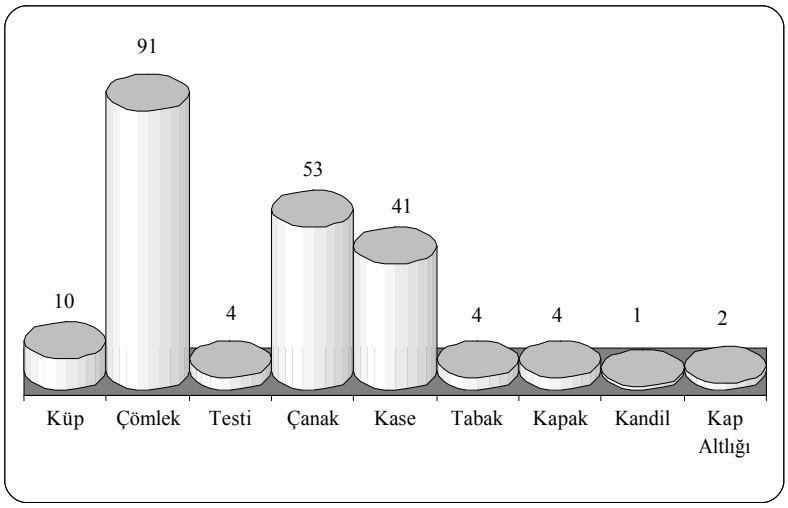
2 no'lu odada yer alan ve buluntu dağılımında önemli bir grubu oluşturan çanak-çömleklerin, iki alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Odanın kuzeyinde, çanak-çömleklerin ana kaya önünde, niş içinde, nişin önünde ve pithosların arasında; güney kesimde ise üç sıralı, üçerli pithosların etrafında yer aldıkları görülmektedir.

Ana kaya üzerinde, on dört adet çömlek ve bir adet kase profili bulunmuştur. Ana kaya önünde ise bir küp, on üç çömlek ve iki adet tabak profili yer almaktadır. Niş içindeki raf üzerinde, iki adet yan yana yonca ağızlı testi ve dört çömlek yerleştirilmiştir. Niş önünde de altı adet çömlek ve batı duvar önünde iki adet kap altlığı bulunmaktadır. Çanak-çömlek gruplarından en büyük grubu, pithoslar arasındakiler oluşturmaktadır. 2 ve 3 no.lu pithoslar arasında bir çömlek; 4 ve 5 no.lu pithoslar arasında altı çömlek; 3, 4, 5 ve 6 no.lu pithoslar arasında üç çömlek yer almaktadır.

Odanın güneyinde bulunan çanak-çömlekler, üç sıralı üçerli dokuz pithos arasında konumlandırılmıştır. Kapların 31 ve özellikle 34 no.lu pithoslar etrafında yer aldıkları görülmektedir. Güney alanda çanak-çömleklerin çoğunlukta olması yanında, hiç küp parçasına rastlanmamıştır. Pithoslar etrafındaki tüm kapların dağılımı; dokuz çömlek, on dört çanak, beş kase, bir tabak ve bir kapaktan oluşmaktadır.

Çanak-çömlek parçaları, odanın kuzey ve güney alanları dışında, 2.79 x 0.82 m. ölçülerindeki kısa kerpiç duvarlarla sınırlandırılmış bölmede bulunduğu görülmektedir. Bu şekil bölmenin bir işleve hizmet etmesi büyük olasılıktır. İn situ olarak tüm kaplar ele geçmemiş olsa da, çanak-çömlek parçalarının varlığı bu alanda da depolamaya yönelik organizasyonun yürütüldüğü, sekiz çömlek, on dört çanak ve on kase parçası ile desteklenmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 1: 2 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

Çanak-çömleklerin oda içindeki konumları dikkate alındığında, özellikle pithosların etrafında, niş içi ve önünde konumlandıkları görülmektedir. Pithoslar dışında büyük boyutlu olan küplerin sayısının diğer kaplara oranla az olduğunu, dolayısıyla depolama amaçlı kullanılabilecek küplerin pithoslar yanında yaygın kullanım görmediğini söyleyebilmekteyiz. Kaplar arasında yoğunluğu çömleklerin aldığını buradan yola çıkarak, mal alımında ve günlük kullanımda işlev gördükleri anlaşılmaktadır. Çömleklerin pithoslar etrafında olmaları, hem ürünün getirilmesinde hem de pithos içinden alınan ürünün dağıtılmasında kullanılmış olabilecekleri fikrini doğurmaktadır. Yaygın olduğu görülen diğer kaplar ise çanak ve kaselerdir. Söz konusu kapların özellikle kuzey alanda yoğunluk kazandıkları dolayısıyla günlük kullanıma hizmet ettikleri söylenebilmektedir. Aynı sayısal değerde olan testi, tabak ve kapak formlarından testilerin niş içindeki rafta, niş önünde yerleştirilerek kullanım gördükleri düşünülmektedir. Kap altlıklarının odanın kuzey alanında yer alması da peynir yapımı ile birlikte günlük işlerin yürütüldüğüne işaret etmektedir ***(Levha 21c)***. 2 no'lu odadaki kandil, giriş-çıkışın gerçekleştiği kuzey alanda bulunmaktadır ***(Levha 21b)***. Kuzey alan, günlük işlerin yürütüldüğü yer olması nedeniyle, kandilin sabit bir yerde durduğuna işaret olabilir.

3. BULLA

2 no'lu oda içindeki bulla dağılımına baktığımızda, odanın kuzey ve güney alanında yoğunluk kazandıkları görülmektedir. Kuzey ve güney kesimdeki bullaları kendi içinde pithos ve kaplara aitlikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Odanın kuzeyinde, doğu duvarındaki nişte bulunan raf üzerinde yer alan kaplara ait bullalar yedi adettir.

- Bulla (1); yonca ağızlı testiye aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı yer almaktadır.

  1. "Eiduru dağı önündeki Rusahinili
  2. Buğday'ın 6 liši
  3. atlar (?) için."[161]

- Bulla (2); yonca ağızlı testiye aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı bulunmaktadır.

  1. "5 liš ve bir yarım URU *NA-sa'*
  şehrinin atları için hipuni (=buğday),
  2. Eiduri dağı önündeki Rusahinili şehrine[162] *".*

Çivi yazısının yanı sıra, aynı zamanda betimlemelerin de yer aldığı görülmektedir;

> *"Başında bir bant ve belinde kemer bulunan çıplak bir kadın figürü resmedilmiştir. Kadın diz çökmüş ve ellerini uzatır vaziyette, dans ediyormuş gibi görünmektedir*[163] *"*

- Bulla (3); çömleğe aittir.
- Bulla (4); çömleğe aittir.
- Bulla (5); çömleğe aittir. Yan yüzünde çivi yazısı bulunmaktadır. Üst yüzünde ise kazıma yaba motifi vardır.
- Bulla (6); çömleğe aittir. Bullanın parçaları üzerinde fantastik hayvan, insan figürleri ve hayat ağacı motifinin yer aldığı damga ve silindir mühür bakıları var.
- Bulla (7); çömleğe aittir.

  1. "R.E. şehrinin (Bay) Sar-duri>
  2. atlar; buğday"[164]

---

[161] Salvini 2001b: 285, AY-14.

[162] Salvini 2001b: 285, AY-13.

[163] Bullanın arkasında ise başka işaretler bulunmaktadır, ancak bulla kırık olduğundan tam olarak anlaşılamamaktadır. İlginç olan ayrıntı ise, Urartu betimlemelerinde figürlerin çıplak olarak resmedilmesine daha önce rastlanmamış olmasıdır (Abay 2001: 337, 338; fig.18. Pl II.4).

[164] Salvini 2001b: 286, AY-16.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çivi yazısı bulunan bullanın üzerinde silindir mühür baskısı da yer almaktadır. Baskı çok yüzlü motif alanlarına[165] sahip olup; altı panelden oluşmaktadır.

> *1) biri diğerinin altında olmak üzere üç tane sekiz yapraklı çiçek, 2) elmas şeklindeki hayat ağacı ve gövdesinden yükselen dallar üzerinde tomurcuk noktalar, 3) daha basit olarak resmedilmiş başka bir hayat ağacı ve dallarının ucunda yukarıya bakan küçük meyveleri,4) birbirinin altına yerleştirilmiş yatay zig zag çizgi serisi,5) sol elinde bir baston tutan ve sağ eliyle dua eder vaziyette kanatlı bir tanrı ve onu destekleyen bir hayvan,6) son olarak da bir hayat ağacı daha resmedilmiştir. Bu silindir mühre ait motiflerin üzerinde de damga mühür ile püsküle benzer bir baskı yer almaktadır*[166].

Doğu duvarına dayalı, raf önünde yer alan kaplara ait bullalar;

- Bulla (8); çömleğe aittir. Üzerinde dört adet delik ve yaba motifi yer almaktadır.
- Bulla (9); çömleğe aittir. Yan yüzünde çivi yazısı, üst yüzünde ise bir yaba ve benekli bir hayvanın tasviri yer almaktadır.
- Bulla (10); çömleğe aittir.

Pithoslar etrafındaki kaplara ait bullalar;

- Bulla (11); 4 ve 5 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir.
- Bulla (12); 4 ve 5 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir.
- Bulla (14); 4 ve 6 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir. Bulla üzerinde hem çivi yazısı hem de hiyeroglif işaretler içeren baskı yer almaktadır. Çivi yazısında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

> 1. *"Menuahinili'nin şehri*
> 2. *(Bay) Zigui"*[167]

---

[165] Urartu Krallığı'nda ele geçen bullalar arasında çok yüzlü motif alanlarının görüldüğü kaleler içinde Toprakkale (van Loon 1966: 157, fig 19, E10) ve Karmir-Blur (Piotrovskii 1955, fig. 42) yer almaktadır.

[166] Abay 2001: 335; fig 15, Pl. II.1.

[167] Salvini 2001: 282; AY-3.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Baskı üzerindeki motifler arasında, bacak (?), hilal, insan eli ve bir altar ya da kutuya benzer hiyeroglif işaret grubu yer almaktadır[168].

- Bulla (15); 6 no.lu pithosun doğusundaki çömleğe aittir.
- Bulla (16); 6 no.lu pithosun batısındaki çömleğe aittir.
- Bulla (17); 3 no.lu pithosun güneybatısındaki çömleğe aittir. Çivi yazısına sahip çok yüzlü mührün baskısı, üç panelden oluşmaktadır.

1. UR)U? ku x(
2.) si ( ) x ([169]

1) Bir altar ve bir stelin iki yanında hayat ağacı, 2) diz çökmüş, elleri kanatlı güneş diskine doğru yukarıya doğru uzanmış bir adam ve altında bir bitki, 3) bir aslan ve kanatları üzerinde, sol elini dik tutar ve sağ elini ise selamlar vaziyette bir tanrı (Haldi?)[170]

- Bulla (18); 6 no.lu pithosun batısındaki çömleğe aittir. Üzerinde hayat ağacı motifi bulunmaktadır.

2 No'lu odanın kuzeyindeki bullalardan sadece bir tanesinin pithosa ait olduğu anlaşılmaktadır.

- Bulla (13); 5 no.lu pithosa aittir.

"1 aqarqi 3 terusi ½ 9 liš"[171]

Odanın güneyinde yer alan pithos ve kaplara ait bullaların sayısının kuzey alana nazaran daha az olduğu görülmektedir. Bu alandaki bullalardan iki tanesinin kapa ait olduğu tespit edilmiştir.

- Bulla (19); 30 no.lu pithosun doğusundaki çömleğe aittir.

---

[168] Abay 2001: 332; fig. 11.

[169] Salvini 2001: 291, AY-38

[170] Abay 2001: 336, fig.16.

[171] Salvini 2001b: 290, AY-34.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

- Bulla (21); 35 no.lu pithosun batısındaki çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı yer almaktadır.

  "Atlara buğday…"

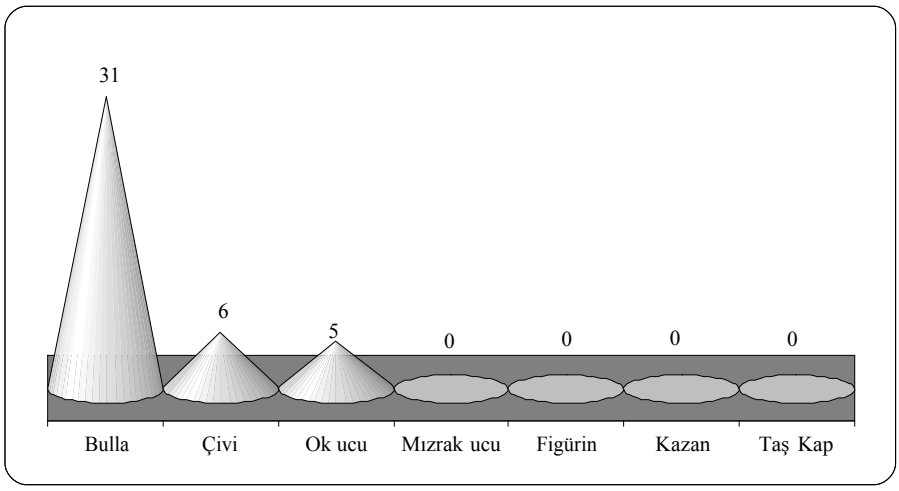
  Odanın güneyinde ele geçen bullaların diğer iki tanesinin pithoslara ait olduğu düşünülmektedir.

- Bulla (20); 30 no.lu pithosa aittir.

2 No'lu oda da hangi kap ya da pithosa ait olduğu tam olarak tespit edilemeyen bullaların sayısı sekizdir. Tahmini yer ya da kap aitliklerinin verilmesinin yanlış olacağı ve yorum hatalarına neden olacağı göz önünde bulundurulup değerlendirme dışında bırakılmıştır.

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

2 no'lu odadaki buluntu dağılımında, metal eserler arasında ok ucu ve çiviler yer almaktadır. Odanın kuzeyinde, ana kaya önünde; biri batı diğeri doğu duvarı önünde iki demir ok ucu bulunmaktadır. Yine kuzey alanda, 2 ve 3 no.lu pithoslar arasında biri demir ikisi bronz ok uçlarıyla birlikte; 2 no'lu odada toplam beş ok ucu ele geçmiştir. Diğer bir buluntu grubu ise çividir. I. ve II. kademe arasında 8 no.lu pithosun kuzeybatısında bir adet bronz; 29 ve 31 no.lu pithoslar arasında iki adet bronz, 31 no.lu pithosun güneybatısında iki adet bronz, 34 no.lu pithosun güneydoğusunda demir çivi yer almaktadır.

Tablo 2: 2 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

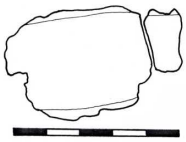
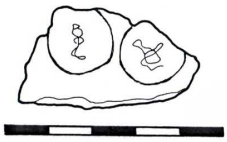
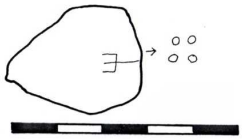
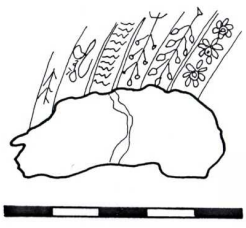
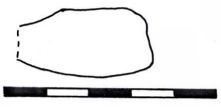
2 no'lu odadaki küçük buluntu dağılımına ve istatistiksel verilerine dayanarak; pithoslara ve çoğunlukla çömleklere ait olduğu görülen bullaların yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak, oda içinde mal alım-dağıtımının yoğun şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir. Ok uçlarının odanın kuzeyinde, giriş-çıkışın gerçekleştiği alanda bulunmuş olması, her hangi bir tehlikeye karşı bulundurulmuş olabilecekleri düşüncesini doğurmaktadır. Çivilerin, oda duvarlarına yakın bulunmalarından dolayı, kapları ya da başka eşyaları duvarlara asmak amacıyla kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

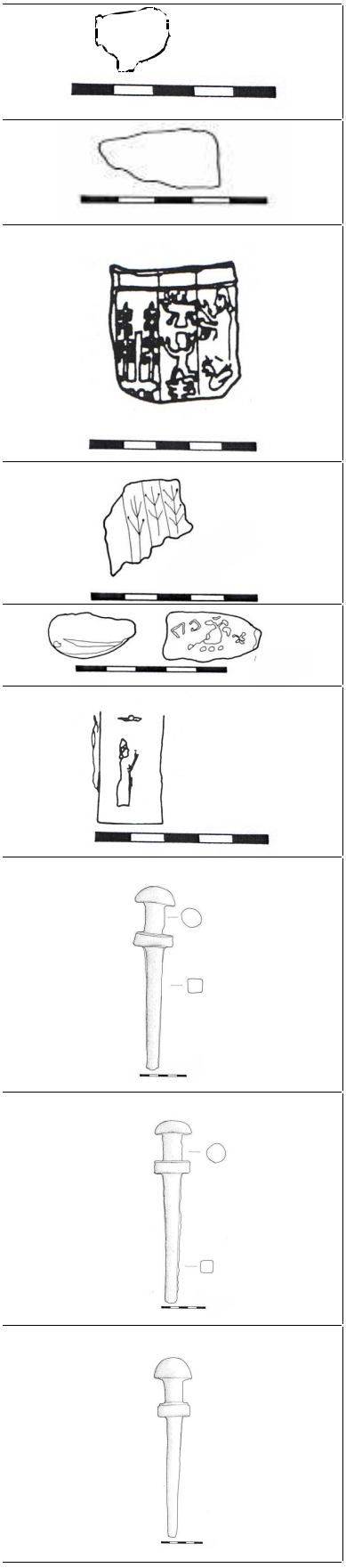
Çizim 2: 2 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

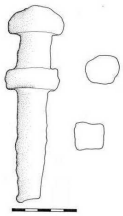
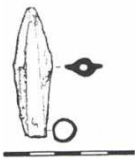
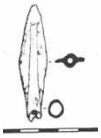
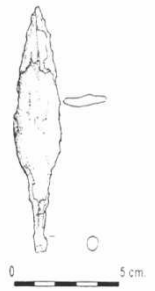
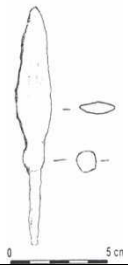
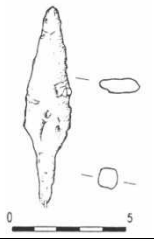
2 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Dörtgen biçimli bullanın yan yüzünde çivi yazısı yer almaktadır. Uz.. 5.3 cm, gen. 3.3 cm (çizim no: 254).
B.2	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı üzerinde ise çömelmiş vaziyette bir insan figürü bulunan damga mühür baskısı yer almaktadır. Uz..4.1 cm, gen. 3.1 cm (çizim no: 268).
B.4	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı bulunmaktadır. Uz..3.1 cm, gen. 2.2 cm (çizim no: 251).
B.5	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı bulunmaktadır. Üst yüzünde ise kazıma yaba motifi vardır. Uz.. 2.8 cm, gen. 2.3 cm (çizim no: 253).
B.6	Bulla		Kilden yapılmıştır. Bullanın parçaları üzerinde fantastik hayvan, insan figürleri ve kutsal ağaç motifinin yer aldığı damga ve silindir mühür bakıları vardır. Uz.. 4.2 cm, gen. 3.2 cm (çizim no: 269)
B.7	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde dört adet delik ve yaba motifi yer almaktadır. Uz.. 3. cm, gen. 2.4 cm (çizim no: 259).
B.8	Bulla		Kilden yapılmıştır. Dörtgen biçimli bullanın yan yüzünde çivi yazısı, üst yüzünde ise çiçek, kutsal ağaç, zigzag çizgiler ve insan figüründen oluşan silindir mühür baskısı bulunmaktadır . Uz.. 4.5 cm, gen. 3.5 cm (çizim no: 258).
B.13	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı bulunmaktadır. Uz.. 3.2 cm, gen. 2 cm (çizim no: 250).
B.14	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzde çivi yazısı, üstünde ise ay, bacak, bakraç ve boynuz motiflerinin yer aldığı iki adet damga mühür baskısı bulunmaktadır. Uz.. 3.3 cm, gen. 2.4 cm (çizim no: 245).

red version - http://www.clicktocor

B.15 Bulla

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Ç.4	Çivi		Mantar başlıdır. Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 22.3 cm, gen. 4.5 cm (çizim no: 450).
Ç.5	Çivi		Mantar başlıdır. Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 14.8 cm, gen. 4.5 cm (çizim no: 489).
O.1	Ok ucu		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 4.7 cm, gen. 1.4 cm (çizim no: 891).
O.2	Ok ucu		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 4.6 cm, gen. 1.4 cm (çizim no: 892).
O.3	Ok ucu		Demirden yapılmıştır. Uz.. 9.8 cm, gen. 2.3 cm (çizim no: 898).
O.4	Ok ucu		Demirden yapılmıştır. Uz.. 7.4 cm, gen. 2 cm (çizim no: 885)
O.5	Ok ucu		Demirden yapılmıştır. Uz.. 6.3 cm, gen. 1.8 cm (çizim no: 896).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

C) 3 NO'LU DEPO ODASI

3 no'lu odanın kuzeyinde 2 no'lu oda, güneyinde 4 no'lu da ve doğusunda 7 no'lu oda yer almaktadır. 5.93 x 4.31 m boyutunda olan odanın, kuzeydeki koridor ile bağlantısını sağlayan 0.93 m. genişliğinde bir girişi bulunmaktadır. Üç basamaklı merdiven ile ara koridordan, ana koridora geçiş ile diğer odalara ulaşım sağlanmaktadır. Buluntuların dağılımında, mimari eleman bağlamında etki edebilecek bir yapılanma bulunmamaktadır.

1. PİTHOS

3 no'lu odada bir düzen gözetilmeksizin, odanın tüm alanına yerleştirildiği görülen otuz adet pithos bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru pithosların diziliş sayısını şu şekilde ifade edebiliriz; odaya koridordan sağlanan girişin doğusunda ilk sırayı oluşturan pithoslar üç adet, ikinci sırada dört adet, üçüncü sırada dört adet, dördüncü sırada beş adet, beşinci sırada beş adet, altıncı sırada dört adet ve yedinci sırada beş adettir. Özellikle doğu duvarı önünde yer alan 22, 23, 28, 29 no.lu pithosların oldukça tahrip olduğu görülmektedir. Bazı pithosların üzerinde çivi yazısı ve hiyeroglif görülmekte; ancak sadece birkaç tanesinin üzerindeki yazılar okunabilmektedir:

Pithos (12): Çivi yazısı *"1 aqarqi 1 terusi 5 liš"*[172]

Pithos (4): Çivi yazısı *"1 aqarqi 6 terusi 11 liš"*

Hiyeroglif *"1 aqarqii 4 terusi 8 liš"*[173]

Pithos (6): Çivi yazısı *"1 aqarqi 8 terusi ½ 6"*[174]

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

3 no'lu odadaki çanak-çömlekler, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15 no.lu pithoslar çevresinde dağınık haldedir. Kap formlarındaki çeşitlenme ise, ağırlıklı olarak çömlekler, birer tane çanak, kase ve tabağın olduğu tespit edilmiştir. Sayı değeri yirmi olduğu tespit edilen çömleklerin, alım-dağıtım ile ilişki oldukları düşünülmektedir. Çanak-çömleklerin oda içinde, girişin hemen önündeki pithoslar etrafında bulunmaları,

---

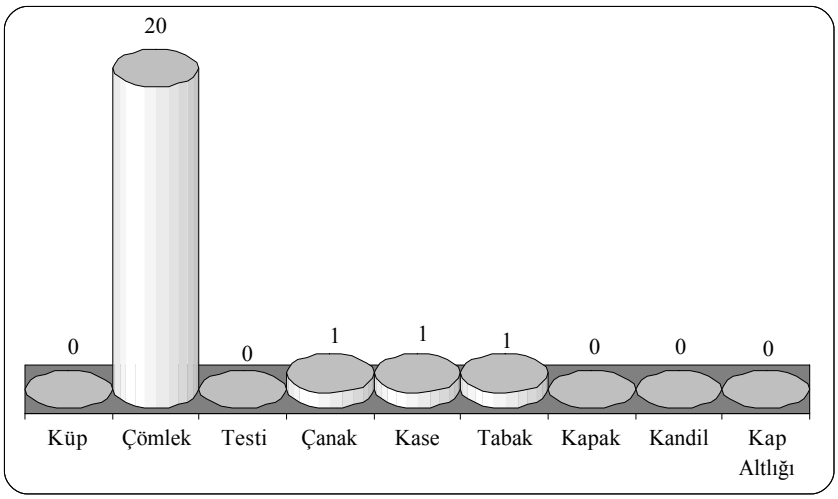
[172] Salvini 2001b: 310; P AY-32.

[173] Salvini 2001b: 310; P AY-31. Hiyeroglif ile aqarqi için tulum, terusi için küp ve liş için ise bir çanak resmedilmiştir.

[174] Salvini 2001b: 309; P AY-21.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

bu dağılım ile birlikte, kaplara kolay ulaşım amacı güdülmüş olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3: 3 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

3 no'lu odadaki çanak-çömlek istatistiğinde çömleklerin çoğunlukta, aynı sayı değerine sahip çanak, kase ve tabağın az oranda bulunduğunu görmekteyiz. Buradan yola çıkarak, günlük kullanımın daha kısıtlı olduğunu, ancak çömleklerin varlığıyla alım-dağıtım ile ilgili uygulamaların yerine getirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

3. BULLA

3 no'lu oda içinde bulunan bullaların ait olduğu kaplara bakıldığında, pithoslar arasındaki çömleklere ait oldukları anlaşılmaktadır.

- Bulla (1); odanın doğu duvarı önünde 27 ve 28 no.lu pithosları arasında bulunan bir çömlek parçasına aittir. Baskı üzerindeki motifte;

> *"kral olduğu düşünülen uzun elbiseli ve başında miğferi olan bir adam resmedilmiştir. Püsküllü bir gölgelik altında duran kral*[175]*, sağ elini selam verir vaziyette uzatmakta ve diğer elinde baston tutarak"*[176] resmedilmiştir.

[175] Urartu'da bir şemsiye altında kralın resmedilmesi yaygın bir sahne olarak bilinmektedir. Bastam'da (Seidle 1979, şekil B1, 1988: B2-B3) ve Toprakkale'de (van Loon 1966: fig. 18 E1) benzerleri görülmektedir.

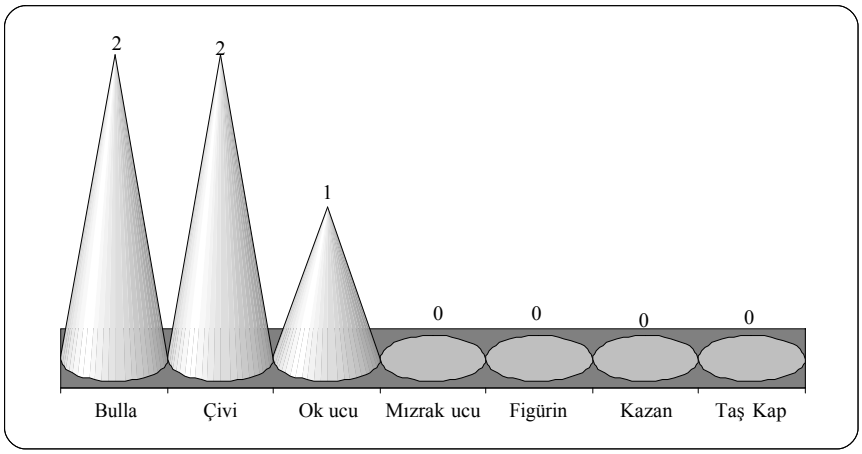
[176] Abay 2001: 328. Fig. 6.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

- Bulla (2); odanın batı duvarı önünde bulunan 2 no.lu pithosun doğusundaki çömleklerden birine aittir. Bullanın tahrip olmasına rağmen, üzerinde dörtgen bir alan oluşturularak yapılmış figürlü bir sahne yer aldığı görülmektedir.

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

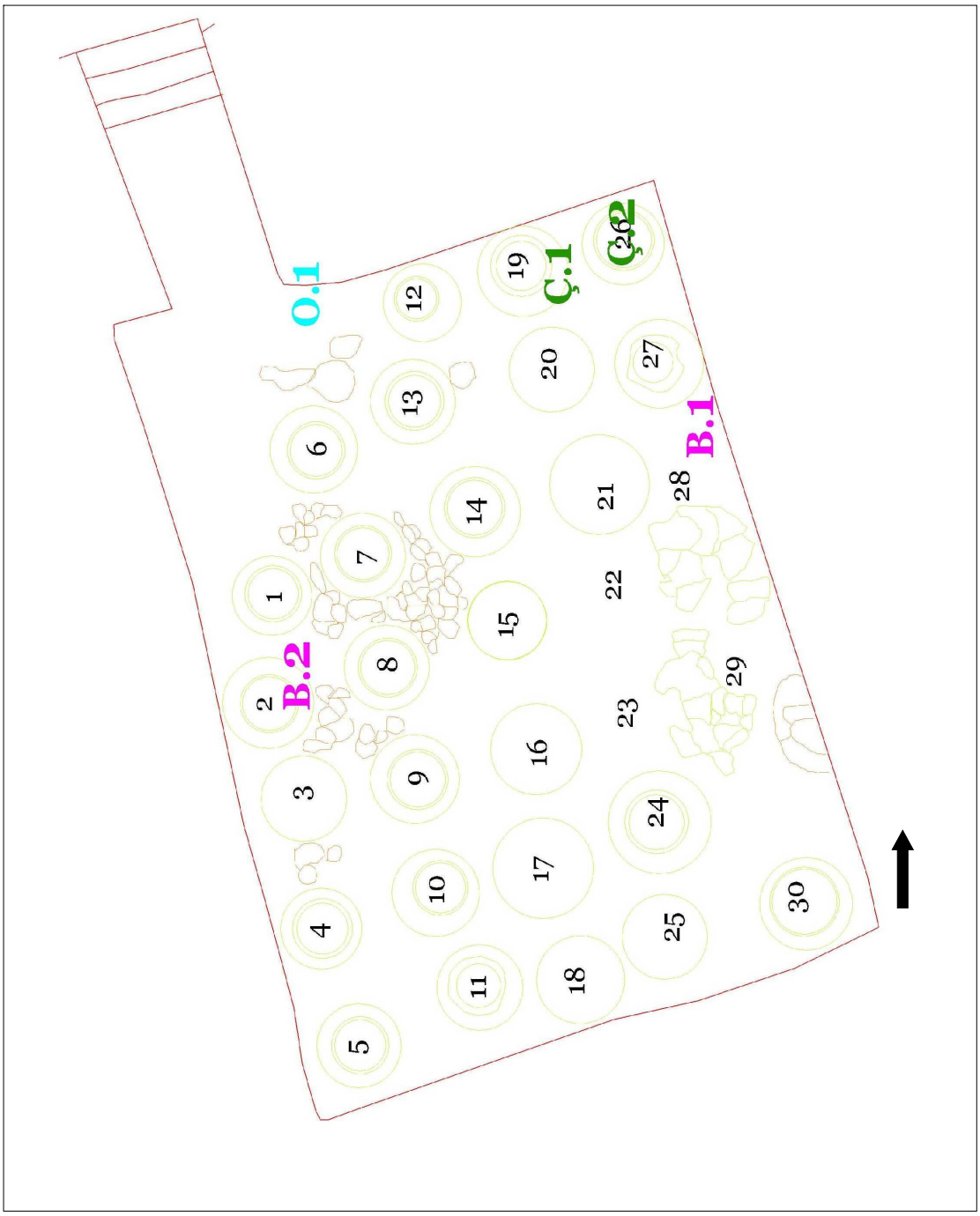
3 no'lu oda içindeki buluntu dağılımlarında, metal eserlerden ok ucu ve çivilerin varlığı görülmektedir. Kuzeybatı köşede, girişin hemen doğusunda bronz bir ok ucu yer almaktadır. Odanın kuzeybatı köşesinde 19 ve 26 no.lu pithoslar arasında, biri demir diğeri bronz çivi bulunmaktadır.

Tablo 4: 3 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

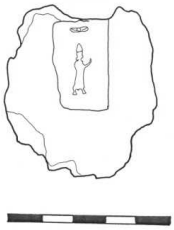
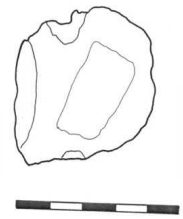
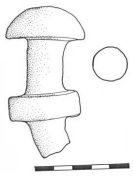
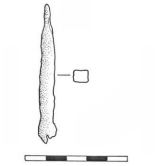
3 no'lu odadaki küçük buluntuların dağılımında çömleklere ait olan bullaların, çivi ve ok uçlarının dışında her hangi bir buluntu bulunmamaktadır. Odadaki bulla sayısının az olmasını; in situ kap sayısının aynı oranda az olmasına bağlayabiliriz.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çizim 3: 3 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

3 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Ön yüzde miğferli bir adam ve başı üzerinde güneş kursunu andıran bir motif (?) betimlenmiştir. Bullanın üzerinde ip delikleri bulunmaktadır ve içindeki ip kısmen korunmuştur. Uz.. 5 cm, gen. 4.5 cm (çizim no: 606).
B.2	Bulla		Kilden yapılmıştır. Ön yüzde, dikdörtgen alan içindeki (var olduğu diğer örneklerden bilinen) figürlü sahne korunamamıştır. İp delik ve izleri gözlenebilmektedir. Uz.. 4.5 cm, gen. 4.4 cm (çizim no: 608).
Ç.1	Çivi		Mantar başlıdır. Tunçtan yapılmıştır. Yarısı kırıktır. Uz.. 8.1 cm, gen. 2.3 cm (çizim no: 553).
Ç.2	Çivi		Demirden yapılmıştır. Baş kısmı ezilmiş ve sap kısmı da eğilmiştir. Uz.. 5.8 cm, gen. 0.4 cm (çizim no: 563).
O.1	Ok ucu		Bronzdan yapılmıştır. Üst kısmı kısmen kırıktır. Uz.. 7 cm, gen. 0.7 cm (çizim no: 547).

D) 4 NO'LU DEPO ODASI

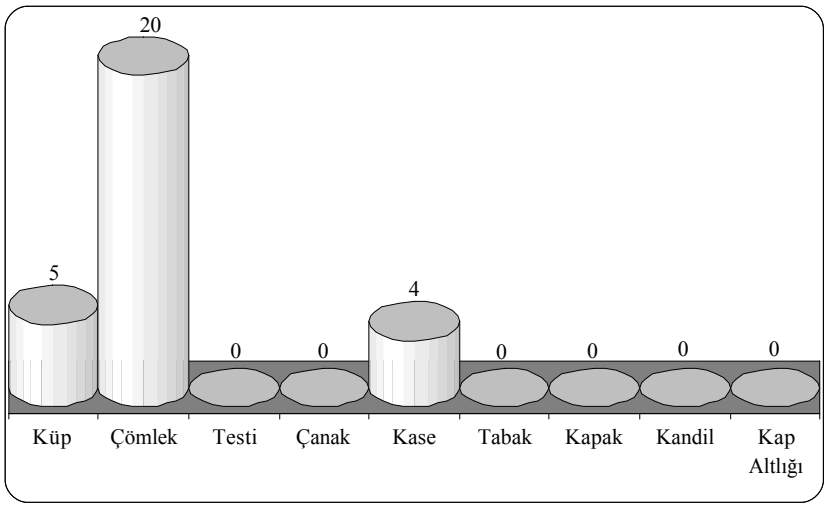
4 no'lu oda, 3 ve 5 no'lu odalar arasında 7 no'lu odanın da batısında yer almaktadır ***(Levha 14d)***. Oda 4.47 x 4.29 m. boyutu ile diğer odaların aksine kare plana yakın ölçülere sahiptir. Odanın doğusunda, girişin önünde 2.80 x 3.30 m. ölçülerinde, 1.50 m. yüksekliğinde bir platform yer almaktadır. Platformun içine 27 cm. çapında bir künk yerleştirilmiştir. Künkün üst kattaki temiz ya da atık suyun dışarıya atılmasında kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Odanın batı duvarı önünde, ana kayanın bir merdivenin basamaklarını oluşturacak şekilde tıraşlandığı görülmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

4 no'lu içinde buluntu dağılımında, pithosların yer almadığı, dolayısıyla depolamaya yönelik işlev görmediği düşünülmektedir. Odanın 3/2'lik alanını platform ve merdivenin kapladığı dikkate alındığında, pithos ya da herhangi bir kap için alan yaratma gereği duyulmamıştır.

1. ÇANAK-ÇÖMLEK

4 no'lu odada ana kaya üzerine oturtulmuş platformun üzeri ve çevresinde çok sayıda çanak-çömlek parçası bulunmaktadır. Söz konusu parçaların, tüm kap oluşturacak şekilde bir düzen göstermedikleri tespit edilmiş, buradan yola çıkarak mekânın çöplük olarak kullanılmış olabileceği ihtimali akla gelmektedir.

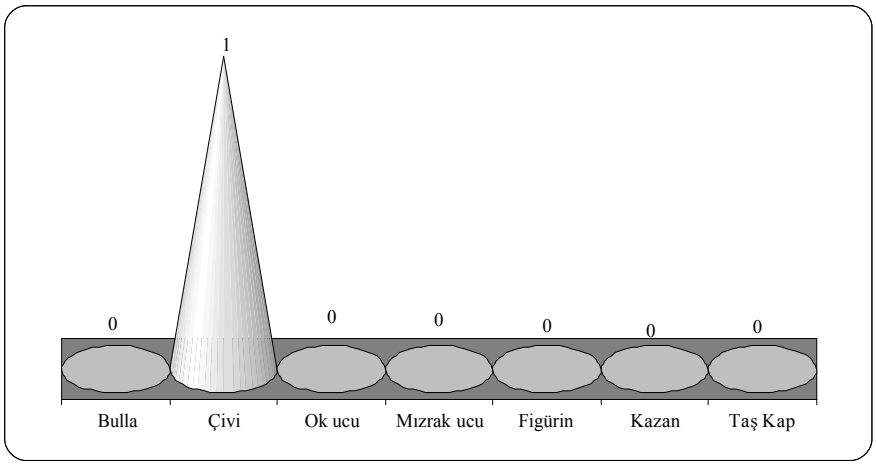
Tablo 5: 4 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

4 no'lu odadaki çanak-çömlek dağılımında, çömleklerin çoğunlukta, küp ve kase parçalarının ise azınlıkta olduğu görülmektedir. Parçaların değerlendirilmesi sonucu, daha öncede söylediğimiz gibi odanın çöplük olarak kullanılmış olması muhtemeldir. Platformun içine yerleştirilen künkün varlığı ile odanın üst katla olan su akışını sağladığı düşünülmektedir. Bu yüzden odada kap bulundurulmadığı ve oda içindeki çanak-çömleklerin mekâna ait olmadıkları, üst katın malzemesi olabileceği de başka bir ihtimaldir.

2. KÜÇÜK BULUNTULAR

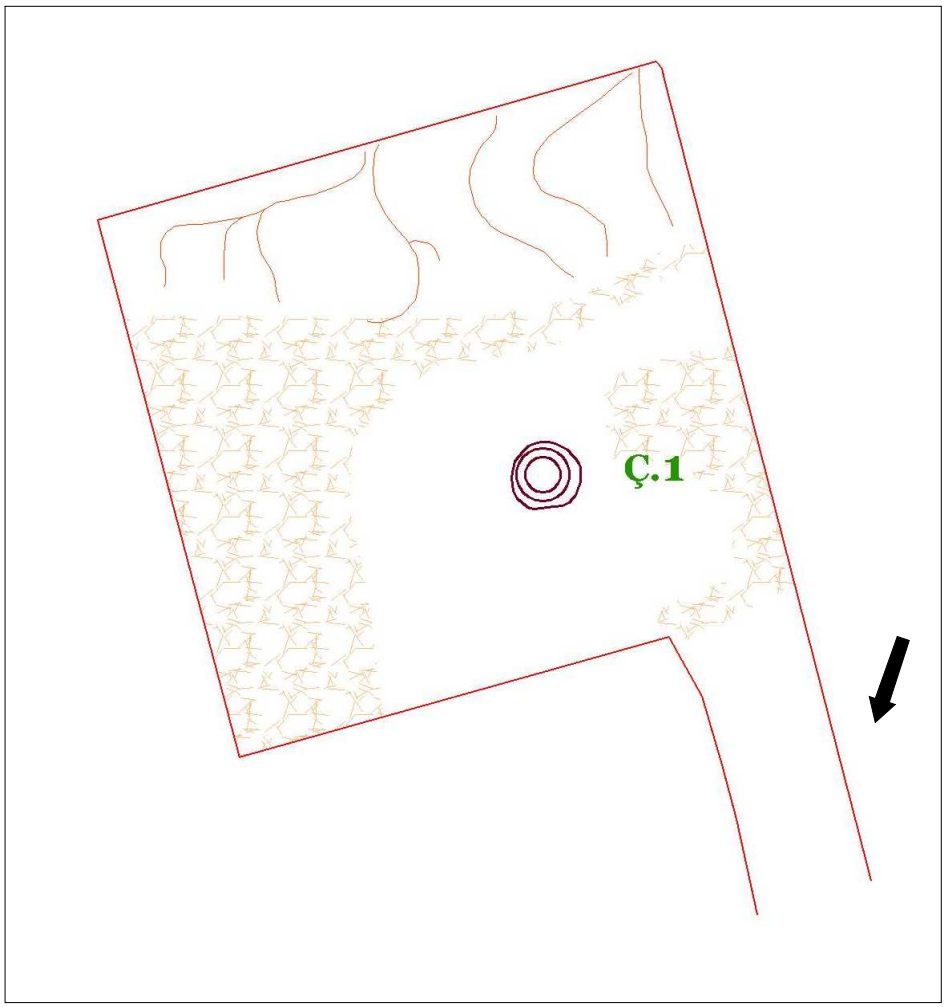
4 no'lu oda içindeki küçük buluntu dağılımına baktığımızda, sadece mantar başlı bronz bir çivi platformun batısında bulunmaktadır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

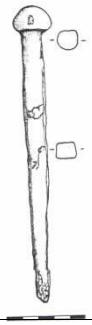
Tablo 6: 4 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî

4 no'lu oda içerisinde pithos ya da in situ çanak-çömleğin bulunmaması, bullanın mekânın buluntuları arasında yer almamasını açıklamaktadır. Bilindiği üzere özellikle çömlekler üzerinde yoğunluk kazanan bullaların, bu oda içinde bulunmaması mekânın depolamaya yönelik kullanılmadığı düşüncesini desteklemektedir.

Çizim 4: 4 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

4 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
Ç.1	Çivi		Mantar başlıdır. Bronzdan yapılmıştır. Uz.. 4.8 cm, gen. 1.5 cm (Çizim No: 681)

E) 5 NO'LU DEPO ODASI

5 no'lu oda, Batı Depo Odaları'nın güney sınırını oluşturmaktadır. Diğer odalardan farklı olarak kuzey-güney yönlü değil doğu-batı yönlü, dikdörtgen bir plan göstermektedir. 11.26 x 6.10 m. boyutundaki odanın, buluntularının dağılımında 7 no'lu odada da devam etmekte olan kanal sistemi önemli bir etkendir. Odanın kuzeydoğudaki 1.05 m. genişliğindeki giriş ile 7 no'lu oda ile bağlantı sağlanmaktadır.

1. PİTHOS

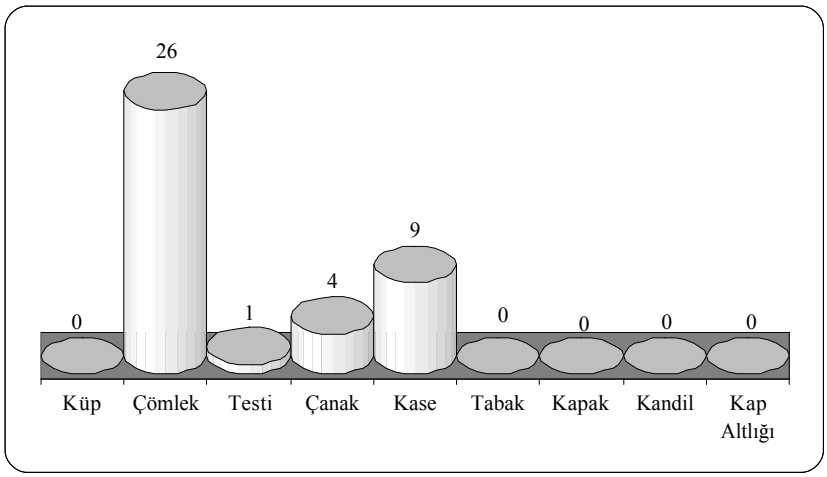
5 no'lu odada yer alan pithoslar, iki alanda gruplanmıştır. Güneybatıda ana kayanın bulunması, kanalın oda içindeki konumu, pithosların sayısında ve yerleştirilme şekillerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Batı duvarı önünde altı adet pithos, kuzey-güney yönünde yerleştirilmiştir. Odanın doğu yarısında ise, kanalın yer sıkıntısı yaratmasından ötürü, yirmi yedi pithosun düzen içinde yerleştirilmedikleri görülmektedir. Odanın içerisinde yer alan toplam otuz üç pithosun çoğunun tahrip olduğu gözlenirken; pithoslar üzerinde ne bir çivi yazısı ne de hiyeroglif işaretler bulunmaktadır.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

5 no'lu odadaki çanak-çömlek dağılımını da, tıpkı pithoslarda olduğu gibi doğu ve batı alan olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Batıda, kuzey-güney yönlü pithosların önünde yer alan çanak-çömlek parçaları, oldukça tahrip olmuş vaziyettedir. Bu alandaki kap dağılımında, yirmi beş form ile çömleklerin ağırlık kazandığı, altı örnekle çanaklar, bir adet de testi parçasının yer aldığı tespit edilmiştir. Doğu da ise, bir çömlek, iki çanak ve üç kase parçası bulunmaktadır. Doğuda bulunan

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

çanak-çömlek parçalarının batıdakilere nazaran sayıca daha az olması, doğu kesimin fazla kullanım görmediğine işarettir. Ayrıca girişin hemen önündeki kanalın, doğu kesime geçişi engellemesi de doğu tarafa daha az çanak-çömlek konulmasına neden olmuş olmalıdır. Oda da yer alan çanak-çömlek parçaları arasında mühür baskılı bir gövde parçası ele geçmiştir. Gövde parçası üzerinde hiyeroglif ile stilize at ve binicisi betimlenmiştir. At ve binicisi, Urartu'da bronz buluntular üzerinde kullanıldığı çok örnekle karşılaşılmaktadır[177].

Tablo 7: 5 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

5 no'lu odadaki çanak-çömlek dağılımını, konumlandıkları yerler ve yukarıdaki istatistik ile birlikte değerlendirecek olursak; pithoslar arasında hem yer sıkıntısı hem de depolamaya yönelik yeterince pithosun varlığı küp koyma ihtiyacı yaratmamıştır. Daha çok çömleklerin kullanım gördüğü mekânda, kase, çanak ve testi sayısı da oldukça azdır. Buradan yola çıkarak mekân, Batı Depo Odaları'nın en uç mekânı olmasından kaynaklı, günlük kullanımın sınırlı olduğu, sadece depolama amacına hizmet ettiği sonucu çıkarılabilir.

3. BULLA

5 no'lu odada bulunan bullalar hem doğu hem de batı alanda yer almaktadır. Bullaların oda içindeki dağılımlarına bakıldığında, hepsinin pithoslara ait olduğunu görülmektedir.

- Bulla (1); batı duvarı önündeki 2 no.lu pithosa aittir. Bulla üzerinde hiyeroglif ile ölçü değeri yazılmıştır.

[177] Abay 2001: 342. Fig.27.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

"1aqarqi 6 terusi x 1 liš"[178]

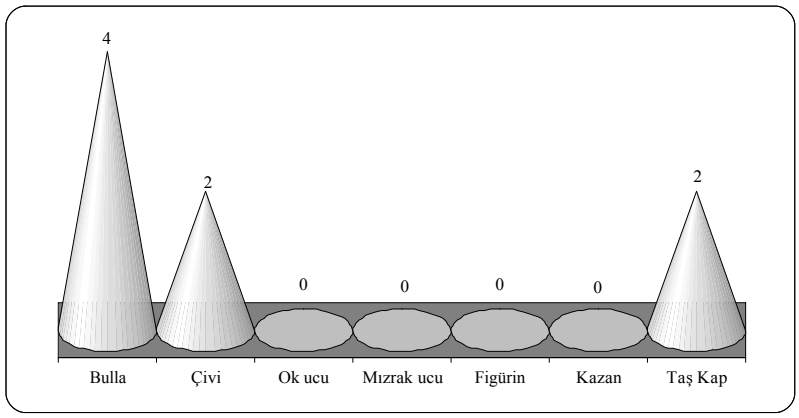
- Bulla (2); doğu alanda girişin hemen önündeki pithosa aittir. Bulla üzerinde çivi yazısıyla ölçü değeri yazılmıştır.

"(x) aqarqi (x) terusi 10 ? liš (İ)"[179]

- Bulla (3); doğu alanda 2 no.lu pithosa aittir.
- Bulla (4); doğu alanda 3 no.lu pithosa aittir.

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

5 no'lu oda içindeki diğer buluntular, batı alandaki kuzey duvar önünde kaplar arasında bir adet demir ve aynı alanda güney duvar önünde de bronz çividir. Ayrıca kuzeybatı alanda, kuzey duvar önünde pişmiş toprak kaplar arasında bazalttan iki adet çanak bulunmaktadır.

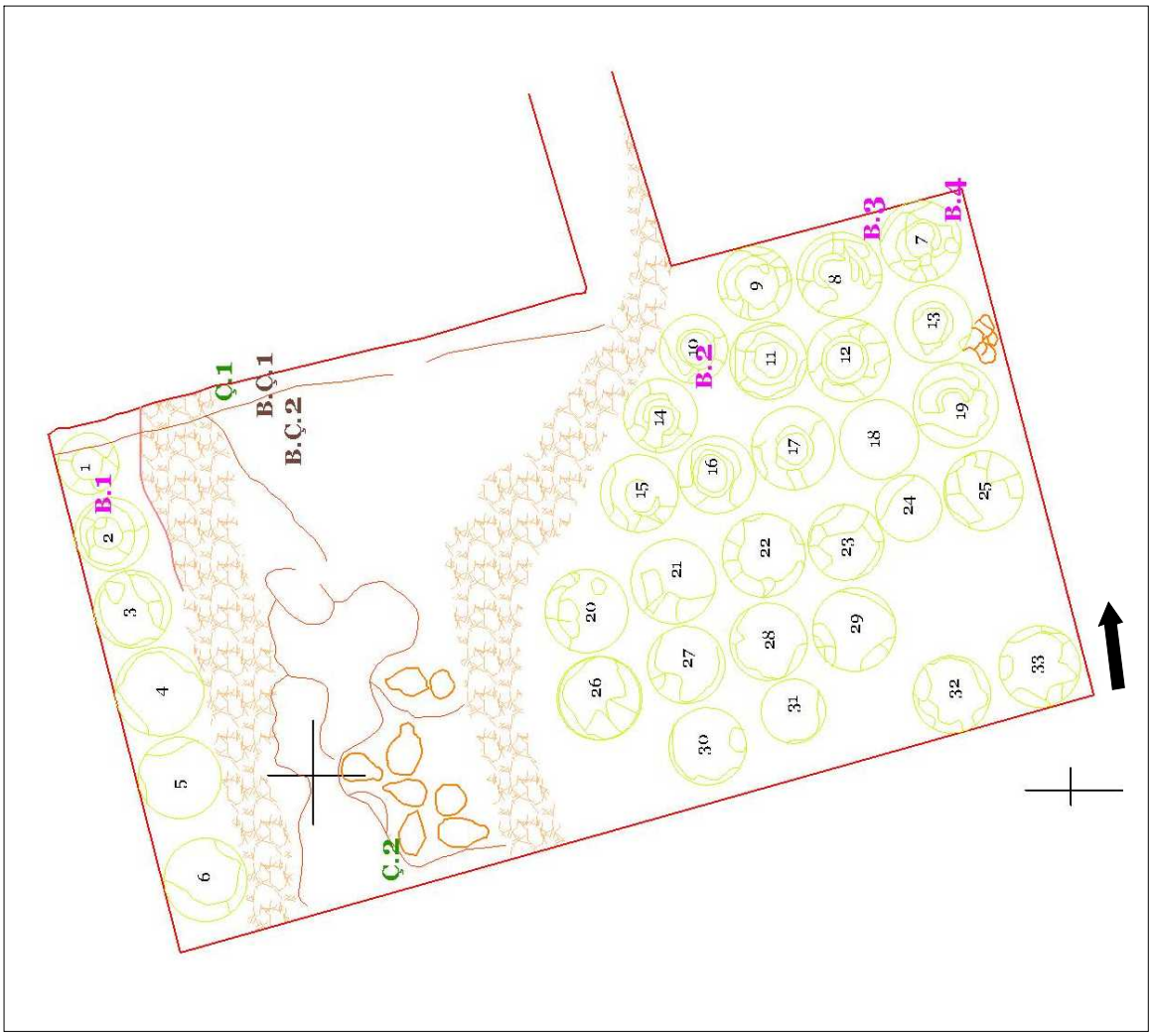
Tablo 8: 5 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

Odanın küçük buluntuları arasında, ağırlığı bullanın aldığını ve iki örnekle de çivinin yer aldığı görülmektedir. Bir de bazalttan yapıldığı anlaşılan ve diğer odalarda rastlanmayan çanaklar kullanım görmüştür. Pişmiş toprak kapların yanı sıra derin olmayan taş çanakların oda içindeki varlığı, tahıl ürünlerinin işlenmesinde kullanılmış olabileceklerini akla getirmektedir.

[178] Salvini 2001b: 299; AY-43.

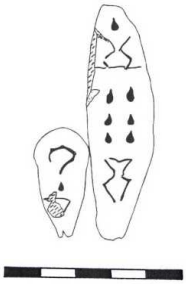
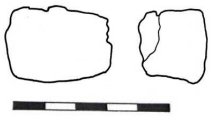
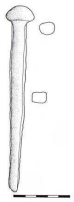
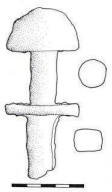
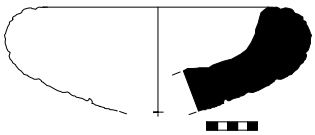
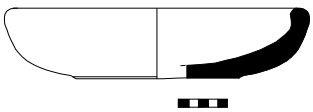
[179] Salvini 2001b: 289, AY-28.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çizim 5: 5 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

5 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Uz. 3.2 cm, gen. 2.8 cm (Çizim No: 728).
B.2	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzleri kısmen kırık ve eksiktir. Bu nedenle çivi yazısı tam olarak okunamamaktadır. Uz..3 cm, gen. 2 cm (Çizim No: 1002).
B.3	Bulla		Kilden yapılmıştır. Oldukça tahrip olduğundan üzerinde herhangi bir motif ya da yazıt görülememektedir. Uz.. 3.4 cm, gen. 1.8 cm (Çizim No: 1003).
B.4	Bulla		Kilden yapılmıştır. Oldukça tahrip olduğundan üzerinde herhangi bir motif ya da yazıt görülememektedir. Uz.. 2.1 cm, gen. 2.6 cm (Çizim No: 1001).
Ç.1	Çivi		Demirden yapılmıştır. Uz.. 18.9 cm, gen. 1.3 cm (Çizim No: 743).
Ç.2	Mantar Başlı Çivi		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 12 cm, gen. 5.2 cm (Çizim No: 804).
BÇ.2	Bazalt Kap		Bazalttan yapılmıştır. Basit ağız kenarlı çanak formundadır. Çap. 25 cm. (Çizim No: 712).
BÇ.1	Bazalt Kap		Bazalttan yapılmıştır. Basit ağız kenarlı çanak formundadır. Ağız çağ. 29 cm, dip çapı. 17cm. (Çizim No: 710).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

F) 6 NO'LU DEPO ODASI

6 no'lu oda, omurga duvarının güneyinde 2 ve 8 no'lu odalar arasında yer almaktadır ***(Levha 13b)***. Oda 21.36 x 3.25 m. boyutunda olup, odanın orta kesimindeki tek kademe ile eğim dengelenmeye çalışılmıştır. Korunmuş uzunluğu 4.88 m. olan künk sistemin üst katla olan mal alışverişinde kullanıldığı düşünülmektedir. 2 no'lu oda ile yaklaşık aynı ölçülerde olan oda içinde bulunan niş bu odada batı duvarda yer almaktadır.

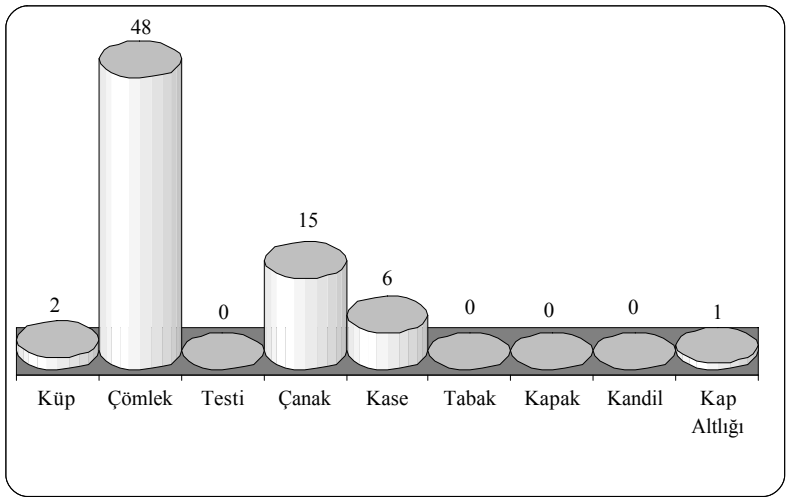
1. PİTHOS

6 no'lu odadaki pithosların dağılımını, kuzey ve güney olmak üzere iki ayrı alanda değerlendirilecektir. Kuzey alanda, dört sıra halinde ikişerli ve en kuzeyde tek başına durmakta olan toplam dokuz pithos yer almaktadır. Bu alandaki pithosların mekânın ortasında değil, batı duvara yakın vaziyette yerleştirildiği görülmektedir. Güney alanda ise, üç sıra halinde yine ikişerli toplam altı adet pithos bulunmaktadır. Bu alandaki pithosların arasından, kuzey-güney yönlü künk sistemi geçmektedir. Pithos sayısı ve dağılımında bu sistemin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Her iki alandaki pithoslara bakıldığında, diğer odalardakilere nazaran daha geniş gövdeli oldukları dikkati çekmektedir.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

6 no'lu oda içindeki çanak-çömlek dağılımını, pithoslarda olduğu gibi kuzey ve güney olarak iki alanda incelemek mümkündür. Kuzey alandaki çanak-çömlekler, ana kaya önü ve üzerinde yerleştirilmiştir. Pithos ve çevresinde çok az sayıda kap parçası görülmektedir. Ana kaya üzerinde, düşüş şekillerinden batı duvarına dayalı oldukları anlaşılan iki küp bulunmaktadır. Bu alandaki en büyük grubu yirmi beş adet ile çömlek oluşturmaktadır. Kaplar arasında üç çanak ve bir kasenin yer aldığı ana kaya önünde, kap altlıkları dikkati çekmektedir. Odanın kuzeyindeki çanak-çömlekler ise 13, 14 ve 15 no.lu pithoslar çevresinde dağılım göstermektedir. Söz konusu pithoslar çevresinde, on üç çömlek ve bir adet çanak yerleştirilmiştir. Kaplar doğu duvarı ile pithosların arasında olup, batı duvarı önündeki pithosların çevresinde hiçbir kapa rastlanmamaktadır. Güney alandaki profil dağılımı ise yirmi üç çömlek, on iki çanak, beş kase ve üç delikli işaret olan olasılıkla bir testiye ait kulp parçası ile temsil edilmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 9: 6 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

6 no'lu odadaki çanak-çömlek dağılımında; küplerin sadece odanın günlük kullanım gördüğü alanda yer alması ve çömlek oranının diğer kaplara kıyasla sayıca fazla olduğu gözlenmektedir. Çömleklerin ana kaya önünde günlük kullanımda; pithoslar çevresinde ise mal alım-dağıtımında kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Çanak ve kaselerin varlığı günlük kullanım amacını destekler niteliktedir. Kap altlığının kuzey alanda yer alması, bir üretimin belki de peynir yapımının yardımcı elemanı olarak değerlendirilmelidir.

3. BULLA

6 no'lu odadaki bullaların dağılımında, kap ve çanak-çömleklerde olduğu gibi kuzey ve güney alanlar bağlamında değerlendirilmiştir. Kuzey alanda ana kaya önünde bulunan bullaların kaplara ait olduğu görülmektedir.

- Bulla (1); batı duvarı önünde bir çömleğe aittir. Hem çivi yazısı hem de hiyeroglif işaretler ile betimlemeler bulunmaktadır:

1."Ultara şehri
2. (Bay) Bidai"[180]

Hiyeroglif işaretler arasında ise bacak (?), hilal, insan eli ve altar ya da bir kutu şekli resmedilmiştir[181] .

[180] Salvini 2001b: 283; AY-7.

[181] Abay 2001: 332., Fig.10

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

- Bulla (2); batı duvarı önündeki çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazı yer almaktadır.

1. "Qul'un şehri.
2. (Bay) Zaniprina (ve) (Bay) Te (...)"[182]

- Bulla (3); ana kaya önünde orta kesimdeki çömleğe aittir. Tahrip olduğundan üzerinde her hangi bir motif ya da çivi yazısına rastlanmamıştır.
- Bulla (4); doğu duvarı önündeki çömleğe aittir.
- Bulla (5); kuzey alanın orta kesiminde yer alan çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı bulunmaktadır.

1. "Ultarni şehri
2. (Bay) Ziahe ve
3. (Bay) Qaei"[183]

- Bulla (6); doğu duvarı önündeki çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı yer almaktadır.

1. "Ultara şehri
2. (Bay) Henihura
3. ……."[184]

- Bulla (7); kuzey alanın ortasındaki çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı yer almakta ancak oldukça tahrip olduğundan okunamamaktadır.
- Bulla (8); kuzey alandaki kırık kap parçaları arasında bulunmaktadır. Bulla üzerinde damga baskı görünmekte; ancak motifler anlaşılamamaktadır.
- Bulla (9); kuzey alandaki 3 no.lu pithosa aittir. Bulla üzerinde çivi yazısıyla ölçü değeri yazılmaktadır.

"2 aqarqi 9 terusi"[185]

6 No'lu odanın güney alanındaki bullaların kaplara ait olduğu anlaşılmaktadır.

[182] Salvini 2001b: 282; AY-5.

[183] Salvini 2001b: 283; AY-6.

[184] Salvini 2001b: 283, AY-8.

[185] Salvini 2001b: 289; AY-30.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

- Bulla (10); 14 ve 15 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir. Bulla üzerindeki baskı iki kez basılmıştır. Söz konusu baskı üzerindeki betimlemeler aşağıdaki gibidir:

> *"Önünde bir yıldız ile kanatlı bir at ve yukarıda küçük bir hilal*[186] *"*

- Bulla (11); güney alandaki 13 ve 14 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir. Bulla üzerindeki baskıda:

> *"Ayak bileğine kadar bir elbise giymiş yüzü sola dönük adam, konik bir miğfer takmaktadır. Ellerini uzatmış ve kanatlı güneş diski altında durmaktadır*[187]*. Adam, ne oldukları konusunda fikir üretilemeyen iki figürün önünde gösterilerek"*[188] resmedilmiştir.

- Bulla (12); güney alanda pithos ve kaplardan uzakta boş alanda bulunmaktadır. Bulla tahrip olduğundan üzerindeki olası yazıt ya da motif görülmemektedir.

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

6 no'lu odadaki buluntu dağılımında bullalar dışında çivi ve ok uçlarının olduğu bilinmektedir. Odanın kuzey alanında, ana kaya önünde iki adet demir ok ucu bulunmaktadır. Yine kuzey alanda batı duvar önünde demir bir çivi; kademenin doğu duvarı önünde de biri demir diğer ikisi bronzdan üç adet çivi; 14 no.lu pithosun doğusunda ise bronzdan bir çivi buluntular arasında yer almaktadır.

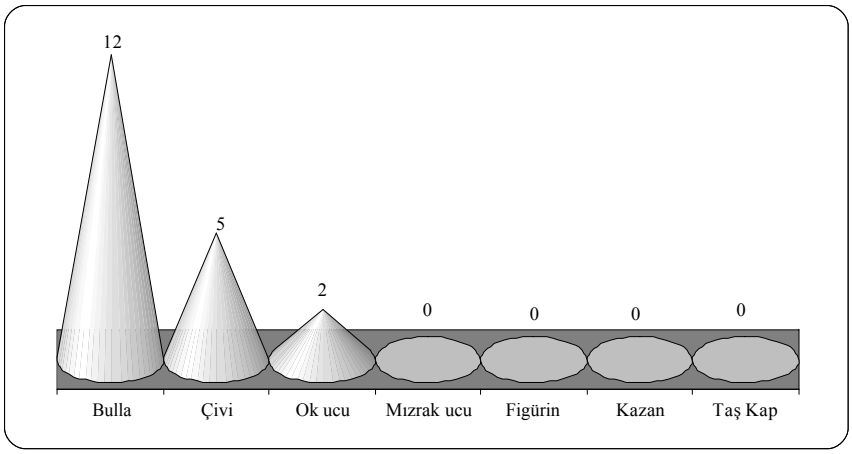
---

[186] Abay 2001: 340; fig. 23.Bu bulla üzerindeki betimlemelerin Urartu mühür sanatında oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Bastam Kalesi'nde de benzer bir örneği görülmektedir; (Seidle 1988: 148, fig. D9).

[187] Bir kralın kanatlı güneş diski altında betimlenmesi, Yeni Asur mühürleri üzerinde de çok örnekle temsil edilmektedir; (Moortgart 1988: 674-675; taf.80).

[188] Abay 2001: 338; fig.19.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 10: 6 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

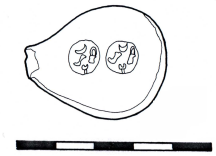
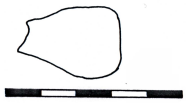
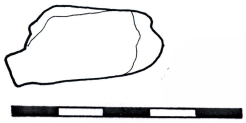
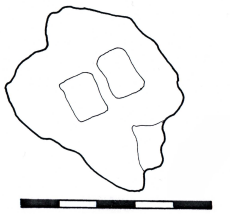
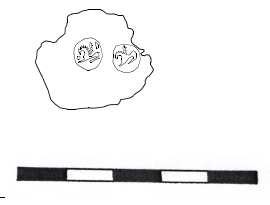
6 no'lu odadaki küçük buluntu dağılımında, bullaların çoğunlukta olduğunu, ayrıca ok ucu ve çivilerin de mekân içinde yer aldıklarını göstermektedir. Bullaların odanın kuzey ve güney alanındaki çömleklere ait oldukları tespit edilmiştir. Odadaki çivilerin ise genel olarak duvar önlerinde bulunmaları da, bir şeyler asmak amaçlı işlev görmüş olabilecekleri fikrini doğurmaktadır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

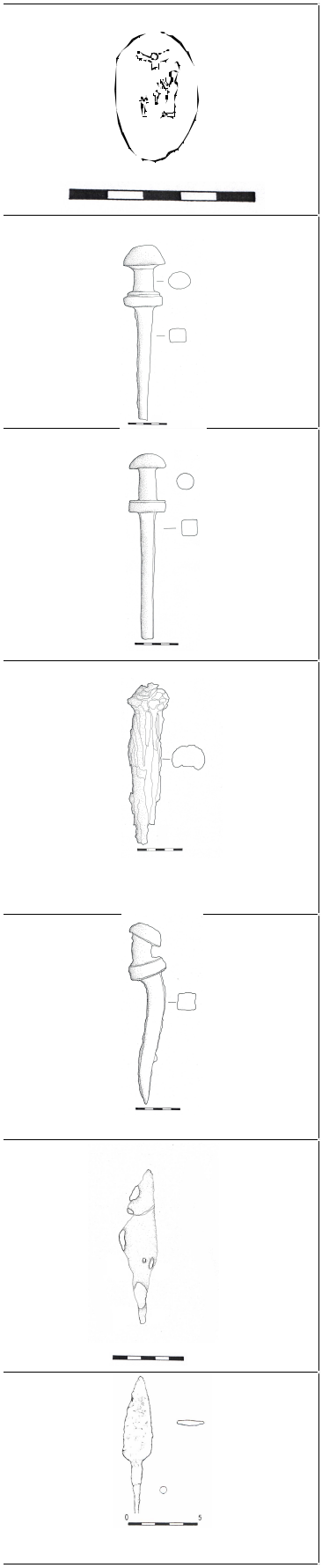
Çizim 6: 6 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

6 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üst yüzünde bacak, ay, bakraç ve boynuz motiflerinden oluşan 2 adet damga mühür baskısı bulunmaktadır. Yan yüzünde ise çivi yazısı yer alır. Uz.. 3.6 cm, gen. 2.7 cm (Çizim No: 274).
B.2	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı yer almaktadır. Uz.. 2.9cm, gen. 2.6 cm (Çizim No: 275).
B.5	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üst yüzünde ay, bacak, bakraç ve boynuz motiflerinden oluşan bir adet damga mühür baskısı, yan yüzünde ise çivi yazısı yer almaktadır. Uz.. 3.6 cm, gen. 3.1 cm (Çizim No: 276).
B.6	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı bulunmakta. Yazı kısmen tahrip olmuştur. Uz.. 3.9 cm, gen. 2 cm (Çizim No: 277).
B.7	Bulla		Kilden yapılmıştır. Kırık durumdaki bullanın uzun yüzündeki çivi yazısı kısmen korunmuştur. Uz.. 3.3cm, gen. 2 cm (Çizim No: 280).
B.8	Bulla		Kilden yapılmıştır. Alt yarısı kırık dörtgen kesitli bulanlın, üst yüzünde 2 adet içindeki motiflerini tanımlayamadığımız damga mühür baskısı yer almaktadır. Uz.. 5cm, gen. 4 cm (Çizim No: 281).
B.9	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzünde çivi yazısı yer almaktadır Uz.. 2.8 cm, gen. 1.8 cm (Çizim No: 278).
B.10	Bulla		Kilden yapılmıştır. Kırık olan bullanın korunan yüzünde 3 baskı mühür vardır. Ancak birisinin yarısı görülebilmektedir ve üzerinde ne olduğu anlaşılamamaktadır. 2 Mührün içinde de kanatlı at ve yarım ay betimlenmiştir. Uz.. 4.6cm, gen. 3.9 cm (Çizim No: 383).

d version - http://www.clicktocor

B.11 Bulla

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

G) 7 NO'LU DEPO ODASI

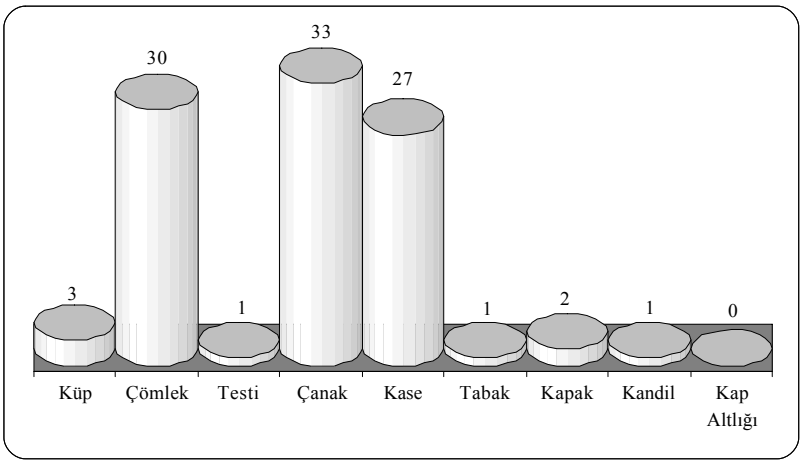
7 no'lu oda, 5 ve 6 no'lu odalar arasında, 3 ve 4 no'lu odaların doğusunda yer almaktadır ***(Levha 14c)***. Dikdörtgen plana sahip oda 12.50 x 4.55 m. boyutundadır. Buluntu dağılımını etkileyebilecek tek mimari unsur, 5 no'lu odaya da ulaşan kanal sistemidir. Odanın uzunluğunca devam eden kanal, batı duvarı önündeki, 1.55 m. genişliğinde bir alanı kaplamaktadır.

1. PİTHOS

7 no'lu odanın batısında bulunan kanalın varlığı, buluntuların dağılımında önemli bir etken olmuş olmalıdır. Odanın kuzeydoğu köşesinde, dört sıra halinde üçerli düzende yerleştirilmiş farklı boyutlarda on iki pithos ve eğimin arttığı güney bölümde de altı sıra halinde üçerli on sekiz pithos yer almaktadır. Kuzeydoğudaki pithosların güneydekilere nazaran daha çok tahrip olduğu görülmektedir.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

7 no'lu oda içindeki çanak-çömleklerin güneyde yer alan pithoslar çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kapların gruplaştığı alanlarda; 5, 6, 11 ve 12 no.lu pithosların çevresinde altı çömlek; 4, 5, 10 ve 11 no.lu kaplar arasında üç çömlek ve iki çanak; 9 ve 10 no.lu pithoslar arasında yonca ağızlı bir testi bulunmaktadır. Odanın güneyinde bulunduğu tespit edilen diğer kapların sayı değerleri, genel istatistik içine dahil edilmiştir.

Tablo 11: 7 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

Çanak-çömleklerin 7 no'lu odada, çömlek, çanak ve kaselerin eşit oranda dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Mal alım-dağıtımında çömleklerin; malın ölçümünde ölçek

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

amaçlı kase ve çanaklar kullanılmış olabilir. Batı Depo Odaları'nda pek de rastlanmayan kandillerden bir tanesi de bu oda da yer almaktadır ***(Levha 21b)***.

3. BULLA

7 no'lu oda içindeki bullaların kuzey ve güney alanda yayılım gösterdiği görülmektedir. Söz konusu yayılım pithos ve çanak-çömleklerin dağılımıyla doğru orantılıdır.

Odanın kuzey alanındaki bullaların pithoslara ait oldukları tespit edilmiştir.

- Bulla (1), 1 no.lu pithosa aittir.
- Bulla (2); 6 no.lu pithosa aittir.
- Bulla (3), 2 no.lu pithosa aittir.

Güney alandaki bullaların bir kaçı pithoslara bir kaçı da çömleklere aittir. Pithoslara ait olanlar bullalar;

- Bulla (4), 14 no.lu pithosa aittir.
- Bulla (5), 16 no.lu pithosa aittir. Üzerinde çivi yazısı ile ölçü değeri belirtilmiştir.

  "1 aqarqi 1 (ya da 2) (terusi) 1 liš" [189]

- Bulla (6), 17 no.lu pithosun doğusunda bulunmaktadır.

  "atlar (?)"[190]

- Bulla (7), 19 no.lu pithosa aittir. Üzerinde çivi yazısı ile ölçü değeri belirtilmiştir.

  "1 aqarqi 5 terusi ½ 2 liš"[191]

- Bulla (8), 17 no.lu pithosa aittir. Üzerinde çivi yazısı ile ölçü değeri belirtilmiştir.

  "1 aqarqi 4 terusi ½ terusi 4 liš"[192]

- Bulla (11), 26 no.lu pithosa aittir. Üzerinde çivi yazısı ile ölçü değeri belirtilmiştir.

[189] Salvini 2001b: 290, AY-35.

[190] Salvini 2001b: 285, AY-15.

[191] Salvini 2001b: 290, AY-32.

[192] Salvini 2001b: 299, AY-44.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

"1 aqarqi 4 terusi ½ 8 liš"[193]

- Bulla (12), 23 no.lu pithosa aittir. Üzerinde hiyeroglif ile ölçü değeri belirtilmiştir.

"2 aqarqi 5 terusi 8 liš"[194]

- Bulla (13), 24 no.lu pithosa aittir. Üzerinde çivi yazısı ile ölçü değeri belirtilmiştir.

"1 aqarqi 7 terusi (1/2 ?) 1 (ya da 2) liš"[195]

- Bulla (16), 29 no.lu pithosa aittir. Üzerinde hiyeroglif ile ölçü değeri belirtilmiştir.

"2 aqarqi 3 terusi 5 liš"[196]

- Bulla (18), 26 no.lu pithosa aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı bulunmaktadır; ancak yoğun yangına maruz kaldığı için yazıt okunamamaktadır.

7 no'lu odanın güneyinde yer alan diğer bullalar ise pithoslar etrafındaki çömleklere aittir.

- Bulla (10), 22 no.lu pithos ile kanal arasında bulunan çömleğe aittir. Bulla üzerinde çivi yazısı görülmemekte, mühür baskısında;

> *"sahnenin sağında ayakta durur vaziyette dua eder şekilde tapan bir adam resmedilmiştir. Solda ise üçgen motifli kare bir obje bulunmaktadır. Söz konusu obje ile adam motifi arasında bazı hiyeroglif işaretler*[197]*"* yer almaktadır[198].

- Bulla (14), 25 ve 28 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir. Bulla üzerinde hem damga hem de silindir mühür baskısı bulunmaktadır.

> *"damga mühür baskısında sağa dönmüş kanatlı at başlı bir centaur resmedilmiştir. Elinde kova tutan centaur ince uzun*

---

[193] Salvini 2001b: 290, AY-33.

[194] Salvini 2001b: 298, AY-42.

[195] Salvini 2001b: 290, AY-36.

[196] Salvini 2001b: 298, AY-41.

[197] Adam ile obje ? arasındaki işaretlerin benzerlerine Bastam'daki mühür ve mühür baskılarında rastlanmaktadır (Seidle 1979: 138; fig. A2, C3).

[198] Abay 2001: 331, fig. 8.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

toynaklı bacaklara sahiptir. Sağ kolu uzanmış meyve tutmaktadır. Aşağısında içinden bir şey akan vazo betimlenmiştir. Silindir baskı da ise iki grifonun hayat ağacında aşılama ritüeli sahnelenmiştir. Soldaki grifon, sol elinde kova tutar, sağ elini uzatmış, bir meyve tutarak ağaca uzatmaktadır."[199]

- Bulla (15), 26 ve 29 no.lu pithoslar arasında yer alan çömleğe aittir. Bulla üzerinde hem mühür baskısı hem de çivi yazısı bulunmaktadır;

  "Tuşpa'nın krali şehri (Bay) Kipa?"[200]

  "Ortada bir ağaç ve onun iki yanında kanatlı bir yaratık durmaktadır. Yaratıklardan biri ağaca dokunmaktadır[201]*."*

- Bulla (17), 26 ve 29 no.lu pithoslar arasındaki çömleğe aittir.

Odanın güney alanında pithosa ya da bir çömleğe ait olduğuna dair kesin bir yargıya varılamayan bulla (9), mekânı 4 no'lu odayla bağlayan, batıdaki girişin hemen önünde bulunmaktadır. Bulla üzerinde sadece çivi yazısıyla ölçü değeri okunabilmektedir.

"8 terusi"[202]

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

7 no'lu odada bulla dışındaki diğer küçük buluntular arasında çivi ve bir kazan parçası bulunmaktadır. Çivilerden biri bronzdan olup, odanın kuzeyinde 2 no.lu pithosla kuzey duvarı arasında yer almaktadır. Diğeri ise demirden, odanın orta kesiminde 15 no.lu pithosun kuzeyinde doğu duvar önündedir. Kanalın oda içindeki konum ve boyutuna bakıldığında, bronz kazan, aslında kanal taşlarının olması gereken yerde bulunmaktadır. Söz konusu kazanın oldukça tahrip olduğu görülmektedir.

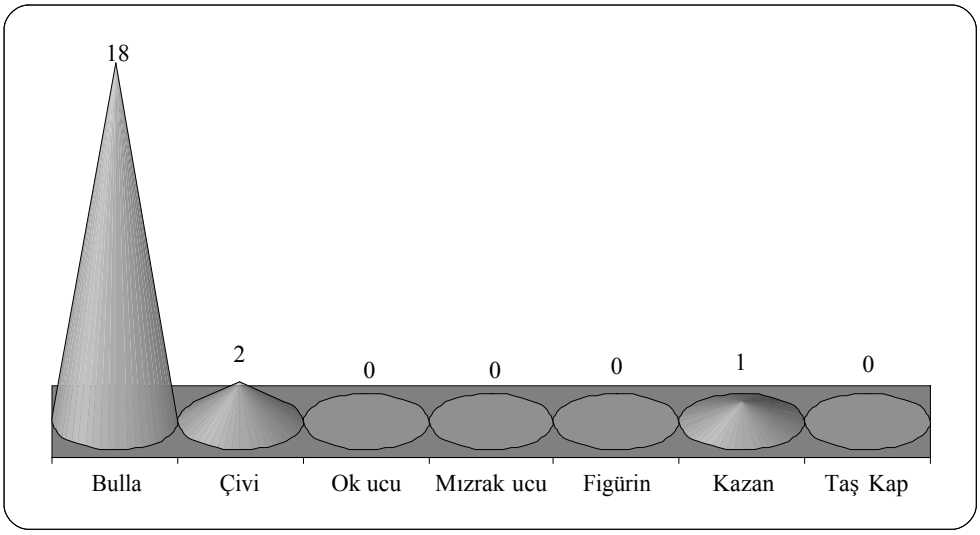
[199] Abay 2001: 323, 324; fig. 1.

[200] Salvini 2001b: 281, AY-2.

[201] Abay 2001: 342, fig. 26.

[202] Salvini 2001b: 300, AY-46.

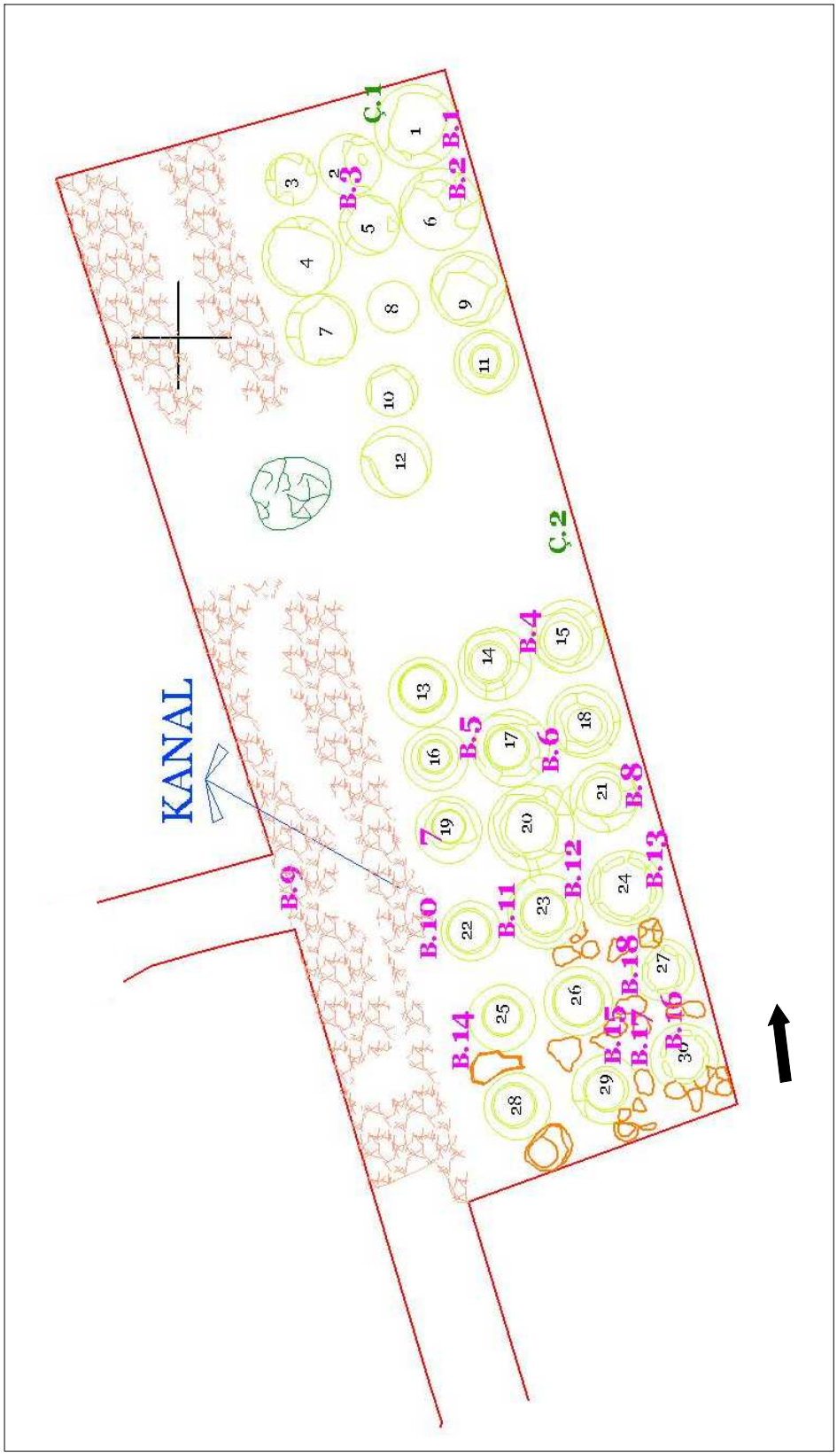
This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 12: 7 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

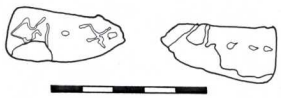
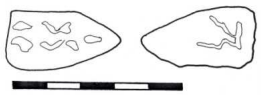
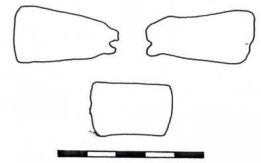
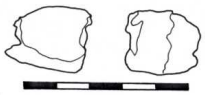
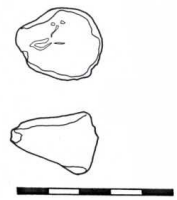
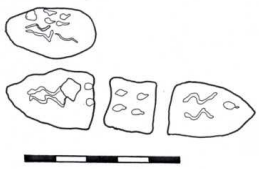
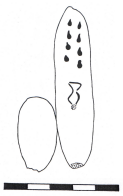
7 no'lu odadaki buluntuların çoğunluğunun, pithos ve çanak-çömleklerin yoğunlaştığı güney alanda dağılım gösterdiği görülmektedir. Buluntu dağılımında bullanın ön planda olduğu görülür; Batı Depo Odaları'nda tek örnekle temsil edilen kazanın, üst katın bir malzemesi olabileceği düşünülmektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

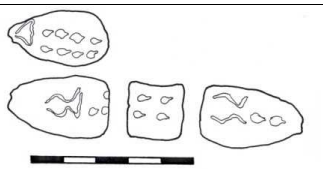
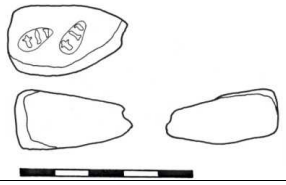
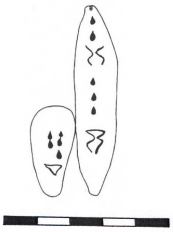
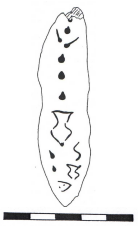
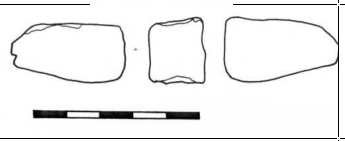
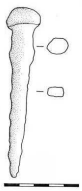
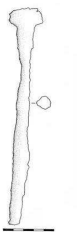

Çizim 7: 7 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

7 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglif işaretler bulunmaktadır. Uz.. 3.7 cm, gen. 2.1 cm (Çizim No: 498).
B.3	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerine hiyeroglif işaretler vardır. Uz.. 3.4 cm, gen. 2.7 cm (Çizim No: 505).
B.4	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde çivi yazısı vardır. Uz.. 3.5 cm, gen. 2.2 cm (Çizim No: 529).
B.5	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzlerde çivi yazısı vardır. Uz.. 2.4 cm, gen. 1.8 cm (Çizim No: 735).
B.6	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yüzlerden birinde çivi yazısı vardır. Stilize bir kase betimlenmiştir. Uz.. 2.8 cm, gen. 2.3 cm (Çizim No: 740).
B.8	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglif işaretler bulunmaktadır. Uz.. 2.8 cm, gen. 2.1 cm (Çizim No: 731).
B.9	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglif işaretler vardır. Uz.. 3.6 cm, gen. 1.7 cm (Çizim No: 690).
B.10	Bulla		Kilden yapılmıştır. Baskı üzerinde bir adam, bir sunak masası (?) ve anlaşılmayan birkaç betimleme yer alır. Uz.. 2.6cm, gen. 1.9 cm (Çizim No: 649)
B.11	Bulla		Kilden yapılmıştır. Çivi yazısı yan yüzleri tümüyle çevreler. Uz.. 2.6cm, gen. 2 cm (Çizim No: 732).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

B.12	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglif işaretler vardır. Uz.. 3.1 cm, gen. 2.4s cm (Çizim No: 729).
B.14	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damga mühür baskısında sağa dönmüş kanatlı at başlı bir centaur resmedilmiştir. Elinde kova tutan centaur ince uzun toynaklı bacaklara sahiptir. Sağ kolu uzanmış meyve tutmaktadır. Aşağısında içinden bir şey akan vazo betimlenmiştir. Silindir baskı da ise iki grifonun hayat ağacında aşılama ritüeli sahnelenmiştir. Soldaki grifon, sol elinde kova tutar, sağ elini uzatmış, bir meyve tutarak ağaca uzatmaktadır. Uz.. 5 cm, gen. 5.4 cm (Çizim No: 652).
B.15	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzlerinde çivi yazısı vardır. Üst tarafında ise, iki oval alan içinde, hayvan başına benzer şekiller vardır Uz.. 3.3 cm, gen. 2. cm (Çizim No: 633).
B.16	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglid işaretler bulunmaktadır. Uz.. 3.3 cm, gen. 2. cm (Çizim No: 632).
B.17	Bulla		Kilden yapılmıştır. Üzerinde hiyeroglif işaretler vardır. Uz.. 3.5 cm, gen. 1.6 cm (Çizim No: 636).
B.18	Bulla		Kilden yapılmıştır. Yan yüzlerinde çivi yazısı vardır. Uz.. 3.5 cm, gen. 1.8 cm (Çizim No: 637).
Ç.1	Çivi		Demirden yapılmıştır. Uz.. 13.2 cm, gen. 2.1 cm (Çizim No: 488).
Ç.2	Çivi		Demirden yapılmıştır. Uz.. 23.2 cm, gen. 1.4 cm (Çizim No: 742).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

H) 8 NO'LU DEPO ODASI

8 no'lu oda, omurga duvarının güneyinde, 6 ile 9 no'lu odalar arasında bulunmaktadır ***(Levha 14b)***. Odanın kazısı henüz bitirilmediğinden, güney sınırı bilinmemektedir. Mevcut boyutu ise 14.80 x 3.25 m.'dir. Oda içinde buluntu dağılımını yönlendirebilecek mimari bir unsur yer almamaktadır.

1. PİTHOS

Odanın kuzeyinde ana kaya önünde ve pithosların üzerinde çok sayıda bazalt parçasının düştüğü görülmektedir. Bu yüzden de beş sıra halinde üçerli düzenle yerleştirilmiş toplam on dört pithosun ağız kısımları oldukça zarar görmüş; gövdelerinde de büyük çatlaklar oluşmuştur.

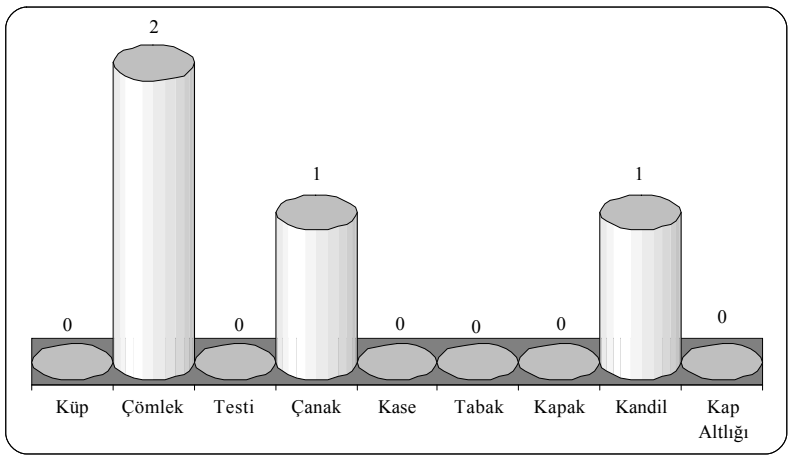
Oda içindeki sadece 5 no.lu pithosta çivi yazısıyla aşağıdaki ölçü değeri verilmiştir:

2 aqarqi 1 terusi ½ 5 liš

8 No'lu oda içindeki pithoslardan neden sadece bir tanesinde ölçü değerinin yazılı olduğunu açıklamak oldukça zordur. Akla sadece tüm pithoslar için geçerli olan ölçü değerinin bir pithos üzerine yazılarak ifade edilmiş olabileceği gelmektedir.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

8 no'lu oda içinde çanak çömlek dağılımına baktığımızda, iki çömleğin, iki kasenin ve bir kandilin varlığı diğer odaların kap dağılımına oranla şaşırtıcı görünmektedir.

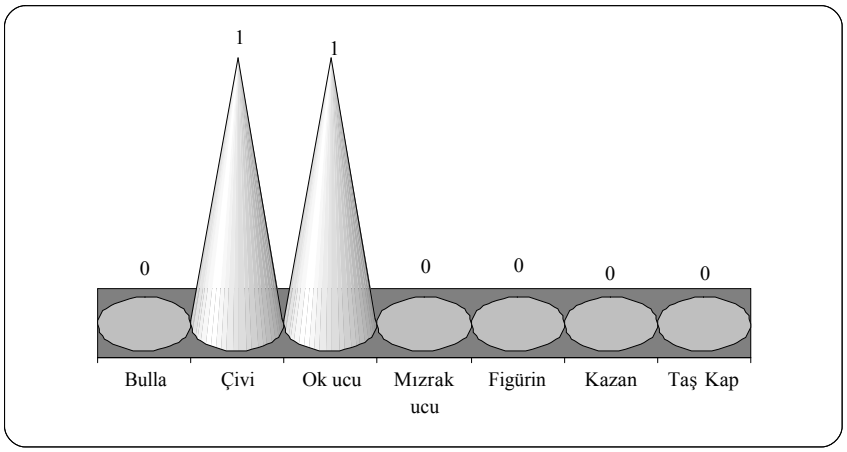
Tablo 13: 8 No'lu Oda Çanak-Çömlek Buluntu İstatistikî Verileri

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

8 no'lu odanın mimari yapısı ve konumu itibariyle, 2, 6 ve 9 no'lu odalardan farklı olmamakla birlikte kap repertuarı açısından tersine hiç benzerlik göstermediği anlaşılmaktadır. Kuzey alandaki günlük kullanıma dair kapların olmayışı da farklılığın en önemli belirleyicisidir.

3. KÜÇÜK BULUNTULAR

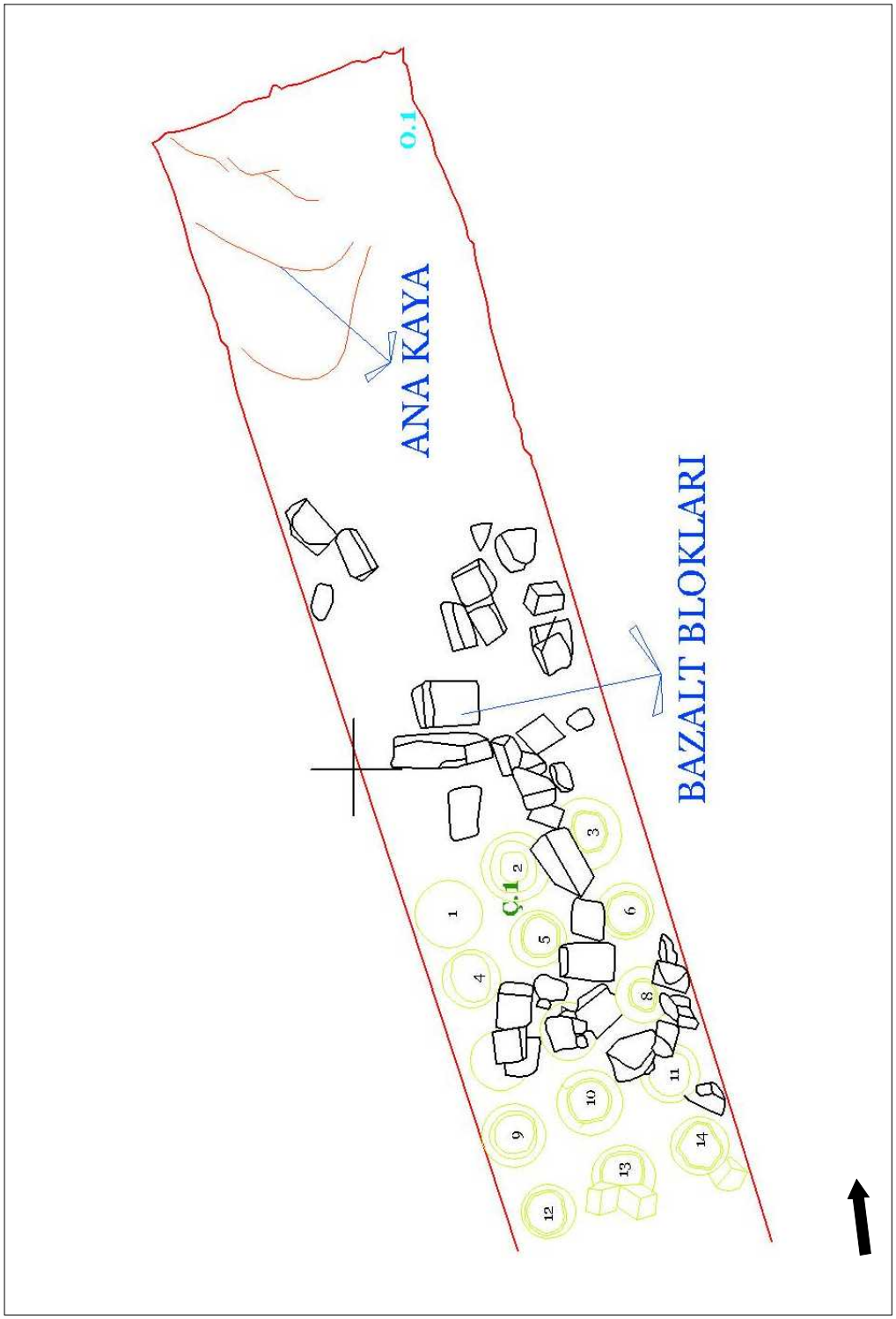
Oda içindeki buluntu dağılımında bullaların yer almadığı görülmektedir. 8 no'lu oda Batı Depo Odaları'nda kuzeyde yer alan odaların plan ve pithos yerleşimleri ile aynı olmasına rağmen, buluntu dağılımı aynı şekilde benzer özellikler göstermemektedir. Pithoslar etrafında çanak-çömleklerin olmayışı da, bullanın bulunmamasına neden olmuş olmalıdır.

Tablo 14: 8 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

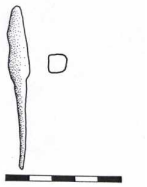
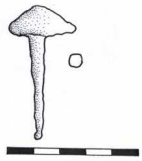
Odanın kuzeyinde doğu duvarı önünde bronz ok ucu bulunmaktadır. Diğer bir buluntu ise bronz çivi, mekânın güneyinde 5 ve 2 no.lu pithoslar arasında yer almaktadır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çizim 8: 8 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

8 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
O.1	Ok ucu		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 6.8 cm, gen. 1.1 cm (Çizim No: 131).
Ç.1	Çivi		Demirden yapılmıştır. Uz.. 5.2 cm, gen. 2.3 cm (Çizim No: 130).

I) 9 NO'LU DEPO ODASI

9 no'lu oda, omurga duvarının güneyinde, 8 no'lu oda ile doğudaki mekânlar arasında yer almaktadır ***(Levha 13c)***. 22.00 x 2.70 m. boyutundaki odanın eğimden ötürü üç kademeli bir mimari yapılanma gerçekleştirilmiştir. Kademelerin yükseklikleri, birinci kademe 0.55 m., ikinci kademe 0.53 m. ve üçüncü kademe 0.35 m. ölçüleri ile farklılık göstermektedir. Kademeler dışında, buluntu dağılımında her hangi bir mimari unsurun etkisi görülmemektedir.

1. PİTHOS

Ana kayanın yol açtığı eğim farkını, buluntuları yerleştirirken ortadan kaldırma adına bu odada da kademe anlayışı izlenerek, dört kademeli bir plan uygulanmıştır. I. kademede üç sıralı üçerli bir dizilim ile dokuz pithos, ikinci kademede iki sıralı üçerli olarak altı pithos, üçüncü kademede iki sıralı üçerli altı pithos, dördüncü kademede ise üç sıralı üçerli dokuz ile birlikte, toplamda mekâna otuz pithos yerleştirilmiştir. Pithosların çoğunda çivi yazısıyla ölçü değerleri yazılmıştır. Çivi yazılı ölçü değerlerinin kademelere göre dağılımı aşağıdaki şekildedir:

I. kademede yer alan pithoslar üzerindeki çivi yazılı ölçü değerleri,

1 No.lu pithos: *2 aqarqi 1 terusi 1 liš*

2 No.lu pithos: *1 aqarqi 3 terusi ½ 10 liš*

3 No.lu pithos: *2 aqarqi 2 terusi 9 liš*

4 No.lu pithos: *2 aqarqi 1 terusi 5 liš*

5 No.lu pithos: *1 aqarqi 6 terusi 9 liš*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

6 No.lu pithos*: 1 aqarqi 5 terusi ½ 9 liš*

7 No.lu pithos: *2 aqarqi 4 terusi 7 liš*

8 No.lu pithos: *2 aqarqi 5 terusi 10 liš*

9 No.lu pithos: *2 aqarqi 3 terusi 10 liş*

II. kademede yer alan pithoslar üzerindeki çivi yazılı ölçü değerleri,

10 No.lu pithos: *2 aqarqi 3 terusi ½ 6 liš*

11 No.lu pithos: *2 aqarqi 6 terusi 2 liš*

12 No.lu pithos: *2 aqarqi 3 terusi 4 liš*

13 No.lu pithos: *2 aqarqi ½ 2 liš*

14 No.lu pithos: *2 aqarqi 4 terusi*

15 No.lu pithos: *2 aqarqi 7 terusi ½ 2 liš*

III. kademede yer alan pithoslar üzerindeki çivi yazılı ölçü değerleri,

16 No.lu pithos: *1 aqarqi 5 terusi 3 liš*

17 No.lu pithos: *1 aqarqi 5 terusi 7 liš*

18 No.lu pithos: *2 aqarqi 2 terusi 6 liš*

19 No.lu pithos: *2 aqarqi 1 terusi 4 liš*

20 No.lu pithos: *2 aqarqi 7 terusi ½*

21 No.lu pithos: *3 aqarqi ½ 3 liš*

Güney alanda bulunan pithoslar üzerindeki çivi yazılı ölçü değerleri,

22 No.lu pithos: *1aqarqi ?*

23 No.lu pithos: *?*

24 No.lu pithos: *1 veya 2 aqarqi*

25 No.lu pithos: *2 aqarqi ?*

26 No.lu pithos: *2 aqarqi 6 terusi ½ 10 liš*

27 No.lu pithos: *2 aqarqi 5 terusi 6 liš*

28 No.lu pithos: *1 aqarqi 4 terusi*

29 No.lu pithos: *2 aqarqi 7 terusi 1 liš*

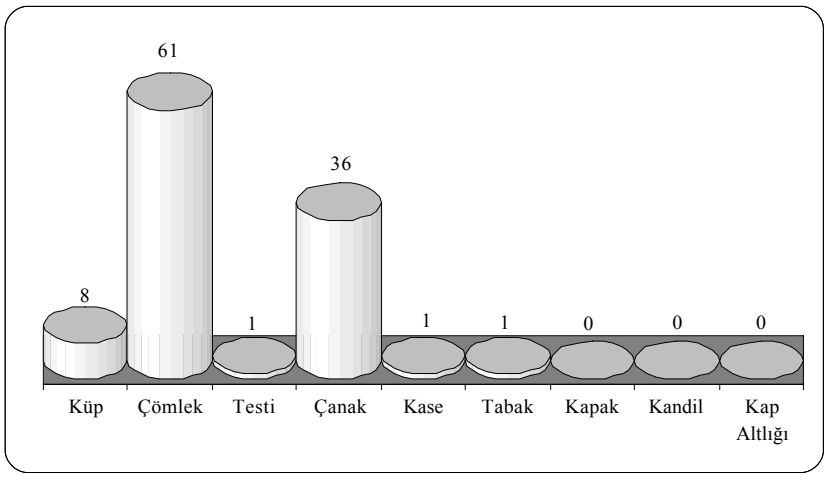
30 No.lu pithos: *2 aqarqi 3 terusi*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

9 no'lu odadaki pithosların hepsinde çivi yazısıyla ölçü değerlerinin verilmiş olması ve bununla birlikte pithosların oda içindeki düzeni ile 9 no'lu oda diğer odalardan ayırmaktadır.

2. ÇANAK-ÇÖMLEK

9 no'lu odadaki çanak-çömlek dağılımını iki alanda değerlendirmek mümkündür. Ana kayanın önü ve güneydeki pithoslar arasındaki çanak-çömleklerin ne şekilde yoğunlaştığı üzerinde durulacaktır. Kuzey alandaki ana kaya önünde beş çömlek ve bir yonca ağızlı testi tüm kap olarak bulunmaktadır. Bu alanda yer alan, ancak sadece parça olarak ele geçen kaplar arasında ise, sekiz küp, otuz çömlek, bir testi ve bezemeli bir gövde yer almaktadır ***(Levha 23)***. Ana kaya önündeki bu çanak-çömleklerin doğu ve batı duvarları önünde dizili oldukları görülmektedir. Pithoslar arasında, güney alandaki kapların pithoslar arasındaki dağılımı şu şekildedir: 14 ve 16 no.lu pithoslar arasında bir çömlek, 20 ve 22 no.lu pithoslar arasında iki çömlek ve bir çanak; 22 ve 25 no.lu pithoslar arasında bir çömlek ve yedi çanak; 23, 24, 26, 27 no.lu pithoslar arasında iki çömlek, bir kase, beş çanak; 25 ve 26 no.lu pithoslar arasında iki çömlek ve altı çanak, 20 ve 23 no.lu pithoslar arasında iki çanak; 17 ve 20 no.lu pithoslar arasında bir çömlek; 23 no.lu pithosun batısında dört çanak; 16 ve 19 no.lu pithoslar arasında üç çanak; 28 ve 29 no.lu pithoslar arasında bir çanak parçasıdır.

Tablo 15: 9 No'lu Oda Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri

9 no'lu oda içindeki çanak-çömlek dağılımının konumları, kuzeyde günlük kullanımı destekler bir nitelik, güneyde pithoslar arasında ise alım-dağıtıma yönelik bir amaç göstermektedir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

3. BULLA

9 no'lu odadaki bullaların değerlendirmesini hem bulundukları alanlar hem de ait oldukları kaplara göre yapılması uygun bulunmuştur. Kuzey alanda ana kaya önünde, çömleklere ait bullalar,

- Bulla (1), doğu duvar önündeki çömleklerden birine aittir.
- Bulla (2), doğu duvar önündeki çömleklerden birine aittir. Bulla üzerinde sadece dairesel baskılar bulunmaktadır.
- Bulla (3), doğu duvar önündeki çömleklerden birine aittir. Bulla üzerinde sadece dairesel baskılar bulunmaktadır.
- Bulla (4), doğu duvar önündeki çömleklerden birine aittir.

Odanın güney alanındaki bullaların, çömlek ve pithoslara aitlikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

- Bulla (5), 2 no.lu pithosa aittir. Baskı üzerinde hem çivi yazısı hem de motifler

  "Başı üzerinde gölgelik bulunan uzun elbiseli ve konik başlıklı bir kral elinde yay tutmaktadır. Tüm bu motiflerin çevresinde çivi yazısıyla 'Rusa mührü' yazılmıştır"

- Bulla (6), 6 no.lu pithosa aittir. Bulladaki baskı çivi yazısı ve betimlemeler bir arada yapılmıştır.

  "Dikdörtgen çerçeve içinde uzun elbiseli ve konik başlıklı bir kral yine gölgelik altında resmedilmiştir. Bu alanın çevresinde yine çivi yazısıyla 'Rusa mührü' ibaresi belirtilmiştir. Bulla üzerinde farklı bir mühür ile her biri dörtgen çerçeveler üzerinde yuvarlak hatlı baskılar yer almaktadır."

- Bulla (7), 11 No'lu pithosa aittir.

  "Dikdörtgen çerçeve içinde kral uzun elbiseli ve elinde yay tutar vaziyette" resmedilmiştir.

- Bulla (8), 12 no.lu pithosa aittir. Bulla üzerinde iki baskı olduğu görülmekle birlikte baskılardan biri tam anlaşılmamaktadır:

  "Dikdörtgen çerçeve içinde kral uzun elbiseli ve konik miğferli elinde yay tutar vaziyette resmedilmiştir. Başının

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

üzerinde gölgelik bulunmaktadır. Motifin çevresinde 'Rusa mührü' çivi yazısıyla belirtilmiştir."

- Bulla (9), 15 no.lu pithosa aittir. Bulla üzerindeki betimlemeler net olarak anlaşılamamaktadır.

  "Dörtgen çerçeve içinde uzun elbiseli ve konik bir miğfere sahip bir kral resmedilmiştir."

- Bulla (10), 28 no.lu pithosa aittir. Sadece dörtgen çerçeveye ait küçük bir köşe korunmuştur.
- Bulla (11), 27 no.lu pithosa aittir. Bulla damla şeklinde olup, yan kenarlarında çivi yazısı bulunmaktadır.

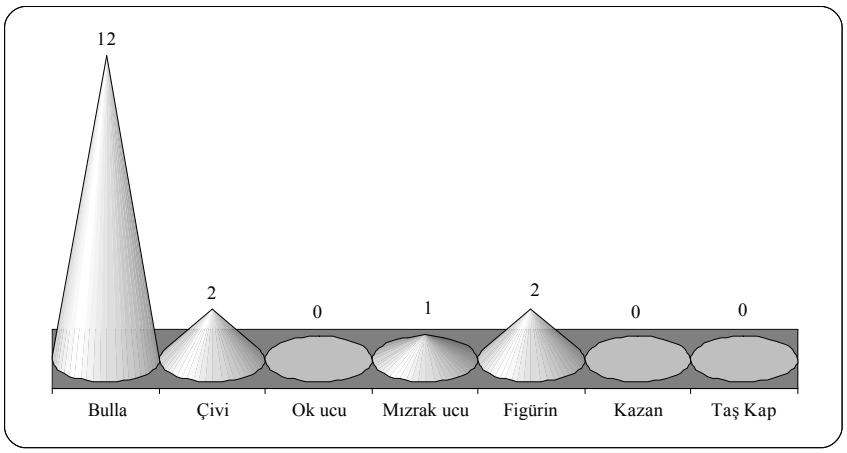
  "atlar için hipuni"

- Bulla (12), 30 no.lu pithosa aittir. Bulla damla şeklindedir ve üzerinde herhangi bir baskı izine rastlanmamıştır.

4. DİĞER KÜÇÜK BULUNTULAR

9 no'lu odanın kuzeyinde, batı duvarı önünde bronz bir mızrak ucu yer almaktadır. II. kademe ile III. kademe arasında doğu duvarı önünde bronz, odanın güneyinde batı taraftaki kapı girişi önünde mantar başlı bronz, toplam iki çivi bulunmaktadır. Oda içinde diğer odaların buluntu dağılımında rastlamadığımız iki adet figürin yer almaktadır. Figürinler ana kaya önündeki pithos grubu arasında durmaktadır. Figürin (1), yalnızca arka cepheden tanımlanabilmektedir. Bir tanrının betimlendiği düşünülmektedir. Saçları bukleli, bacaklardan biri düz diğeri öne doğru adım atmış vaziyettedir. Atribüsü üzerinde duran tanrı duruşunu andırmaktadır. Diğer bir figürin (2) ise 9 no.lu pithos ile doğu duvarı arasında bulunmaktadır. Bacak ve kollarından biri eksik olan figürinin baş kısmı yoktur. Bacak pozisyonundan yola çıkarak, yürür vaziyette betimlendiği düşünülmektedir.

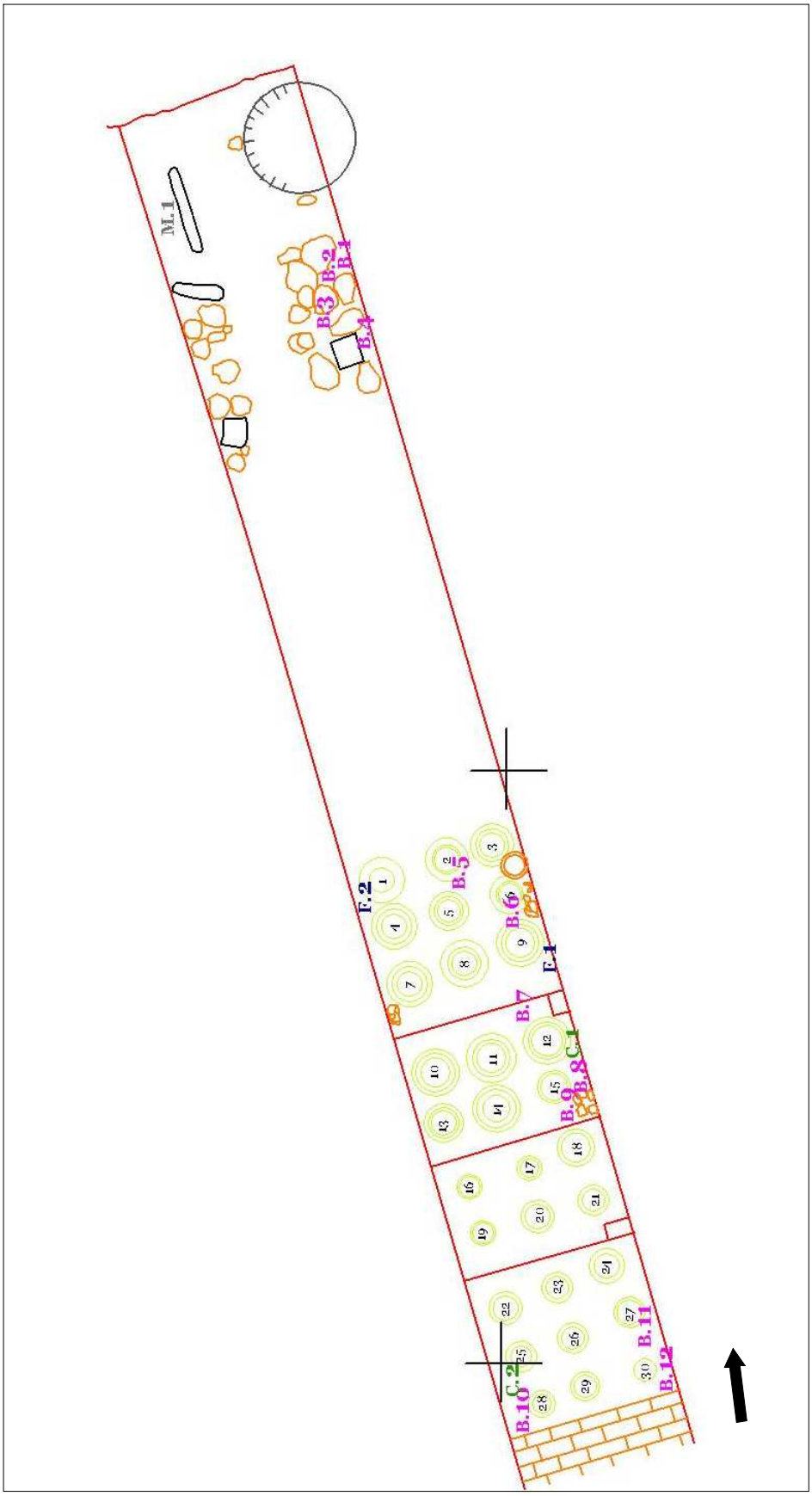
This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 16: 9 No'lu Oda Küçük Buluntu İstatistikî Verileri

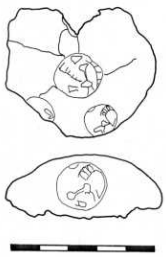
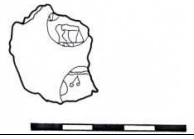
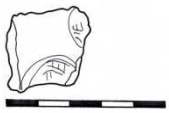
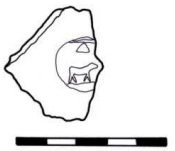
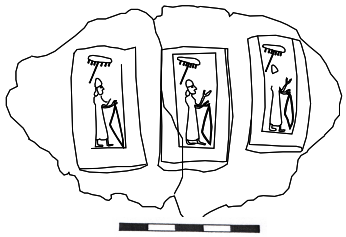
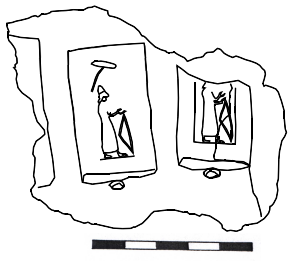
9 no'lu oda içindeki küçük buluntu dağılımında, çoğunluğu pithoslara ait bullaların ağırlık kazandığını görmekteyiz. Diğer odalarda bulunmayan mızrak ucu ve figürinler odanın buluntuları arasında yer almaktadır. Bulla dışındaki buluntuların üst kattan düşmüş olma ihtimalleri bulunmaktadır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

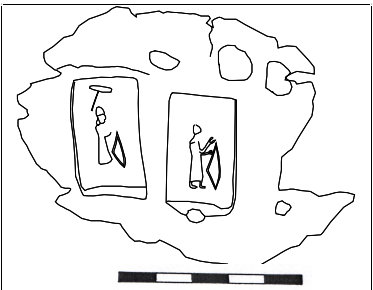
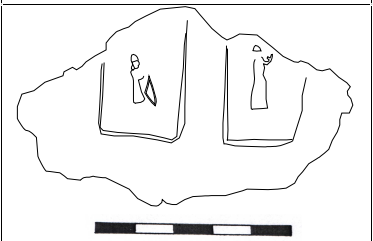
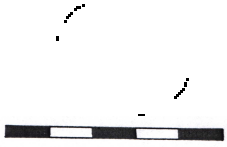
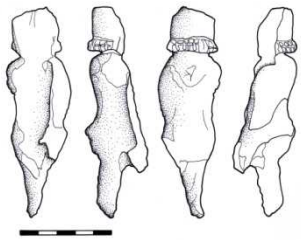
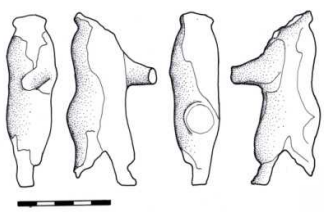

Çizim 9: 9 No'lu Depo Odası Buluntu Dağılımı

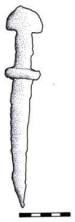
This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

9 No'lu Oda			
Buluntu No	**Buluntunun Adı**	**Buluntunun Çizimi**	**Buluntunun Tanımı**
B.1	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damga mühür baskısı bulunmaktadır. Uz.. 4.6 cm, gen. 5.4 cm (Çizim No: 43).
B.2	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damga mühür baskısı vardır. Uz.. 3.1 cm, gen. 2.6 cm (Çizim No: 44).
B.3	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damga mühür baskısı bulunmaktadır. Uz.. 2.3 cm, gen. 2.5 cm (Çizim No: 45).
B.4	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damga mühür baskının üzerinde çeşitli hayvan figürleri tasvir edilmiştir. Uz.. 3.3 cm, gen. 2.7 cm (Çizim No: 61).
B.5	Bulla		Kilden yapılmıştır. Başı üzerinde gölgelik bulunan uzun elbiseli ve konik başlıklı bir kral elinde yay tutmaktadır. Tüm bu motiflerin çevresinde çivi yazısıyla 'Rusa mührü' ifade edilmiştir. Uz.. 5.1 cm, gen. 8.4 cm (Çizim No: 2564).
B.6	Bulla		Kilden yapılmıştır. Dikdörtgen çerçeve içinde uzun elbiseli ve konik başlıklı bir kral yine gölgelik altında resmedilmiştir. Bu alanın çevresinde yine çivi yazısıyla 'Rusa mührü' ibaresi belirtilmiştir. Bulla üzerinde farklı bir mühür ile her biri dörtgen çerçeveler üzerinde yuvarlak hatlı baskılar yer almaktadır Arka yüzde ip bağlama boşluğu belirgindir. Uz.. 6.5 cm, gen. 8.7 cm (Çizim No: 2573).
B.7	Bulla		Kilden yapılmıştır. Büyük bir kısmı kırık ve eksiktir. Rusa'nın mühür baskısıdır. 2 adet dörtgen çerçevesi korunmuştur. Birinin sadece bir köşesi belirginken, diğerinde kral betimlemesi de gözlenebilmektedir. Kral, yine uzun elbiselidir ve elinde yay tutmaktadır. Çevresi ise yine yazıtlıdır. Uz.. 3.3 cm, gen. 5.2 cm (Çizim No: 2566).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

B.8	Bulla		Kilden yapılmıştır. Dikdörtgen çerçeve içinde kral uzun elbiseli ve konik miğferli elinde yay tutar vaziyette resmedilmiştir. Başının üzerinde gölgelik bulunmaktadır. Motifin çevresinde 'Rusa mührü' çivi yazısıyla belirtilmiştir. Mührün arka yüzünde ise ip boşluğu gözlenmektedir Uz.. 5.4 cm, gen. 7.9 cm (Çizim No: 2539).
B.9	Bulla		Kilden yapılmıştır. İki baskı bulunmaktadır. Dörtgen çerçeve içinde uzun elbiseli ve konik bir miğfere sahip bir kral resmedilmiştir Arkasındaki ip boşluğu belirgindir. Uz.. 3.6 cm, gen. 7.1 cm (Çizim No: 2565).
B.11	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damla şeklindedir ve tüm yan kenarları yazıtlıdır. Üzerindeki çivi yazısıyla "atlar için hipuni" yazılıdır. Uz.. 2 cm, gen. 3.3 cm (Çizim No: 2563).
B.12	Bulla		Kilden yapılmıştır. Damla şeklindedir ve üzerinde herhangi bir baskı izine rastlanmamıştır. Bu yüzden bulla olup olmadığı çok kesin değildir. Uz.. 2.2 cm, gen. 1.7 cm (Çizim No: 2568).
F.1	Figürin		Kilden yapılmıştır. Ön yüzü kırık ve eksiktir. Yalnızca arka cepheden tanımlanabilmektedir. Baş kısmının arka tarafındaki saç bukleleri ensede düz bir hat şeklinde yapılmıştır. Kollardan biri gövdeye yapışık olmasına rağmen, diğeri kırık ve eksiktir. Omuzlar ve kalça kısmı şişkin olarak belirtilmiştir. Bacaklardan biri düz olarak aşağıya doğru inerken diğerinin kırık olmasına rağmen öne doğru uzatıldığı anlaşılmaktadır. Atribüsü üzerinde duran tanrı duruşunu andırmaktadır. Devetüyü renginde kilden yapılmış olan figürinin büyük bir kısmı yanmadan dolayı gri rengini almıştır . Uz.. 11.2 cm, gen. 3.5 cm (Çizim No: 2527).
F.2	Figürin		Kilden yapılmıştır. Başı, bacakları ve kollarından biri kırık ve eksiktir. Diğer kolu ve bacağı sonradan yapıştırılmıştır. Bacaklar açık şekilde ve yürür pozisyonda yapılmıştır. Sırt ve kalça kısmı yuvarlak hatlarla vurgulanmıştır. Açık kahverengi kilden yapılmıştır. Uz.. 8.9 cm, gen. 4.7 cm (Çizim No: 2541).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

M.1	Mızrak Ucu		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 1.5 cm, gen. 0.8 cm (Çizim No: 55).
Ç.1	Çivi		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 14.2 cm, gen. 1.3 cm (Çizim No: 2526)
Ç.2	Çivi		Tunçtan yapılmıştır. Uz.. 9.7 cm, gen. 1.2 cm (Çizim No: 2542).

Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nın buluntu dağılımını genel olarak değerlendirmek, depolama sisteminin ne şekilde oluşturulduğunu anlamamızı sağlayacaktır. Batı Depo Odaları'nın sekizinde, ana buluntu grubunu pithoslar oluşturmaktadır. Odalarda farklı sayı ve düzende olan pithosların, içinde bulundukları yapıların inşa faaliyetleri sırasında yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Bu sonucu bazı girişlerin, pithosların karın çaplarından küçük olduğu tespitinin ardından çıkarmak mümkündür[203]. Kademelerden ötürü farklı seviyelerde yer alan pithosların dışında, aynı kademede yer almalarına rağmen farklı ağız seviyesinde olan pithosların, ya daha büyük boyutlu oldukları ya da ana kayanın yapısının yer yer farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Odalarda ele geçen toplam 224 adet pithosun 33 tanesi üzerinde yazıt okunabilmektedir. 40 ile 60 cm. arasında değişen ağız çapına sahip pithosların, boyun kısımlarında olan ölçü değerlerinin, pithosların pişirilme işleminden sonra kazınarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Pithos üzerindeki yazı alanında standart bir yönün olmadığı, gelişigüzel bir yazı yönü seçildiği görünmektedir. Bu durum, işaretleri yapan kişinin pithoslar arasında, kendi etrafında dönerek, oturuş ve dönüş yönüne uygun olarak işaretleri kazımış olabileceğini akla getirmektedir.

[203] Çilingiroğlu 1997: 135.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nda diğer Urartu kalelerinde görüldüğü gibi, pithos ve bullalar üzerinde çivi yazısı ve hiyeroglif ile ölçü değerleri yazılmıştır. Pithos ve bullalar üzerindeki "*aqarqi*[204], *terusi*[205], *liš*[206]" ölçü birimlerinin ***(Levha 25)***, ondalık sisteme dayanıp dayanmadığı veya birbirlerine oranlarının ne şekilde olduğu devam etmekte olan bir tartışma konusudur. Ancak bunların standart değerlere sahip bir kayıt sistemine işaret ettiği büyük bir olasılıktır.

Çivi yazısındaki ölçü değerlerinde, henüz anlam birliğine varılamadığı gibi hiyeroglif yazısı için de aynı belirsizlik devam etmektedir. Urartu hiyerogliflerinin

---

[204]Toprakkale'deki işaretleri hesaplayan C.F.Lehmann-Haupt, *aqarqi*'nin 120-150 litre olarak hesaplanması gerektiğini ifade etmektedir (Lehmann-Haupt 1931: 474). B. Piotrovskii ise, Karmir-blur'da tespit edilen örneklerden yola çıkarak 240-250 litre olarak önerirken (Piotrovskii 1952: 74) , S. Kroll, Bastam Kalesi'nden gelen örneklere dayanarak 160-180 litre olduğunu ileri sürmektedir Kroll 1979: 227. Ayanis Kalesi'nin buluntularındaki değerler incelendiğinde M. Salvini'nin önerisi, 1 *aqarqi*'nin 237 litre olduğudur. H. Sağlamtimur ise, 2 *aqarqi* 1 ½ *terusi* 5 *liš* yazan doğu deposundaki pithostan yapılan hesaplamalar sonucunda 1 *aqarqi*'nin 290 litre olduğunu düşünmektedir (Sağlamtimur 2003: 4-5). Diğer yandan M. Payne, B. Piotrovskii ile aynı fikri paylaşıp 1 *aqarqi*'nin 240-250 litre arasında olduğunu belirtmektedir (Payne 2002: 2.) Kazısı yapılan yerleşimlerde bulunan küpler üzerindeki yazılı veri olarak bilinen en yüksek *aqarqi* değeri, Çavuştepe'de ele geçen bir küp parçası üzerinde tespit edilen 8 *aqarqi* değeridir. 8 *aqarqi* değerinin üzerinde bir değer şimdilik bilinmemektedir.

[205] *Aqarqi* ile olan 1/10'luk orandan yola çıkarak, *terusi* için C.F.Lehmann-Haupt 12–15 litre (Lehmann-Haupt 1931: 474), B. Piotrovskii 24–25 litre[205], S. Kroll 16–18 litre (Kroll 1979: 227) değerini önermiştir. H. Sağlamtimur, Ayanis Kalesi VIII. No'lu depo alanında bulunan ve üzerinde 2 *aqarqi* 1 ½ *terusi* 5 *liš* yazan bir pithostan yapılan hesaplamalar sonucunda 1 *terusi*'nin 29 litre olduğunu ileri sürmektedir (Sağlamtimur 2003: 4-5), M. Payne ise yaptığı hesaplamalar sonucunda 1 *terusi*'nin 24–25 litre olduğu kanısındadır (Payne 2002: 2).

[206]Urartu ölçü birimi hakkında yapılan tartışmalar ve öneriler daha çok *aqarqi* ile *terusi*'nin hesaplanmasına yöneliktir. *Aqarqi* ve *terusi*'den sonra yazıldığı için bunlardan daha küçük bir birim olduğu düşünülen "*Liš*" ölçü birimi bu tartışmaların dışında kalmaktadır. Ancak, *aqarqi* ve *terusi* arasında olduğu düşünülen 1/10'luk oran, *terusi* ile *liš* arasında yoktur (Sağlamtimur 2001: 68). Ayanis Kalesi batı depo odasında bulunan bir küp üzerinde "2 *aqarqi*, 11 *liš*" ibaresi bulunmaktadır (Salvini 2001b: 310, P Ay-31). Bu yazılı veri, *terusi* ile *liš* arasındaki birim değer ilişkisinin ondalık bir değer olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla eldeki yazılı verilere göre şimdilik, kaç *liš* değerinin 1 *terusi* yaptığını söylemek güçtür. Bununla birlikte bu konuda bazı öneriler bulunmaktadır. M. Salvini *terusi* ile *liš* arasında 1/20'lik bir oran olduğunu yani 1 *terusi*'nin aynı zamanda 20 *liš*'ten oluştuğunu ileri sürmektedir (Salvini 2001b: 308).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

henüz çözülmemiş olması, birçok öneriyi varsayımdan öteye götürememektedir. Az sayıdaki ve sınırlı içeriklere sahip işaretler, çözümü zorlaştıran etmenlerin başında gelmektedir. Urartu hiyerogliflerinin, kullanılma sebebinin bilinmediği ve yazılanlardan somut bilgi edinilemediği düşünülmektedir[207]. Hiyeroglif sözcüklerin sadece etiket olarak kabın içeriğini veya ölçüsünü göstermek için uygun olduğu[208] ve yazı sistemi olmadığı belirtilmektedir[209].

Batı Depo Odaları'nı, buluntuları bağlamında gruplamak, depolama işlevinde odalar içinde nasıl bir organizasyon yapıldığını göstermektedir. Kompleksin kuzeyinde bulunan 1 no'lu oda, sahip olduğu buluntular değerlendirildiğinde, diğer odalarla ile benzerlik göstermemektedir. Oda içindeki pithosların yoğun tahribat sonucunda ağız kısımları kırılmıştır. Pithosların gövde genişliklerinden de diğer odalardakilere göre daha büyük oldukları düşünülmektedir. Boyutlarının yanı sıra pithoslar üzerinde herhangi bir çivi yazısı ya da hiyeroglifin bulunmuyor olması da diğer bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Pithosların oda içindeki düzen ve sayı değerlerine baktığımızda da oldukça büyük bir alana yayıldığını görmekteyiz. Ayrıca herhangi bir küçük buluntunun dağılımda yer almaması da dikkat çekicidir. Bu durumu odanın inşa edildiği arazi konumu ve uğradığı Ortaçağ tahribatına bağlamak da mümkündür. Tüm bu özellikleri göz önüne alındığında 1 no'lu oda ile ilgili, kalın bir omurga duvarıyla ayrıldığı diğer odalara kıyasla günlük işlerde kullanım görmediği, sadece depolamaya hizmet ettiği söylenebilir.

---

[207] Zimansky 1985: 6.

[208] Hiyeroglif işaretlerin, bu konu üzerinde çalışan bazı bilim adamları tarafından değerlendirilmelerine bakacak olursak; C. Burney Kayalıdere'yi temel alarak işaretleri tulum=*aqarqi*, küp=*terusi*, çanak=*liš* olduğunu ileri sürmüştür (Burney 1966: 88). C. Burney'in aqarqi için önerdiği işaretin tersine E.V. Schuler, *aqarqi*'nin büyük küpe karşılık geldiğini söylemektedir (Schuler 1970: 93). M. Payne ise tulum biçimli işaretin aqarqi olarak, vazo biçimli işaretin terusi olarak ve acı-yay biçimli işaretin "1/2" veya arusi olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir (Payne 2001: 57). Ayanis Depo Odaları'nda da hiyeroglif işaretler olan deri tulum, çömlek ve çanakların kazılı olduğu küpler bulunmaktadır. M. Salvini, C. Burney'in Kayalıdere'den yola çıkarak ortaya koyduğu öneriyi, Ayanis örneklerine de dayanarak desteklemektedir (Salvini 2001b: 297).

[209] Burney 1966: 83.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Omurga duvarının güneyinde yan yana inşa edilmiş olan 2 ve 6 no'lu odalar, mimarileri yanı sıra buluntu dağılımındaki düzenleri açısından da büyük benzerlik göstermektedir. Sözü edilen odaların kuzey alanlarında, ana kaya önünde günlük kullanımları işaret eden çanak-çömlekler bulunmaktadır. Bununla birlikte, pithoslar arasında kuzey ve güney alanlarında da günlük işlerin yürütüldüğü ve sıkça giriş-çıkışın yapıldığı anlaşılmaktadır. Omurga duvarının güneyinde yer alan 2, 6, 8 ve 9 no'lu odalardaki pithosların, kademelerde bir düzen içerisinde yerleştirildikleri görülmektedir. Ancak diğer odalarda, kademe anlayışı bulunmamakla birlikte, mimari unsurların elverdiği kadarıyla, pithosları odanın tüm alanını kaplayacak şekilde yerleştirmek uygun görülmüştür. Odalar içindeki bullaların çoğunluğunun çömleklere ait olduğunu daha önce de söylemiştik. Buna bağlı olarak, bullaların, odalardaki çömlek sayı ve dağılımıyla doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla çömleklerin ağırlıklı olduğu 2, 6, 7 ve 9 no'lu odalarda bullaların, diğer odalara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak, mal-alım dağıtımıyla ilişkili işlev üstlenen odaların 2, 6, 7 ve 9 no'lu odalar oldukları anlaşılmaktadır.

Batı Depo Odaları içinde depolama işlevini üstlenen en küçük oda olan 3 no'lu oda da, diğer odalarla kıyaslandığında bulla ve küçük kap sayısının az olmasından kaynaklı, sadece pithosların yerleştirilmesiyle tüm mekânının depolamaya ayrıldığı anlaşılmaktadır. Günlük kullanımları işaret edebilecek kapların yokluğu da, sadece depolama işlevini desteklemektedir.

Odalar içinde en güney kesimde yer alan 5 no'lu oda ise, hem konumu hem de buluntu dağılımı ile işlevsel anlamda belirleyici unsurlara sahip değildir. Günlük kullanıma işaret edebilecek küçük çanak-çömlek repertuarına sahip değildir. Bu da, odanın hem günlük işlerin yoğun gerçekleştirildiği kuzeydeki mekânlardan oldukça uzakta konumlanmasından hem de kanal gibi mimari bir yapılanmanın dağılım üzerindeki etkisinden kaynaklanmış olmalıdır.

Batı Depo Odaları'nda bulunan buluntuların konum ve sayı değerlerinde, odalar arasında bir standartlaşmanın olmadığı, ihtiyaca dayalı bir dağılım sergilendiği görülmektedir. Batı Depo Odaları'nın mekân kullanımında, hem mimari unsurları hem

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

de buluntu özelliklerinin bir bütün olarak değerlendirildiği ve odaların bu yaklaşım ile birlikte inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir ***(Plan 1)***.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

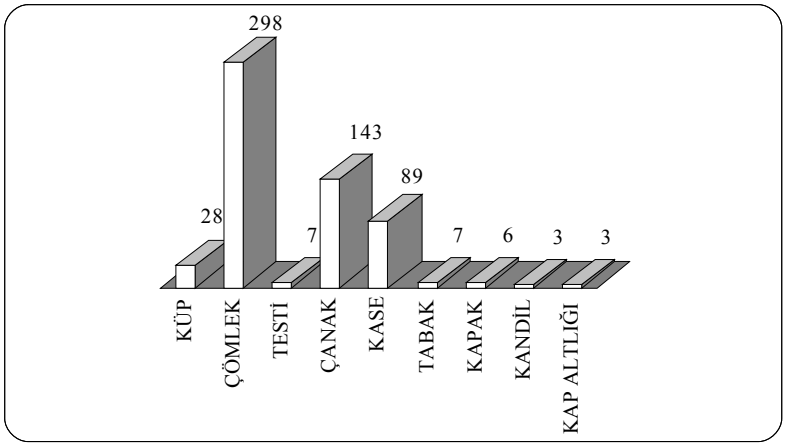
V. BÖLÜM
SONUÇ

Urartu Krallığı'nın egemenlik kurduğu hemen her bölgede yer alan kalelerin işlevlerine dair birçok değerlendirme yapmak olasıdır: Urartu kaleleri kimi zaman yüksek rakımlı alanlara, Urartu egemenlik bölgesini biri birine bağlayan yol boylarına, önemli geçitlere kimi zaman ise ovaların hemen yanı başlarına inşa edilmişlerdir. Bu durum kalelerin yer seçiminde belirleyici olan etmenlerin işlevleri ile bağlantılı olduğunu işaret eder. Yine kalelerin boyutları, işlevleri ile bağlantılı olarak farklılık gösterir. Yol boylarındaki karakol niteliğindeki kaleler daha küçük boyutlu iken, bereketli ovaların hemen yanı başına inşa edilmiş kaleler boyutları açısından dikkat çekicidir. Urartu kalelerinde konum ve boyut açısından izlenebilen bu farklılık aynı zamanda işlevlerine dönük farklılığında işaretidir ve bu işlevsel farklılık kendisini kale içersindeki mekân düzenlemesinde gösterir. Bereketli ovaların kenarına inşa edilmiş idari merkez konumundaki kale yapılarında tapınak alanı, idari birimler, günlük işlere ayrılmış bölümler ve depo yapılarını bulmak mümkündür. Tüm bu birimlerin günlük işleyiş içersinde yüklendikleri çeşitli işlevler vardır ve bu faaliyetler biri birileri ile bağlantılı olarak yürütülür. Kalelerin çevresinde bulunan dış kentlerde yaşayan toplulukların ve kalenin bulunduğu alandaki bağlı birimlerin idaresine dönük faaliyetler kalenin idari bölümlerinde yürütülürken, dini ayinler tapınaklarda sürdürülür. Depo yapıları ise gerek kalenin gerekse kaleye bağlı halkın geçimin gereksinimini karşılayan birimler olmalıdır.

Ayanis Kalesi'nde iki farklı depo alanının bulunduğu bilinmektedir. Tapınağa bağlı depo odaları tapınak alanının hemen bitişiğinde yer alırken, Batı Depo Odaları güneybatı yamacı boyunca uzanmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan ve yukarıda detaylı olarak bahsedilen Batı Depo Odaları'nda yaptığımız incelemeler, depo mekanlarının kullanım detayları ve işleyişine yönelik sonuçlar vermiştir.

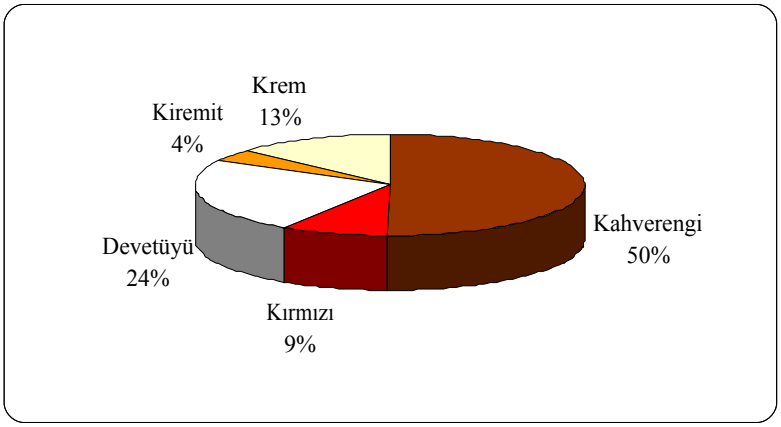
Yaptığımız çalışma sonucunda, Batı Depo Odaları'nın en büyük buluntu topluluğunu çanak-çömleklerin ve bulların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Batı Depo Odaları'nda tespit edilen çanak-çömleklerin, aşağıdaki tabloda istatistiksel sonuçları verilmiştir.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Tablo 17: *Batı Depo Odaları Genel Çanak-Çömlek İstatistikî Verileri*

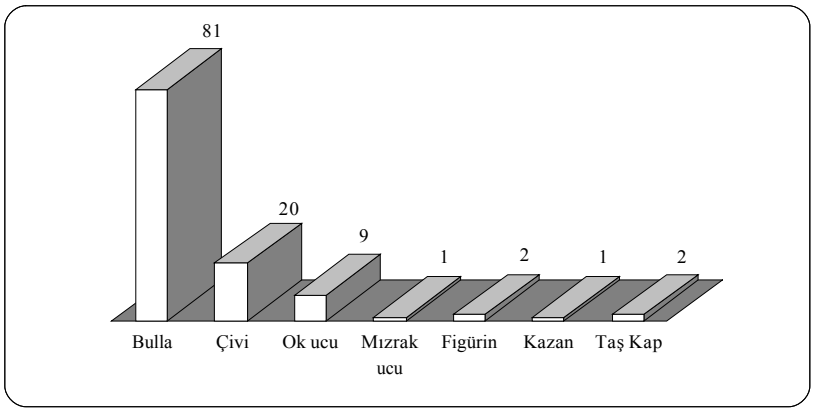
Buna göre, odalarda bulunan çanak-çömlek repertuarı arasında en büyük grubu çömlekler oluşturmaktadır ***(Levha 19, 20, 21)***. Nitekim çömleklerin ürünlerin kolaylıkla taşınması ve aktarılmasına uygun olması, günlük işleyişte tercih edilmelerini sağlamış olmalıdır. Aynı şekilde, küplerin, büyük boyutlu kap grubu içinde yer aldıkları düşünüldüğünde, Batı Depo Odaları'nda yaygın kullanım görmediği görülmektedir ***(Levha 22b)***. Ele geçenler ise çoğunlukla pithoslardan uzak, günlük işlev görebilecekleri alanlarda kullanılmıştır. Çanak ve kaseler ise depo odalarının daha yoğun kullanılan kuzey kısımlarında bulunduğu anlaşılmaktadır ***(Levha 15, 16, 17, 18)***. Tüm bu kaplar arasında, pithos içinden mal alımında kullanılabilecek formda olan testilerin, az oranda ele geçmesi de depolanan ürün türü ile ilişkili bir uygulama olarak nitelendirilebilir ***(Levha 22a)***.

Tablo 18: *Batı Depo Odaları Çanak-Çömleklerin Astar Rengi İstatistiği*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çanak-çömleklerin işlevsel anlamda nasıl bir dağılım gösterdikleri Tablo 17'de verilmiştir. Bu kapların nitelikleri konusunda yaptığımız incelemeler sonucunda, sözü edilen kapların astar renklerinde yoğunluğu, kahverengi almaktadır. Prestij malları olarak geçen, kırmızı astarlı kapların oranının oldukça az olması, depo odalarının kale içindeki domestik işlevini de desteklemektedir. Çünkü sadece mal alım-dağıtımın ve depolamanın uygulandığı, ekonomik amaca hizmet eden mekanlar içinde prestij malları kullanım görmemektedir.

Tablo 19: *Batı Depo Odaları Genel Küçük Buluntu İstatistikî Verileri*

Batı Depo Odaları'nda ele geçen diğer bir buluntu grubu bullalardır ***(Plan 2)***. Söz konusu bullalar damga ve silindir mühür baskısı taşımaktadır. Bununla birlikte, hem damga hem de silindir mühür baskının bir arada uygulandığı örnekler de vardır. Tez çalışmasında, söz konusu bullaların, ilişkili oldukları çömlek ve pithoslar odaların buluntu dağılımının ele alındığı bölümlerde detaylı olarak verilmiştir. Çömlek ve pithoslara ait bullaların gösterdikleri farklılıklar, malların depolanması ve dağıtımda ne şekilde kullanıldıklarını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Çoğunlukla, çömleklere ait bullaların baskılarında çivi yazısı ile yer, şahıs, ürün isimleri ve ölçü değerleri verildiği görülmektedir. URU NA-sa, Artar, R.E., Ultarni, Ultara, Qul şehir isimlerinin ürünlerin gönderildikleri yerler olarak geçmeleri, Ayanis Kalesi'nin dağıtım ve toplama merkezi niteliğinde bir işlevi olabileceğini düşündürmektedir. Söz konusu şehirlerin Urartu yazıtlarında anılmaması, lokalizasyonlarına dair değerlendirmeleri engellemektedir. Bu şehirlerden sadece Artar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

şehrinin, Artar'apsa[210] ile olan fonetik benzerliğinden yola çıkarak, Erciş yakınlarında bir bölge olduğunu düşünülmektedir.

Bullalarda yer alan şahıs isimleri ise malları gönderen kişiyi ifade etmektedir. Nitekim, Sarduri, Zigui, Bidai, Zaniprina, Ziahe, Qaei ve Henihura, Kipa gibi isimlerin, kraliyete bağlı memurlara ya da toprak sahiplerine ait olduğu düşünülmektedir.[211] İki bullada Ultara şehri ile birlikte iki farklı isim kullanılmıştır. Bidai ve Henihura isimli şahısların, Ultara şehrinde yaşayan ve görev yapan kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu şehirden farklı şahısların ürün göndermesinden yola çıkarak, kişilerin ya ürünün gönderildiği şehirde çalışan memurlar ya da toprak sahibi oldukları tahmin edilmektedir. Şahıs, yer, ürün isimleri, ölçü değerleri verilen bullalar ve ait oldukları çömleklerin, 2 ve 6 No.lu odalarda bulundukları görülmektedir. Söz konusu bulla ve çömleklerin, günlük işlerin ve mal alım-dağıtımın yoğun şekilde gerçekleştiği kuzey alanında bulundukları tespit edilmiştir. Kolay ulaşım sağlanan ve günlük hayatın sürdürüldüğü alanın, vergi alımı ile gelen ürünlerin düzenlendiği ve tasniflendiği yer olduğu düşünülmektedir. Diğer çömleklere ait bullalar üzerinde, bir ve birden çok paneller içinde, dikdörtgen çerçeve ile oluşturulan alanlarda motifler görülmektedir.

Bullaların üzerindeki yazıt ve betimlemelerden yola çıkarak, odalar arasında bir sınıflama yapmak da mümkündür. Batı Depo Odaları'ndan 9 no'lu oda içindeki bullalar arasında üç tanesi üzerinde çivi yazısı ile "Rusa mührü" ibaresi yer almaktadır. Krali bir belirtecin, diğer odalardaki bullalar üzerinde yer almayışı, 9 no'lu odayı farklı bir açıdan değerlendirmeyi gerektirmektedir. Krali bir mührün kullanılmış olması, kral ve kalenin üst yönetimini simgelemektedir. Dolayısıyla 9 no'lu odada depolanan ürünlerin, krala ve kraliyete mensup kişiler için ayrı depolanmış olabileceğini akla getirmektedir. Bir de, 2 no'lu odada diğer odalarla kıyaslandığında, sayıca daha fazla bulllanın bulunması; Batı Depo Odaları'na gelen malların ilk 2 no'lu odaya ulaştırıldığı ve diğer odalara bu odadan dağıtımının gerçekleştiği düşünülmektedir.

---

[210] Diakonoff-Kaskhai 1983: 12.

[211] Ayrıca uzmanlık alanları tohum ve tohum ekiciliği olan bir grup insanın olduğunu Bastam'da ele geçen bir tabletteki yazıttan anlamaktayız (Payne 2001: 314).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Pithoslara ait bullaların, çömleklere ait olanlara kıyasla sayısının düşük olduğu dikkati çekmektedir. Söz konusu bullaların üzerinde, her hangi bir isim bulunmamakta, yalnızca ölçü değerleri yer almaktadır. Pithosa ait bulladaki ölçü değeri ile pithosun üzerindeki ölçü değerini karşılaştırabilmek için bir eşleşme aranmış; ancak çalışmamızda beklenen eşleşme bulunamamıştır. Çivi yazısına sahip pithosların, bullaları; bullaya sahip pithosların da üzerinde çivi yazısı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ölçü değeri olan pithosların yanındaki bullalarda ölçü değeri değil, silindir baskı üzerinde çeşitli motifler yer almaktadır.

Ürün isimlerinden, M.Salvini'nin buğday olarak çevirdiği, sadece hipuni'nin yer aldığı tespit edilmiştir. Buğdayın, bullalar üzerinde, tek ürün ismi olarak geçiyor olması, Batı Depo Odaları'na vergi ile buğday dışında başka bir ürünün gelmediği şeklinde bir sonucuna varılabilir. Ancak başka bir ürünün isminin geçmiyor olması, depo odalarında buğday dışında başka ürünlerin bulunmadığı anlamına gelmemelidir. Tüm bu isimlerle birlikte bullalardan yola çıkarak çömleklerdeki ürünlerin miktarları, en küçük ölçü birimi olarak değerlendirilen liş ile birlikte verilmiştir. Bu da, liş ölçü birimi için diğer birimlere oranla daha az değere sahip olduğu yönündeki önerileri doğrular niteliktedir.

Odalar içindeki diğer küçük buluntular arasında çanak çömlekler ve bullardan sonra çiviler ve okuçları dikkati çekmektedir. Yaptığımız incelemeler sonucunda çivilerin, çoğunlukla duvar önlerinde bulundukları tespit edilmiştir. Bu durum çivilerin bir eşya ya da ürünün asılmasında kullanıldığını göstermektedir. Söz konusu çiviler, hem demirden hem de bronzdan yapılmıştır. Ok uçları ise, genel olarak odaların giriş kısmına yakın yerlerde bulunmuştur.

Tez çalışmamızda değerlendirmeye aldığımız diğer bir konu Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nın ürün kapasitesinin hesaplanması ve bunun dış kentle ilişkisidir.

Farklı Urartu Kalelerinde ortaya çıkartılan pithoslar üzerinde bulunan yazı ve işaretler farklı bilim adamaları tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Ölçü değerlerinin vergi toplama zamanında, pithosa konması gerekli olan miktarı belirttiği ve bununda toplanan vergi miktarı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ölçü değerlerinin,

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

genellikle kapların kapasitesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ancak son zamanlarda yeni geliştirilen bir yaklaşım pithoslar üzerindeki bu işaret ve yazıların kaplara konulması gereken miktarı belirttiği[212] şeklindedir.

Ayanis Kalesi konumu itibariyle tarım olanaklarının son derece geniş olduğu bir alanda inşa edilmiştir. Kalenin etrafına son derece geniş bir alana yayılmış durumdaki dış kent diğer bir ayırt edici yanıdır. Kalenin çevresindeki tarımsal alanlar, dış kent ile birlikte ele alındığında yoğun tarımsal üretimin yürütüldüğüne işaret eder. Bu tarımsal faaliyetler bir yandan çevresinde yaşayan nüfusu beslerken diğer yandan üretimden kopuk askerlerin, bürokratların, rahiplerin ve zanaatçıların geçimi ve istihdamını sağlamış olmalıdır. Nitekim Ayanis Kalesi depolarının kapasitesi son derece fazladır. Urartu Krallığı'nda üretim ve tüketimin krallığın denetiminde olduğu dikkate alınırsa bu depo odalarının kalenin çevresindeki tarımsal alanlardan elde edilen hasadın depolanması amacıyla kullanıldığını düşünmek mümkündür. Nitekim Urartu Kalelerindeki depo odalarının yeniden dağıtıma dönük bir işlevi olduğu varsayılmaktadır. Bu durumda Ayanis Kalesi depolarının dış kentte ikamet eden nüfusu desteleyecek miktarda olması beklenebilir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Batı Depo Odaları'ndaki pithoslarda depolanan ürünlerin, kaç kişiyi besleyebileceği konusunda yaptığımız bir çalışma beklenenin aksi sonuçlar vermiştir. Bir program aracılığı ile bir pithosun hacmi ölçülmüştür. 251 litre buğday hacmine sahip bir pithostan[213] ***(Levha 24)*** yola çıkılarak, tüm Batı Depo Odaları kompleksinin toplam kapasitesi hesaplanmıştır. Bir bireyin bir yıllık buğday ihtiyacının 320 kg olduğu düşünülmektedir[214]. 251 litre kapasiteli bir pithosa 376,5 kilogram buğday depolanabildiği anlaşılmaktadır. Sonuçta Batı Depo Odaları'nda depolanan ürünün toplam miktarı 161895 kg'dır[215]. Buradan yola çıkarak, Batı Depo Odaları'nın yılda ancak 506 kişiyi besleyebileceği ortaya çıkmaktadır. Tüm bu veriler doğrultusunda, dış kent yaşayanları için kalede yeterince

[212] Çilingiroğlu 2007: 81.

[213] 9 no'lu odada yer alan 2 no.lu pithosun hacmi hesaplanmıştır.

[214] Hillman 1973: appendix 1.

[215] Depolandığı düşünülen buğday oranının hesaplanmasında, kazısı tamamlanmış depo odalarının yanı sıra, olası mekânların içindeki pithos sayısı da eklenerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bir tahmin, tüm Batı Depo Odaları kompleksinin mimari özellikleri göz önüne alınarak yapılmaya çalışılmıştır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

ürünün depolanamadığı görülmektedir. Bu durumda Batı Depo Odaları'ndaki ürünler ancak, yukarıda bahsettiğimiz üretimden kopuk sınıflara yeter düzeydedir. Batı Depo Odaları'nda sadece tahıl ürünlerinin depolanmadığı göz önüne alındığında, depoların tahıl kapasitesinin daha da azalacağı belirtilmelidir. Dolayısıyla, yaptığımız hesaplamalar Dış kent halkının geçiminin kale depolarının dışında belki Dış kent'te var olan ancak yine kaleye bağlı diğer olası depolardan tedarik edildiğini işaret etmektedir. Ayrıca Urartu Krallığı'nın kurulduğu coğrafya dikkate alınır ve Doğu Anadolu koşullarında hayvancılığın geçim ekonomisinde belirleyici olduğu düşünülürse, Ayanis Kalesi Dış kenti sakinlerinin günlük gıda ihtiyaçlarının bir kısmını da muhtemelen hayvansal ürünlerle desteklemiş olmaları olasıdır. Bu durum günlük tüketilen tahıl miktarını azaltsa bile kale depolarının kapasitesi Dış kent nüfusunu beslemekten uzaktır.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

Abay 2001 E.Abay, "Seal and Sealings", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998*, (Ed. A.Çilingiroğlu-M.Salvini), Roma, 321-353.

AJA *American Journal of Archaeology*

An. Ar Anadolu Araştırmaları

AMI Archäologische Mitteilungen aus Iran

AS Anatolian Studies

Atalay-Mortan 1997 İ.Atalay-K.Mortan, *"Türkiye Bölgesel Coğrafyası"*, İstanbul.

Barnett 1952 R.D. Barnett, "Russian Excavations in Armenia", *Iraq XIV*, 132-147.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Barnett 1959 R.D.Barnett, "Further Russian Excavations in Armenia", *Iraq 21*, 1959, 1-19.

Barnett-Watson 1957 R.D.Barnett-W. Watson, "Russian Excavations in Armenia", *Iraq 14*, 1952, 132-147.

Belli 1982 O.Belli, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*, 45-95.

Bilgiç-Öğün 1964 E.Bilgiç-B.Öğün, "1964 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları", *Anadolu 8,* 65-120.

Bilgiç-Öğün 1965 E.Bilgiç-B.Öğün, "Adilcevaz Kef Kalesi İkinci Mevsim Kazıları 1965)", *Anadolu (Anatolia) 9*, 1-20.

Binford 1962 L.R.Binford, "Society for American Archaeology" *American Antiquity,* Vol.28, No.2, 217-225.

Burney 1957 C.Burney, "Urartian Fortresses and Towns in the Van Region", *AS VII*, 37-53.

Burney 1966 C.Burney, "A First Season of Excavations at the Urartian Citadel of Kayalıdere", *AS XVI*, 55-111.

Burney-Lang 1971 C.Burney-D.M.Lang, *The Peoples of the Hills, Ancient Ararat and Caucasus*, London.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Burney-Lawson 1960 C.Burney-Lawson, "Measured Plans of Urartian Fortresses", *AS X*, 177-196.

Christakis 1999 K.S.Christakis, " Pithoi and Food Storage in Neopalatial Crete a Domestic Perspective" *World Archaeology*, Vol. 31, No.1, 1-20.

Çilingiroğlu 1994 A.Çilingiroğlu, *Urartu Tarihi,* Bornova.

Çilingiroğlu 1997 A.Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı,* İzmir.

Çilingiroğlu 2001a A.Çilingiroğlu, "Introduction", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, (Ed. A. Çilingiroğlu- M. Salvini), 9-14, Roma.

Çilingiroğlu 2001b A.Çilingiroğlu, "Military Architecture", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, (Ed. A. Çilingiroğlu-M. Salvini), 25-36, Roma.

Çilingiroğlu 2001c A.Çilingiroğlu, "Temple Area", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998*, (Ed. A.Çilingiroğlu- M.Salvini), 37-65, Roma.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Çilingiroğlu 2001d A.Çilingiroğlu, "Storerooms", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, (Ed. A. Çilingiroğlu-M. Salvini), 67-83, Roma.

Çilingiroğlu 2003 A.Çilingiroğlu, "How was an Urartian Fortress Built", *A view from the Highlands: Essay in Honor of Charles A. Burney*, (ed. A.Sagona)

Çilingiroğlu 2006 A.Çilingiroğlu, "Ayanis Urartu Tapınağı'nın Mülkleri", *Anadolu Arkeolojisine Katkılar, 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar,* 75-79, İstanbul.

Çilingiroğlu 2007 A.Çilingiroğlu, "Urartulu Argişti oğlu Kral Rusa: Bir Başarı Öyküsü", Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi X, 76-89.

Çilingiroğlu-Salvini 1995 A.Çilingiroğlu-M. Salvini, "Rusahinili in Front of Mount Eiduru, The Urartian Fortress of Ayanis", *SMEA 35*, 111-124

Çilingiroğlu-Salvini 2001 A.Çilingiroğlu-M. Salvini, "The Historical Backround of Ayanis", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, (Ed. A. Çilingiroğlu-M. Salvini), 15-24, Roma.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Diakonof –Kashkai 1981 I.M.Diakonoff-S.M.Kashkai, *Geographical Names According to Urartian Texts*, Wiesbaden.

Erinç 1953 S.Erinç, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İst. Üniv.Yay.No:572, Edeb.Fak.Coğ.Enst.Yay.No: 15, İstanbul, 1953.

Hillman 1973 G.C.Hillman, "Crop husbandry and food production: modern models fort he interpretation of plant remains", *Anatolian Studies 23*, 241-244.

Ist Mitt Istanbulen Mittelungen

İzbırak 1951 R.İzbırak, *"Cilo Dağı ve Hakkari ile Van Gölü Çevresi Coğrafya Araştırması"*, İstanbul,

Kent 1990 S.Kent, *"Domestic Architecture and the Use of Space",* Newyork.

Kleiss 1976 W.Kleiss, "Urartäische Architektur" *Urartu: Ein wiederendeckter Rivale Assyriens. Katalog der Ausstellung*, 28-44, München.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Kleiss 1978 W.Kleiss,"Ausgrrabungen ın der Urartäıschen Burganlage Bastam", *10. Klasik Arkeoloji Kongresi*, Ankara, 49-56.

Kleiss 1979 W.Kleiss,"Architektur", *Bastam I: Ausgrabungen in den Urartäischen Anlagen 1972-1975*, (Ed. W. Kleiss), Berlin, 11-98.

Kleiss 1980 W.Kleiss, "Bastam, an Urartu Citadel Complex of the Seventh Century B.C", *AJA 84-1*, 299-304, Teheran.

Kroll 1972 S.Kroll, "Excavations at Bastam, Iran", *Archaeology 24*, 292-297.

Kroll 1979 S.Kroll, "Gefaßmarken in urartäischen Anlagen, 1972-1975", *Bastam II*, (Ed. W. Kleiss), 1988, 99-113, Berlin.

Kroll 1984 S.Kroll, "Urartus Untergang in anderer Sicht", *Ist Mitt 34,* 1984, 151-171.

KST Kazı Sonuçları Toplantısı

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LAR I D.D.Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol. I, 1968, Chicago.

Lehmann-Haupt 1931 C.F.Lehmann-Haupt, *Armenian einst und jetst II/2*, 1931, Berlin-Leipzig.

Lehmann-Haupt 1931 A.A.Martirosyan, *Armenia in the Bronze Age and the Early Iron Age*, Erevan, 1964.

Öğün 1967 B.Öğün, "Die Ausgrabungen von Kef Kalesi Bei Adilcevaz Und Einige Bemerkungen Über Die Urartäısche Kunst", *AA* 4, Berlin, 481-503.

Öğün 1982 B.Öğün, "Die Urartäischen Paläste und die Bestatuungsbräuche der Urartäer", *Palast und Hütte*, Berlin, 217-236

Özgüç 1969 T. Özgüç, *Altıntepe II*, Ankara.

Öner 2002 E.Öner, "*Van-Ayanis Çevresinde Jeomorfoloji Araştırmaları*", İzmir, 2002.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Payne 2001 M.R. Payne, *Hiyeroglif ve Çivi Yazılı Bulgular Işığında Urartular'da Kullanılan Hacim Ölçüleri,* İstanbul, Doktora Tezi.

Payne 2002 M. R. Payne, "Urartu Hacim Ölçüleriyle İlgili Yeni Bulgular", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul.

Piotrovskii 1950 B.B.Piotrovskii, *Karmir-blur I: resultaty raskopok 1939-1949 godov* (*The Result of the Excavations of 1939-1949*), Erevan

Piotrovskii 1952 B.Piotrovskii, *Karmir-blur II: resultaty raskopok 1949-1950 godov* (*The Result of the Excavations of 1940-1950*), Erevan.

Piotrovskii 1967 B.B.Piotrovskii, *Urartu: The Kingdom of Van and its Art*, London.

Piotrovskii 1969 B.Piotrovskii, *The Ancient Civilizations of Urartu*, Geneva 1969.

Sagona 1984 A.Sagona, "The Caucasia Region in the Early Bronze Age", *BAR İnternational Series 214*, Oxford.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Sağlamtimur 2001 H.Sağlamtimur, Urartu Krallığı'nın Ekonomik Yapısı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Sağlamtimur 2003 H.Sağlamtimur, "Volumes of Some Urartian Pithoi", *Anatolian Iron Ages 5.*

Salvini 1995 M.Salvini, *Urartu Tarihi ve Kültürü,* Darmstadt.

Salvini 2001a M.Salvini, "The Inscriptions of Ayanis (Rusahinili Eiduri-kai) Cuneiform and Hieroglyphice, (Ed A.Çilingiroğlu-M.Salvini) *Ayanis I Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998*, Roma, 251-279.

Salvini 2001b M.Salvini, "The Inscription of Ayanis(Rusahinili Eiduru-kai) Cuneiform and Hieroglyphic: Inscriptions on Clay", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduri-kai 1989-1998*, (Ed. A. Çilingiroğlu – M. Salvini), 279-319, Roma.

Saraçoğlu 1989 H.Saraçoğlu, *Doğu Anadolu Bölgesi*, Öğretmen Kitapları Serisi, İstanbul.

SMEA *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*

Smith 1999 A.T.Smith, "The Making of an Urartian Landscape

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

in Southern Transcaucasia: A Study of Political Archicectonics", *AJA*, Vol.103 No:1, 1999, 45-71.

Skalnik 1993 P. Skalnik, "Bir Süreç Olarak Erken Devlet", *Erken Devle, H.J.M. Claessen-P. Skalnik, Hollanda, 247-277.*

Stone-Zimansky 2001 E.C.Stone-P.Zimansky, "Survey and Soundings in the Outher Town of Ayanis", *Ayanis I:Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998,* (Ed. A.Çilingiroğlu-M.Salvini), Roma, 355-375.

Stone-Zimansky 2003 E.Stone-P.Zimansky, "The Urartian Transformatian in the Outhern Town of Ayanis" *Archaeology in the Borderlands Investigations in Caucasia and Beyond*,(ed:A.T.Smith, K.S.Rubinson), 213-229.

TAD Türkiye Arkeoloji Dergisi

TTK Türk Tarih Kurumu

UKN I G. A. Melikişvili, *Urartskie Klinoobraznye Nadpisi I*, 1960, Moscow.

Yıldırım 1994 R.Yıldırım, "Urartu'nun Batı Bölgesi", XI. *TTK*.,

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Türk Tarih Kurumu Basımevi, 287-293.

Zimansky 1979 P. Zimansky, "Bones and Bullea: An Enigma from Bastam, Iran", *Archaeology 32(6)*, 53-55.

Zimansky 1985 P.Zimansky, *Ecology and Empire: The Structure of the Urartian State*, Chicago.

Zimansky 1995 P. Zimansky, "Xenophon and the Urartian Legacy", *Pallas 43*, 255-268.

Levha Listesi

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Levha 1: Doğu Anadolu'nun fiziki haritası *(Harita: Öner 2002, Harita 2)*

Levha 2: M.Ö. 7. yüzyılda Urartu ve Asur Krallıkları *(Harita: Edit. Çilingiroğlu-Salvini 2001: 8).*

Levha 3: a.Urartu Krallığı'nın yayılım alanı *(Arkeoatlas 4, 122-123).*

b.Ayanis Kalesi doğudan görünümü *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

Levha 4: a. Batsam depo odasının yeniden kurulumu *(Kleiss 1979, Abb.87-88)*

b. Karmir-blur depo odaları yeniden kurulumu *(Wartke 1993, 88; Abb.37).*

Levha 5: Korsabad kabartması *(Çilingiroğlu 1997: 158, çizim 36).*

Levha 6: 9 no'lu odanın duvar sıvaları üzerinde tespit edilen mavi boya örnekleri *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

Levha 7: 9 no'lu odada tespit edilen çatı kalıntıları *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

Levha 8: Batı depo odaları yeniden kurulum önerisi *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 9: a.b. Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları üzerine yerleşmiş Ortaçağ yapıları *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

Levha 10: a. Taş döşemeli alan*(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

b. Batı Depo Odaları'nın doğusundaki mekanlar*(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

Levha 11: a. 2 no'lu odadaki niş *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

b. 6 no'lu odadaki niş *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

c. 6 no'lu odadaki künk sistemi *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

d. 4 no'lu odadaki künk *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

e. 5 ve 7 no'lu odalardaki kanal *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi).*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Levha 12: a. 2 no'lu odanın kademe geçişlerindeki merdiven *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

b. Batı Depo Odaları'nın ana girişini oluşturduğu düşünülen geçiş *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

Levha 13: a. 2 no'lu oda *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

b. 6 no'lu oda*(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

c. 9 no'lu oda*(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

Levha 14: a. 1 no'lu odadan ayrıntı

b. 8 No'lu Oda

c. 7 No'lu Oda

d. 4 No'lu Oda

Levha 15: Batı Depo Odaları'ndaki kase formları *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 16: Batı Depo Odaları'ndaki keskin profilli çanaklar *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 17: Batı Depo Odaları'ndaki dışa dönük ağız kenarlı çanaklar *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 18: Batı Depo Odaları'ndaki kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 19: Batı Depo Odaları'ndaki dışa dönük ağız kenarlı çömlekler *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 20: Batı Depo Odaları'ndaki şişkin karınlı çömlekler *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 21: a. Batı Depo Odaları'ndaki bodur çömlekler *(Çizim: Asuman Kuru)*

b. Batı Depo Odaları'ndaki kandiller *(Çizim: Asuman Kuru)*

c. Batı Depo Odaları'ndaki kap altlıkları *(Çizim: Asuman Kuru)*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Levha 22: a. Batı Depo Odaları'ndaki testilerden örnekleri *(Çizim: Asuman Kuru)*

b. Batı Depo Odaları'ndaki küplerden örnekler *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 23: Batı Depo Odaları'ndaki bezemeli kaplar ve parçalara örnekler *(Çizim: Asuman Kuru)*

Levha 24: 9 no'lu odadaki hacmi hesaplanmış 2 no'lu pithos *(Çizim: Asuman Kuru-Aylin Erdem)*

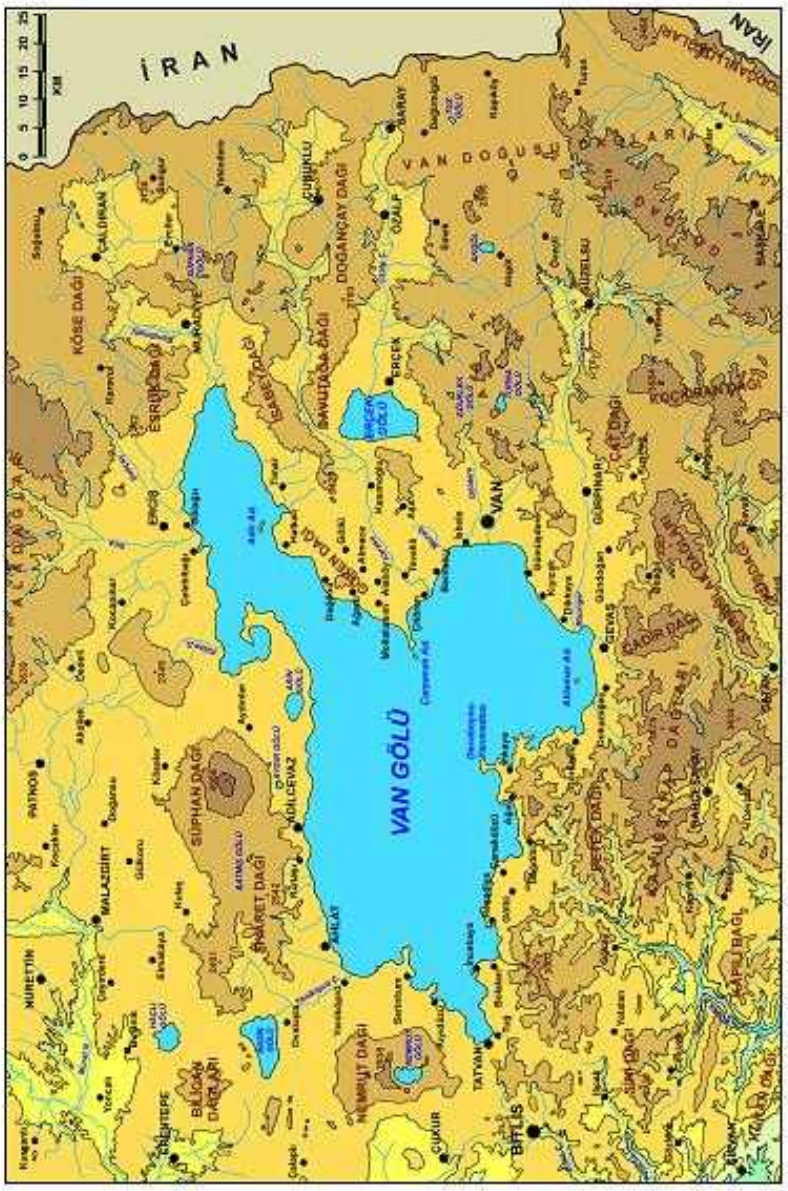
Levha 25: 9 no'lu odadaki çivi yazılı pithoslara örnek *(Fotoğraf: Ayanis Kalesi kazı arşivi)*

Plan 1: Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları buluntu dağılımı *(Çizim: Asuman Kuru)*

Plan 2: Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları bulla dağılımı *(Çizim: Asuman Kuru)*

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

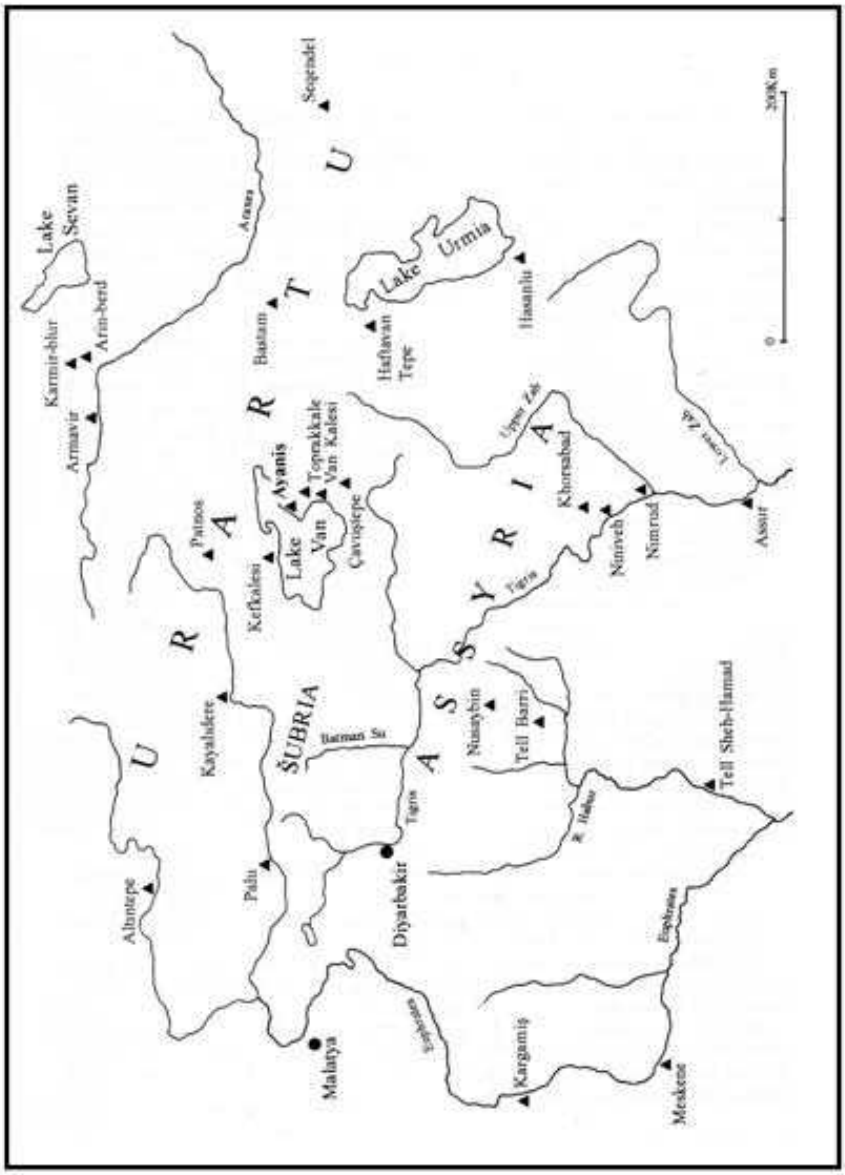
LEVHA 1

Doğu Anadolu'nun Fiziki Haritası

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 2

M.Ö. 7. Yüzyılda Urartu ve Asur Krallıkları

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 3

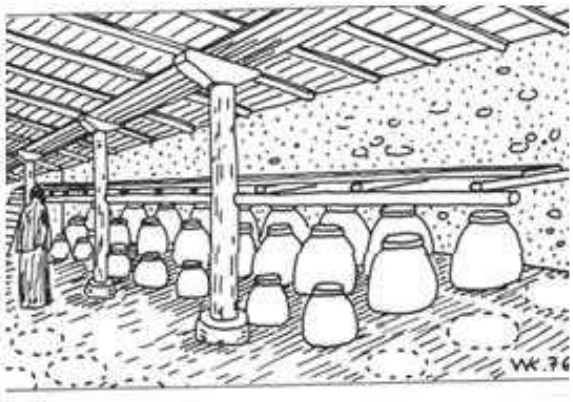
a. Urartu Krallığı Yayılım Alanı

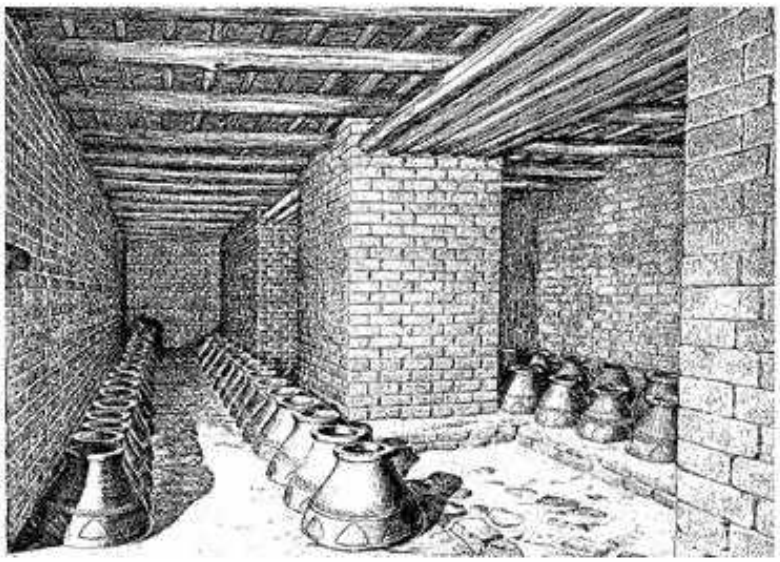
b. Ayanis Kalesi Doğudan Görünüm

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 4

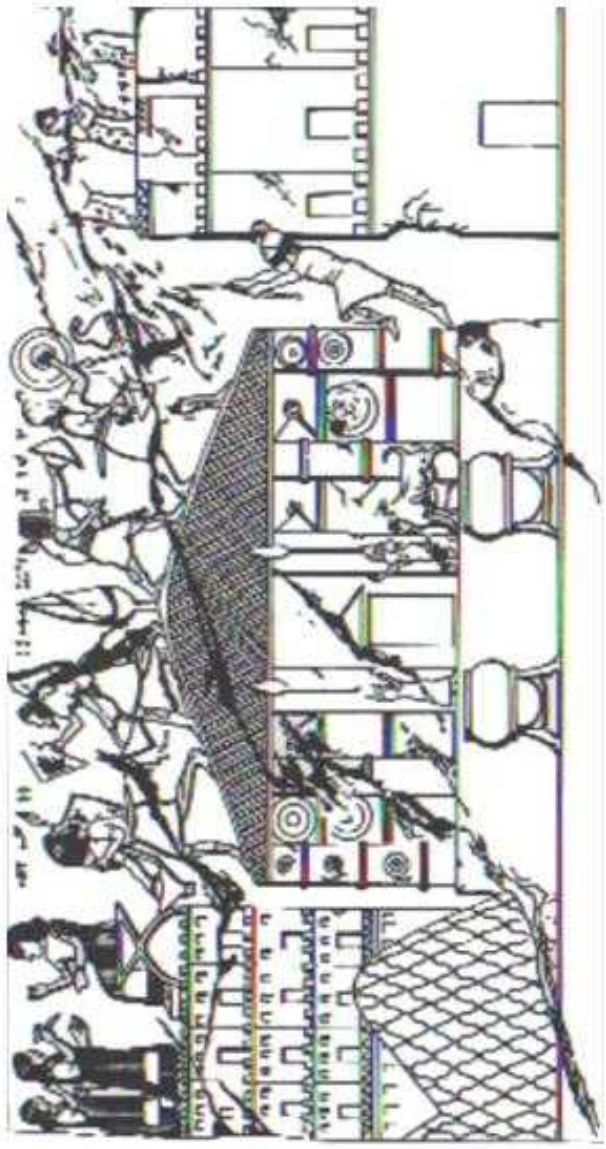
a. Bastam Kalesi Depo Odası Yeniden Kurulumu

b.Karmir-blur Kalesi Depo Odaları Yeniden Kurulumu

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 5

Korsabad Kabartması

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 6

9 No'lu Odanın Duvar Sıvaları Üzerinde Tespit Edilen
Mavi Boya Örnekleri

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 7

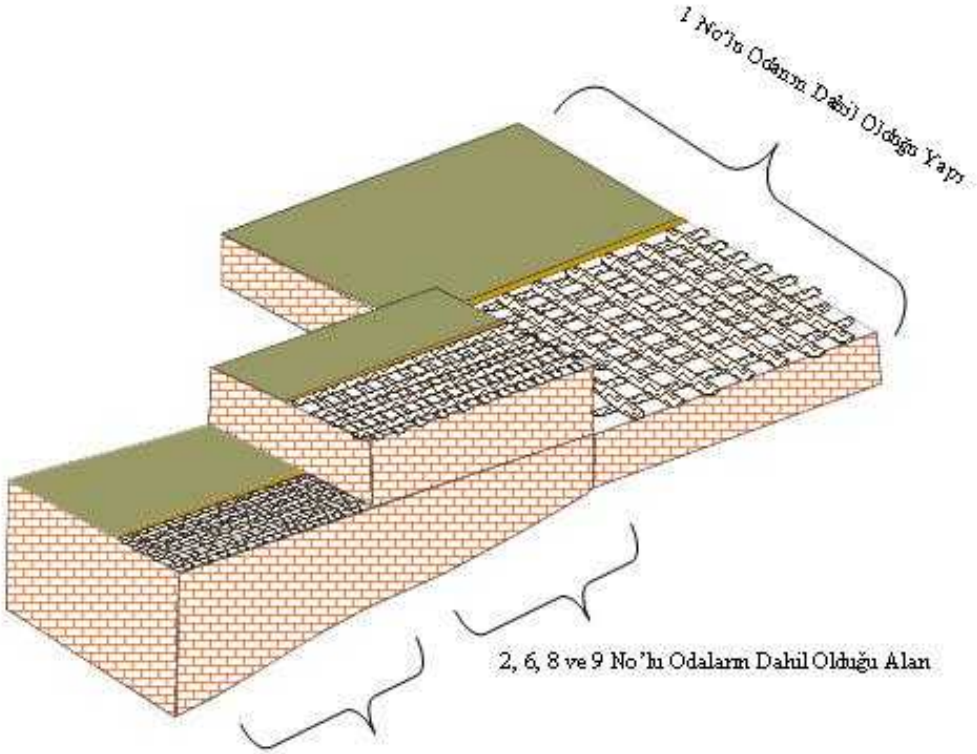

9 No'lu Odada Tespit Edilen Çatı Kalıntıları

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 8

Batı Depo Odaları Yeniden Kurulum Önerisi

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 9

Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları'nın Üzerine Yerleşmiş Ortaçağ'a Ait Yapıları

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 10

a. Taş Döşemeli Alan

b. Batı Depo Odaları'nın Doğusundaki Mekanlar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 11

a. 2 No'lu Odadaki Niş

b. 6 No'lu Odadaki Niş

c. 6 no'lu Odadaki Künk Sistemi

d. 4 No'lu Odadaki Künk

e. 5 ve 7 No'lu Odalardaki Kanal

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 12

a. 2 no'lu odanın kademe geçişlerindeki merdiven

b. Batı Depo Odaları'nın Ana Girişini Oluşturduğu Düşünülen Geçiş

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 13

a. 2 no'lu oda

b. 6 no'lu oda

c. 9 no'lu oda

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 14

a. 1 No'lu Odadan Ayrıntı

b. 8 No'lu Oda

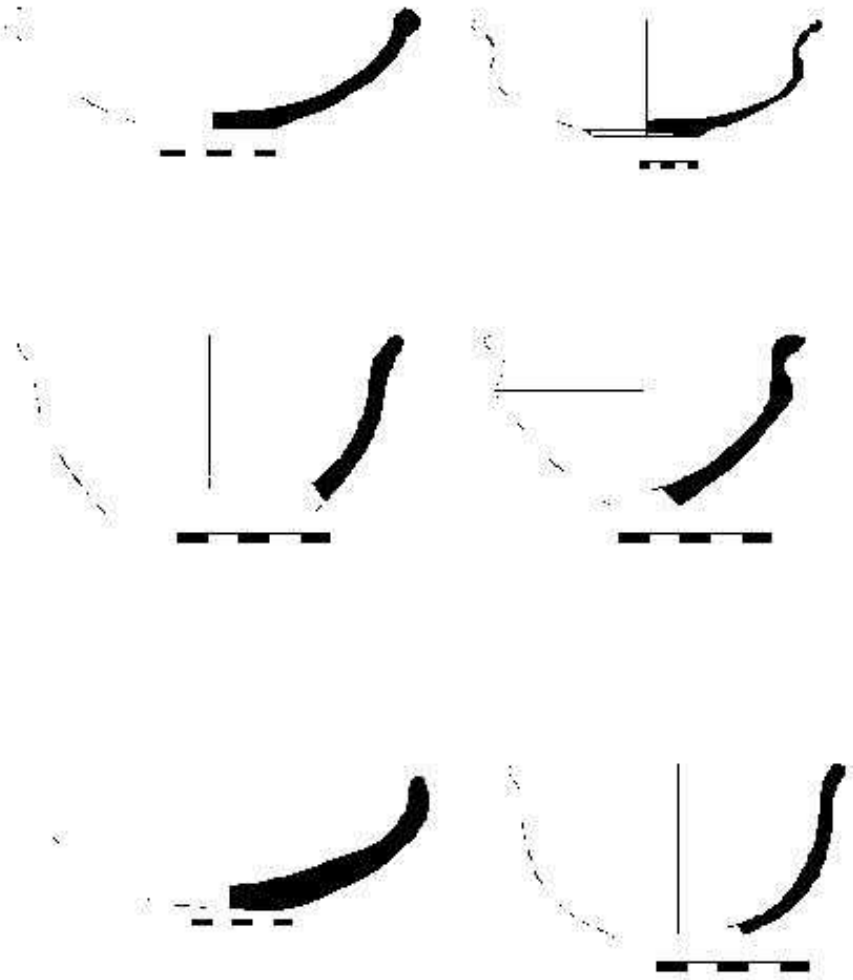
c. 7 No'lu Oda

d. 4 No'lu Oda

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

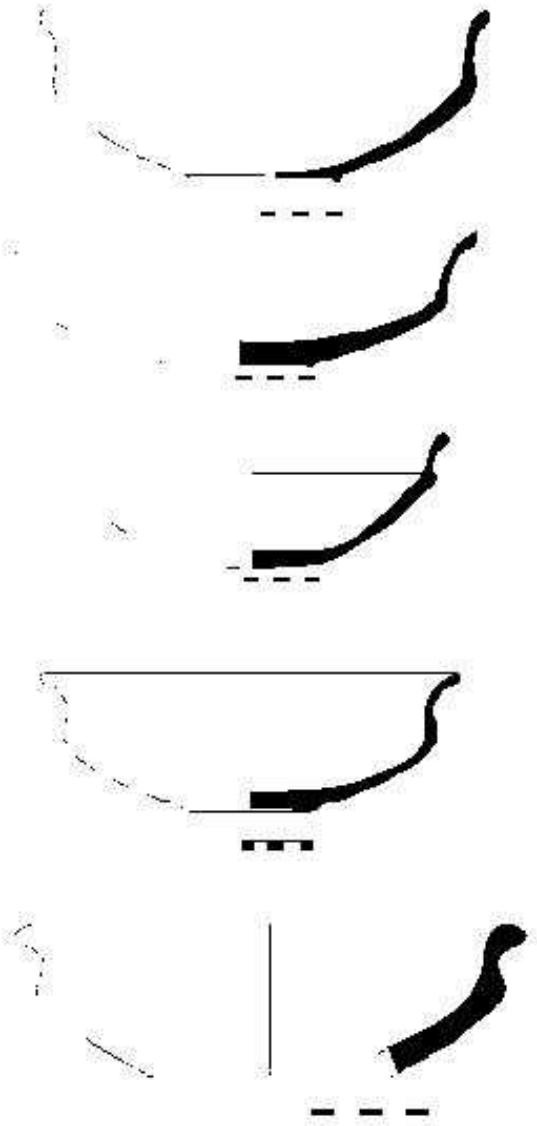
LEVHA 15

Batı Depo Odaları'ndaki Kase Formları

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

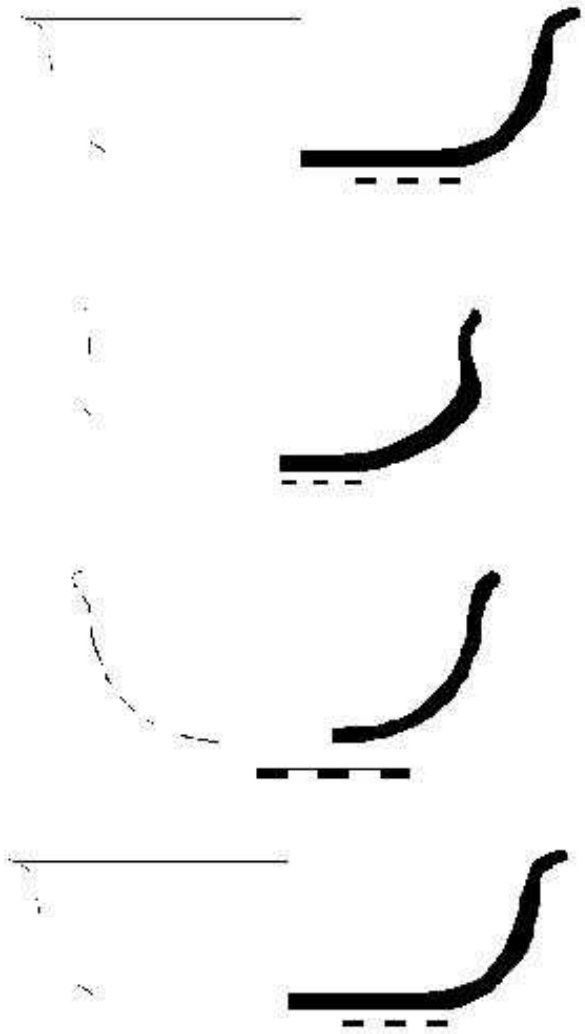
LEVHA 16

Batı Depo Odaları'ndaki Keskin Profilli Çanaklar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

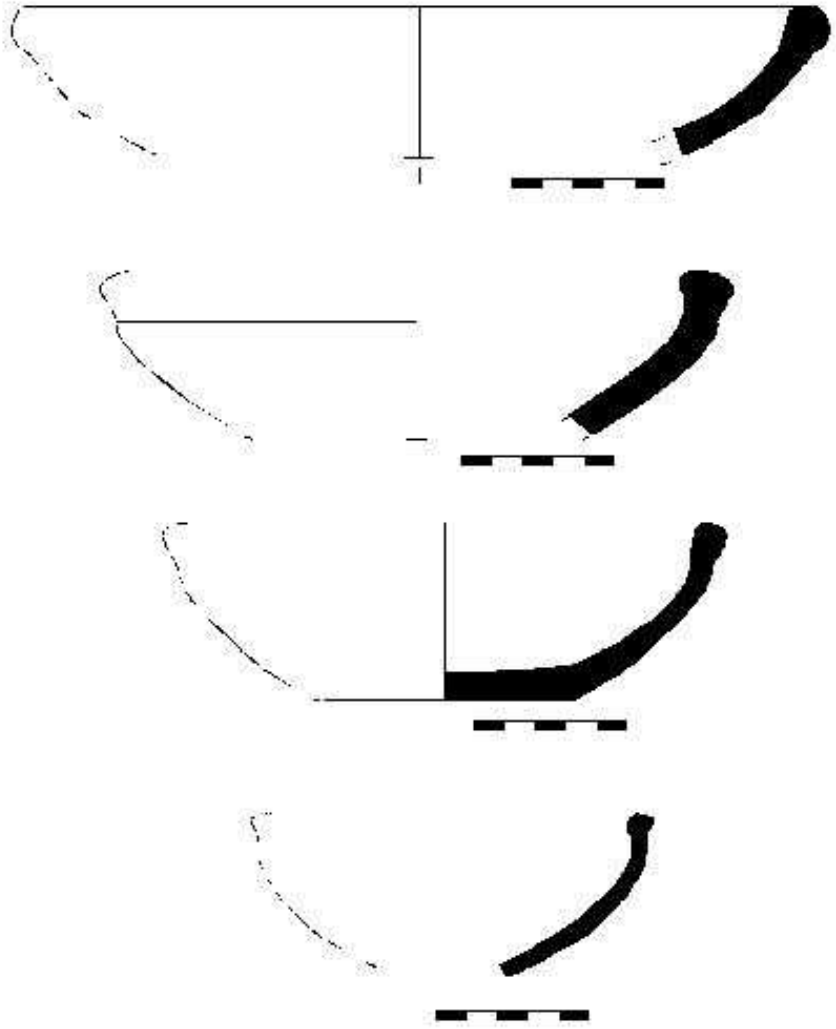
LEVHA 17

Batı Depo Odaları'ndaki Dışa Dönük Ağız Kenarlı Çanaklar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

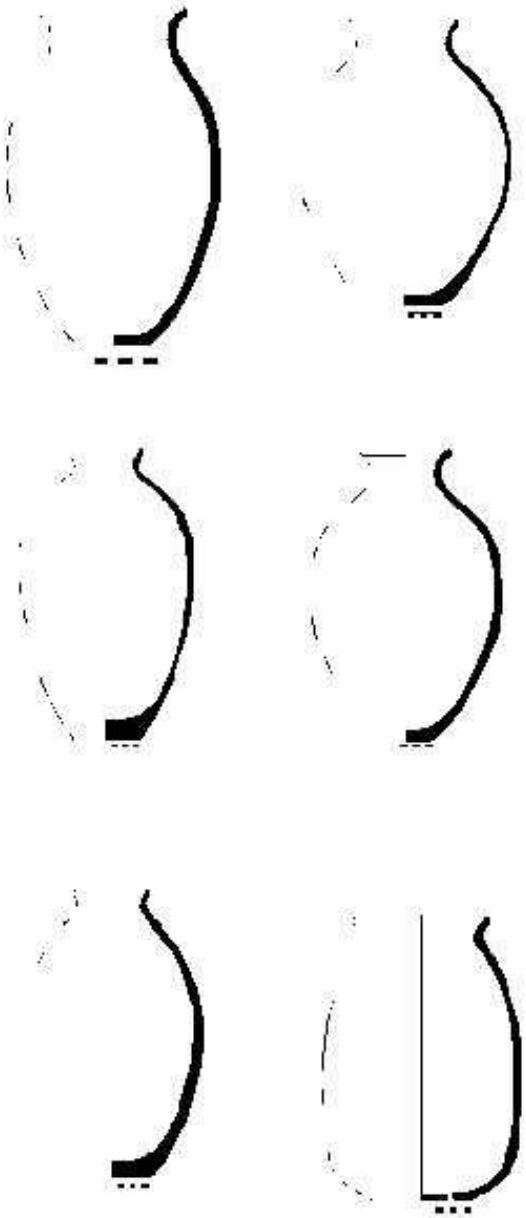
LEVHA 18

Batı Depo Odaları'ndaki Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

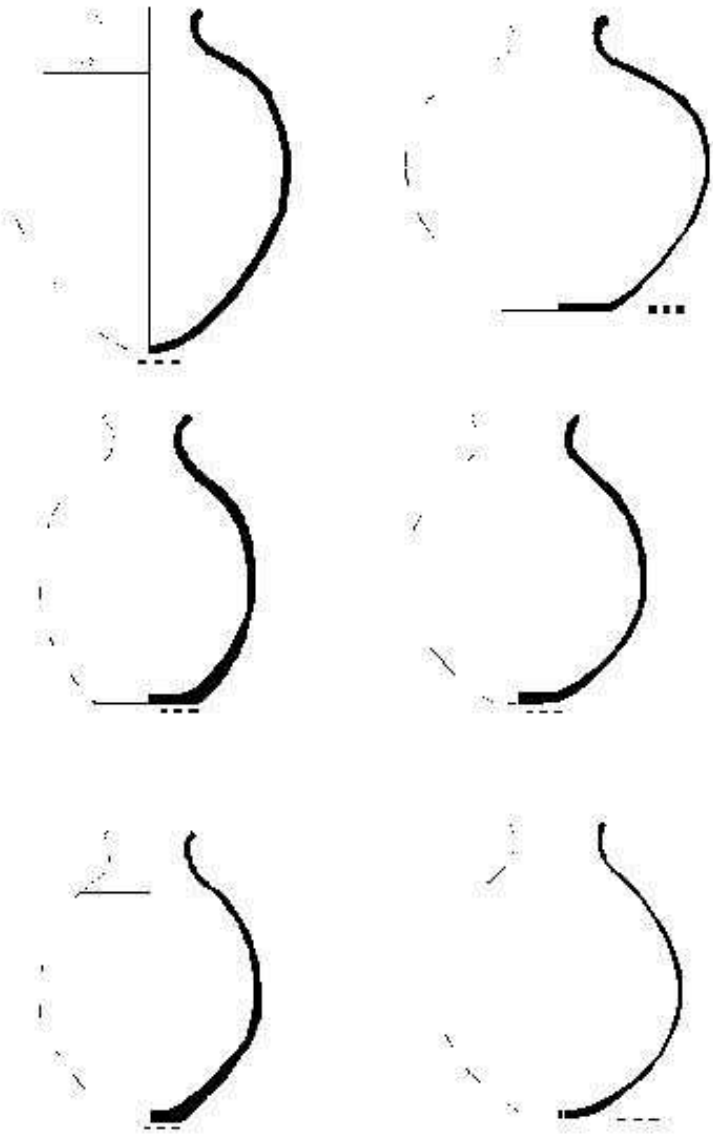
LEVHA 19

Batı Depo Odaları'ndaki Dışa Dönük Ağız Kenarlı Çömlekler

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

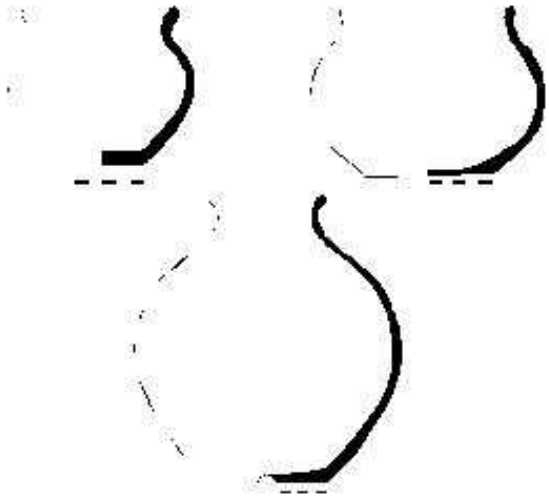
LEVHA 20

Batı Depo Odaları'ndaki Şişkin Karınlı Çömlekler

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

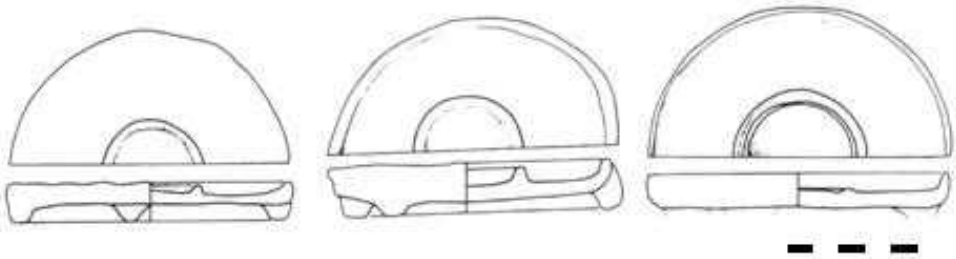
LEVHA 21

a. Batı Depo Odaları'ndaki Bodur Çömlekler

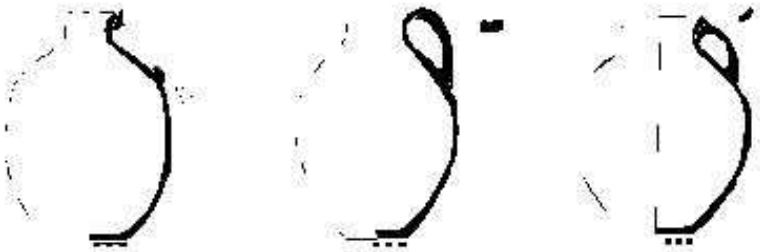
b. Batı Depo Odaları'ndaki Kandiller

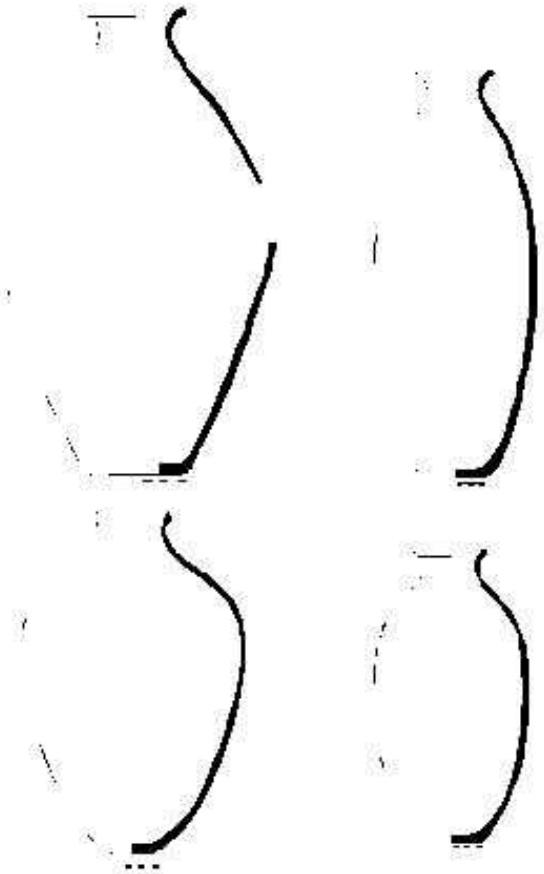
c. Batı Depo Odaları'ndaki Kap Altlıkları

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 22

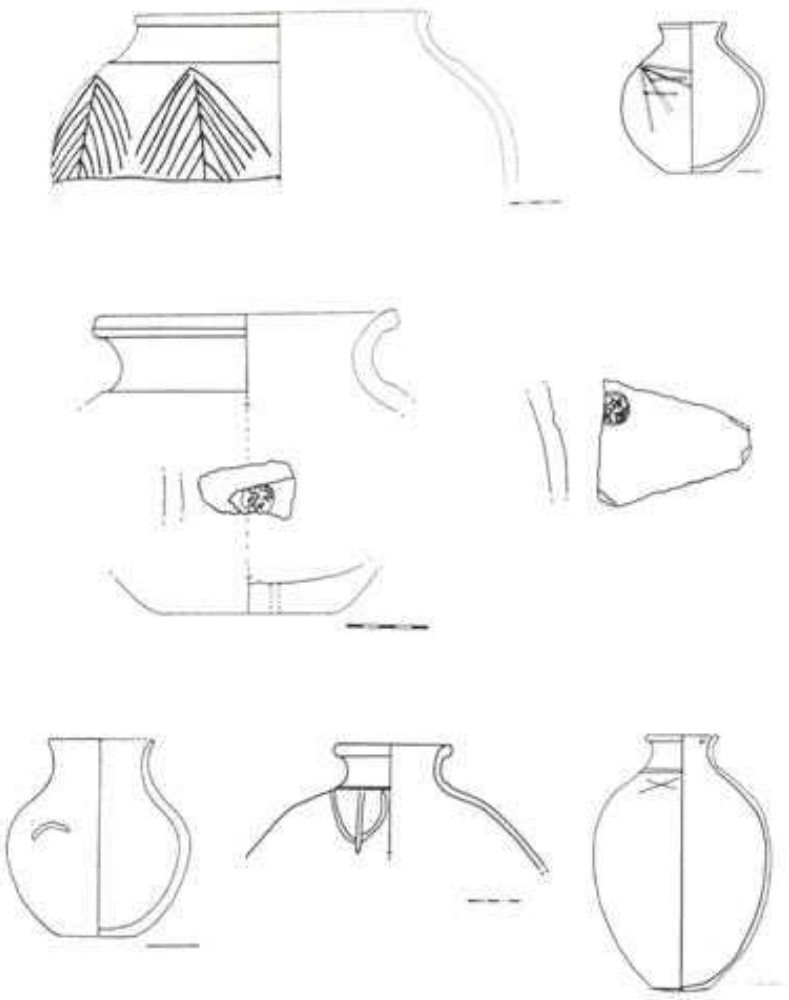
a. Batı Depo Odaları'ndaki Testilerden Örnekleri

b. Batı Depo Odaları'ndaki Küplerden Örnekler

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

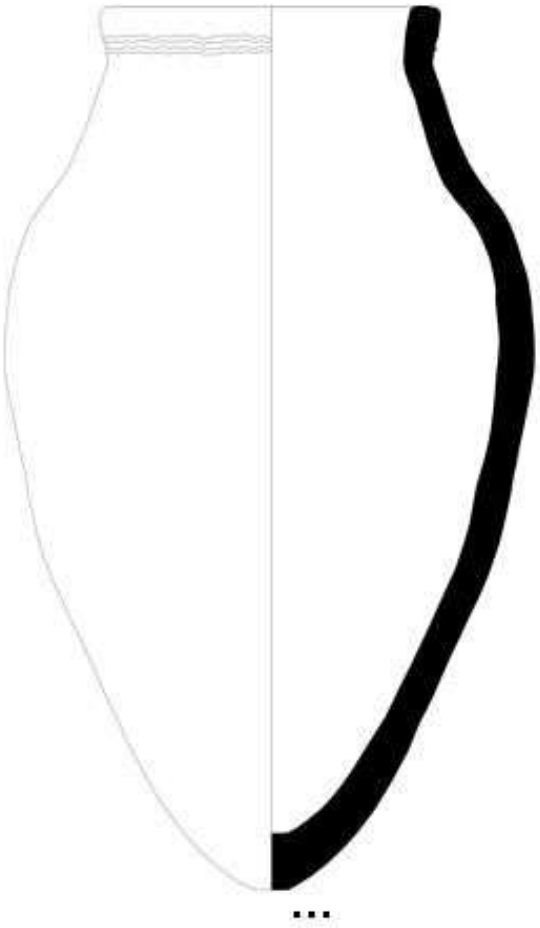
LEVHA 23

Batı Depo Odaları'ndaki Bezemeli Kaplar ve Parçalara Örnekler

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 24

9 No'lu Odada Yer Alan
1 aqarqi 3 terusi 10 liş Değeri Yazılı 2 No'lu Pithos

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

LEVHA 25

9 No'lu Odadaki Çivi Yazılı Pithoslara Örnek

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

ÖZGEÇMİŞ

Asuman KURU

(1988-1991) Bursa Süleyman Çelebi İlköğretim Okulu
(1991-1996) İzmir Çifte Havuzlar İlköğretim Okulu

(1996-1999) İzmir Karşıyaka Lisesi
1999 yılında Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı'na girilmiş, 2004 yılında mezun olunmuştur.
Lisans Bitirme Tezi: "Urartu Krallığı'nda Sulama Faaliyetleri" konulu tez Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu danışmanlığında hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans: 2009 yılında Ayanis Kalesi Batı Depo Odaları ve Ele Geçen Buluntuların Mekansal Dağılımı başlıklı yüksek lisans tezi Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu başkanlığında yapılmıştır.
Kurslar
İzmir Akademik İngilizce Yabancı Diller Okulu (İngilizce)
Ege Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü (İngilizce)
Yabancı Dil İngilizce
Bilgisaray Bilgisi MS Office (Word, Excel, Power Point), Photoshop, Autocad Free Hand, İllustrator, File Maker.

Mesleki Çalışmalar, Kazılar ve Yüzey Araştırması:

2001 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2001 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2002 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2002 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2003 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2003 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2004 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2004 Denizli/Çivril Bölgesi yüzey araştırması, Doç.Dr. Eşref Abay
2004 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2005 Ayanis Kalesi(Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2005 Denizli/Çivril Ovası yüzey araştırması, Doç.Dr. Eşref Abay
2005 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2006 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2006 Yukarı Salat (Diyarbakır) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Tuba Ökse
2006 Ulucak Höyük (İzmir) kazı çalışmaları, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2007 Ayanis Kalesi (Van) kazı çalışması, Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu
2007 Seyitömer Höyük (Kütahya) kazı çalışması, Prof.Dr. Nejat Bilgen
2008 Seyitömer Höyük (Kütahya) kazı çalışması, Prof.Dr. Nejat Bilgen

Katkıda Bulunulan Yayın ve Tez Çalışmaları
A. Çilingiroğlu-Z.Derin vd., Ulucak Höyük Excavations Conducted Between 1995 and 2002, Ancient Near Eastern Studies 15, Paris,2004. (Keramik,küçük buluntu, mimari çizim

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

çalışmaları, keramik değerlendirilmesi çalışmalarında yer alınmıştır).
Yrd.Doç.Dr. Mehmet Işıklı'nın "Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünün Karaz, Pulur ve Güzelova Malzemesi Işığında Tekrar Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinde malzeme incelenmesi kapsamında keramiklerin çizimi ve rapido çalışması yapılmıştır. (2005).
Dr. Özlem Çevik'in "Anadolu'da Kentleşme" başlıklı doktora tezinin harita çizimlerinin rapido çalışması yapılmıştır. (2004).

Proje

Prof.Dr. Altan Çilingiroğlu başkanlığında yürütülen TÜBİTAK Etnoarkeoloji Projesi'nde (Ayanis Kalesi- Van) proje asistanı olarak görev alınmıştır.
Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu ve Araş. Gör. Fulya Dedeoğlu başkanlığında yürütülen "Urartu Kalelerinin Mekansal Kullanım Planlaması ve İnşa Uygulaması" başlıklı projede keramik, küçük buluntu ve mimari çizim çalışmalarında görev alınmıştır (2004).
Doç. Dr. Eşref Abay başkanlığında yürütülen "Ulucak Höyük Mekansal Alan Kullanımı" başlıklı projede keramik, küçük buluntu ve mimari çizim çalışmalarında görev alınmıştır (2006).

Görev Alınan Konferanslar

"V. Anatolian Iron Ages Symposium", adlı sempozyumda görev alınmıştır. 2001 (Van).
"Re-Assessment of Iron Ages Chronology in Anatolia and Related Regions", adlı sempozyumda görev alınmıştır. 2005 (İzmir).

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

TÜRKÇE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük):

Urartu Krallığı'nın II. Rusa döneminde inşa edilmiş Ayanis Kalesi yapılarından biri Batı Depo Odaları'dır. Batı Depo Odaları'nın hem mimari özellikleri hem de buluntu dağılımları dikkate alınarak mekân analizleri yapılmıştır. Buna bağlı olarak, Batı Depo Odaları'nın işlevsel anlamda üstlendikleri görevleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuçta da, Batı Depo Odaları'nın gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan kaleye nasıl hizmet ettiği açıklanmıştır.